

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRASYA BİRLİĞİ PROJESİ VE TÜRKİYE İÇİN
ALTERNATİF BİR ENTEGRASYON
OLABİLİRLİĞİ

NURAY KAYA

2501160281

TEZ DANIŞMANI

PROF.DR.FATMA BAHAR ŞANLI GÜLBAHAR

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : NURAY KAYA

Numarası : 2501160281

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İKTİSAT POLİTİKASI

Danışmanı : PROF. DR. BAHAR ŞANLI GÜLBAHAR

Tez Savunma Tarihi : 26.07.2019

Saati : 15.00

Tez Başlığı : AVRASYA BİRLİĞİ PROJESİ VE TÜRKİYE İÇİN ALTERNATİF BİR ENTEGRASYON
OLABİLİRLİĞİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ ~~HOYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BAHAR ŞANLI GÜLBAHAR		KABUL
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ELİFE AKİŞ		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ BEGÜM ERDİL ŞAHİN		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ DENİZ DİLARA DERELİ		KABUL

ÖZ

AVRASYA BİRLİĞİ PROJESİ VE TÜRKİYE İÇİN

ALTERNATİF BİR ENTEGRASYON OLABİLİRLİĞİ

NURAY KAYA

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan entegrasyon hareketleri 1960'lı yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Ancak dünya ticaretine sağladığı etki bakımından asıl gelişme; 1980 sonrasında ülke ekonomilerinde büyüme, gelişme ve uluslararası rekabetin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Ekonomik entegrasyonların son dönemde artış göstermesinin sebebi olarak ise, ülkelerin ağırlaşan rekabet şartlarına, birlikte karşı koymak istemeleri ve genişleyen pazarlardan yararlanma çabaları olarak görülmektedir. Türkiye'de ki entegrasyon hareketlerine bakıldığında, en başarılı örnek olarak Avrupa Birliği kabul edilmektedir. Fakat Avrupa Birliği'nin kendi içerisindeki çıkmazları ve Türkiye ile ilişkilerindeki duraklama, Türkiye'yi yeni entegrasyon arayışlarına ve Avrasya Birliği fikrine yakınlaştırmıştır. Dünya'da ki küresel dengeler açısından bakıldığında ise ABD'nin küresel üstünlüğünü ispatlama çabası ile özellikle Avrasya ülkeleri üzerinde yürüttüğü politikalar, bölgedeki ülkeleri daha da yakınlaştırmış, ekonomik ve siyasi temeli kuvvetli bir Avrasya Birliği'nin kurulmasını gerekli kılmıştır. Bunların yanında sahip olduğu yeraltı zenginlikleri, enerji kaynakları ve üretimi potansiyeli, yatırım ve üretim olanakları, aynı zamanda jeopolitik konumu Avrasya bölgesini dünya ekonomisinin merkezi haline getirmiştir. Yükselen ülkeler, uluslar arası düzeni temelden değiştirerek, çok kutuplu bir dünya sistemi tartışmalarının zeminini hazırlamıştır. Bu kapsamda Rusya, Çin, Hindistan, İran gibi ülkeler dünya ekonomisinde en çok incelenen ülkeler olmuşlardır. Bu çalışma başta ekonomik entegrasyon kavramını, ortaya çıkış nedenlerini ve başarı şartlarını tartışmaktadır. Bununla birlikte Avrasya Birliği'nin oluşum sürecini, güncel durumunu ve ekonomik potansiyellerini ortaya koymakta ve Türkiye için alternatif bir entegrasyon olabildiğini araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya, Entegrasyon, Avrupa Birliği, Rekabet

ABSTRACT

**EURASIAN UNION AND THE FEASIBILITY OF AN
ALTERNATIVE INTEGRATION FOR TURKEY**

NURAY KAYA

Starting after World War II, the integration movements gained momentum since 1960s. However; the actual development in terms of contributing world trade, emerged after 1980 due to the expansion and extension of economies of the countries and the raise of international competition. As to the reason of which economic integration lately demonstrates raise, is seen as the countries want to withstand the competition proviso getting challenging and their effort utilizing expanding-markets. Examining the integration movements in Turkey, European Union is accepted as the most successful sample. On the contrary, European Union's stalemate in itself and discontinuing relations with Turkey force Turkey to seek new integration and to approach the idea of Eurasian Union. As to examining the integration in all over the world; the policy the USA pursues with the aim of claiming the USA's global superiority brings the countries in the region closer, it create a need to establish an Eurasian Union whose economic and diplomatic fundamentals are powerful. In addition to these; the underground treasures, energy resources and production potential, investment-production opportunities and geopolitical position makes Eurasia region the center of the world economy. Changing international order entirely, emerging countries set the stage for debate of multi-polar world system. Within this framework; the countries as Russia, China, India, Iran have become the most examined-countries. This research hold a discussion on initially economic integration term, it's emerging reasons and achievement conditions. Besides, the research reveals the formation process of Eurasian Union, it's current condition and economic potentials and also it searches an alternative integration feasibility for Turkey.

Keywords: Eurasia, Integration, European Union, Competition

ÖNSÖZ

İlk çağlardan bugüne kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış, dünyanın geleceğini etkileyen gelişmelerin ortaya çıktığı ve güç mücadelelerinin yaşandığı coğrafya, Avrasya kıtası olmuştur. Politik olduğu kadar ekonomik anlamlar içermekle birlikte özellikle SSCB'nin 1991 yılında çöküşü yenisidünya düzeninde "Avrasya" ve "Avrasyacılık" kavramlarının sıkça gündeme gelmesine neden olmuştur. Hem bölgesel ve hem küresel güçlerin Avrasya bölgesini yeni bir jeopolitik eksen olarak görmelerinin en önemli nedenlerinden biri ise bölgenin doğal kaynak açısından taşıdığı avantajlar olduğu görülmektedir. Ülkemize baktığımızda kuruluşunun ilk yıllarında içe dönük bir politika izlemiş fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası siyasi, kültürel, askeri ve ekonomik kuruluş ve entegrasyonlara katılmaya başlamıştır. Son yıllarda gelişen siyasi ve ekonomik olayların da etkisiyle Avrupa Birliği'ne alternatif olarak, tarihi ve kültürel bağlarının güçlü olduğu Avrasya ülkeleri ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Bu ilişkilerin avantajlarını inceleyen çalışmada karşılaşılan en büyük zorluklardan biri literatürde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri açısından zengin fakat Avrasya ülkeleriyle olan ilişkileri noktasında kısıtlı çalışmanın yer almasıdır. Ayrıca Avrasya Birliği Projesi'nin, ekonomik yönleri değil daha çok jeostratejik yönleri kaynaklarda incelenmiş bu nedenle ekonomik potansiyeller konusu eksik kalmıştır. Türkiye'nin Avrasya ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerinin incelenmesine ve böylelikle bölgede kurulacak bir Avrasya Birliği'nin Türkiye açısından öneminin incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışmanın ortaya konmasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen tez danışmanım, kıymetli Hocam Prof. Dr. Fatma Bahar Şanlı' ya, değerli aileme, tezin düzenlenmesi sürecinde kıymetli vakitlerini ayırarak önemli katkılar sunan değerli **Alihan Serdengeçti** ve **Çağdaş Babacan'a**, tez yazım sürecinde motivasyonumu yüksek tutmama yardımcı olan aynı zamanda bir akademisyen adayı olan yüksek lisans arkadaşım sevgili **Anıl Solmaz'** a emekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunar, çalışmanın literatüre katkı sunmasını dilerim.

İstanbul 2019

Nuray KAYA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISITLAMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

1.1 .Ekonomik Entegrasyonun Tanımı	3
1.2 Ekonomik Entegrasyonların Ortaya Çıkış Nedenleri.....	5
1.3 Ekonomik Entegrasyonların Safhaları.....	7
1.3.1.Serbest Ticaret Bölgeleri.....	7
1.3.2.Gümrük Birliği.....	8
1.3.2.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri.....	10
1.3.2.1.1.Üretim Etkisi.....	10
1. 3.2.1.1.1 Ticaret Yaratıcı Etki.....	11
1. 3.2.1.1.2 Ticaret Saptırıcı Etki.....	12
1.3.2.1.2.Tüketim Etkisi.....	13
1.3.3.2.Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri.....	15
1.3.3.2.1.Rekabet Artışı Etkisi.....	16
1.3.3.2.2.Ölçek Ekonomiler Etkisi.....	16
1.3.3.2.3.Dışsal Ekonomik Etkisi.....	17
1.3.3.2.4.Teknolojik Gelişmeye Etkisi.....	18
1.3.3.2.5.Yatırım Özendirme ve Sermaye Etkisi.....	18

1.3.3.Ortak Pazar.....	19
1.3.4.Ekonomik Birlik.....	20
1.3.4.1.Vergi Sistemlerinin Uyumlaştırılması.....	21
1.3.4.2.Ekonomi Politikalarının Uyumlaştırılması.....	22
1.3.5.Siyasi Bütünlük.....	22
1.4.Ekonomik Entegrasyonların Başarı Şartları.....	23
1.4.1.Ekonomik Yapı Benzerliği.....	23
1.4.2.Tamamlayıcılık ve Rakiplik.....	24
1.4.3.Ödemeler Dengesi ve Döviz Kuru Politikaları.....	25
1.4.4.Alt Yapı İmkânları.....	26
1.4.5.Yatırım İmkânları.....	27
1.4.6.Coğrafi yakınlık.....	27
1.4.7.Siyasi ve Kültürel Yakınlık.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

AVRASYA BİRLİĞİ’NİN OLUŞUM SÜRECİ, BUGÜN GELİNER NOKTA VE AVRASYA BİRLİĞİ’NİN EKONOMİK POTANSİYELLERİ

2.1.Avrasya’nın Tanımlanması.....	33
2. 2.Avrasya Birliğinin Oluşum Süreci.....	34
2.2.1 Avrasya Birliği’nin Gelişimi.....	35
2. 3.2. Avrasya Birliği’nin Gelecek Perspektifi.....	37
2.3.Avrasya Birliği’nin Ekonomik Potansiyelleri.....	39
2.3.1 Enerji Kaynakları ve Üretimi.....	41
2.3.2. Yatırım Olanakları.....	46
2.3.2.1 Avrasya Ekonomik Birliği’nde Türk Yatırımları.....	46
2.3.2.2 Türkiye’ye Avrasya Ekonomik Birliği Yatırımları.....	49
2. 3.3. Üretim Olanakları	51
2.4. Avrasya Birliği’nin Öncüleri Çin ve Rusya.....	54
2. 4.1 Çin Ekonomisinin Dinamikleri.....	54

2.4.2 Rusya Ekonomisinin Dinamikleri.....	57
2.5.Avrasya Ülkeleri'nin Türkiye İle Ticari İlişkileri.....	60
2.5.1 Çin	61
2.5.2.Rusya.....	63
2.5.3 İran.....	65
2.5.4 Hindistan.....	66
2.5.5 Gürcistan.....	67
2.5.6 Kazakistan.....	69
2.5.7 Özbekistan.....	70
2.5.8 Azerbaycan.....	72
2.5.9 Ukrayna.....	74
2.6. Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin Avrasya Birliği ve Türkiye İçin Önemi.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEK KUTUPLU DÜNYA VE TÜRKİYE AÇISINDAN AVRASYA SEÇENEĞİ

3.1.Tek Kutuplu Dünya Sisteminden Yeni Dünya Düzenine Geçiş.....	80
3.2.Avrasya'da Önemli Ekonomik Entegrasyon Örnekleri.....	83
3.2.1.Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ).....	84
3.2.2.Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC).....	88
3.2.3. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN).....	88
3.2.4. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (SAARC).....	89
3.2.5.Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT).....	90
3.3.Türkiye'nin Yer Aldığı Önemli Ekonomik Entegrasyon Örnekleri.....	91
3.3.1.Gelişen 8 Ülke (D8).....	95
3.3.2.Karadeniz İşbirliği Teşkilatı (KEİ).....	96
3.3.3.Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT).....	98
3.4. Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisine Etkileri.....	99
3.5.Avrasya Birliği'nin Türkiye İçin Önemi	104
3.6.Avrasya Birliği'nin Önündeki Zorluklar.....	106

SONUÇ	109
KAYNAKÇA	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Otomobil Üretimine İlişkin Maliyetler.....	11
Tablo 1.2: Et Üretimine İlişkin Maliyetler.....	12
Tablo 1.3: Yıllara Göre İhracat ve İthalat'ta Değişimler.....	14
Tablo 2.1: Avrasya Gümrük Birliği'nin Kronolojik Gelişimi.....	37
Tablo 2.2: Avrasya Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri.....	40
Tablo 2.3: Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkelerin GSMH Gelişimi	41
Tablo 2.4: Bölgelere Göre Dünya Birincil Enerji Talebi	42
Tablo 2.5: Avrasya Ekonomilerinde Doğalgaza Sahip Ülkeler ve Görünür Rezervleri.....	43
Tablo 2.6: Avrasya Ekonomilerinde Petrole Sahip Ülkeler ve Görünür Rezervleri.....	44
Tablo 2.7: İpek Yolu Ekonomileri Petrol ve Doğal Gaz Üretimleri	45
Tablo 2.8: AEB Ülkelerine 2005-2012 Yılları Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişi	47
Tablo 2.9: Türkiye'de Yerleşik Kişilerin 2001-2013 Yılları Arasında AEB Ülkelerindeki Doğrudan Yatırımları.....	48

Tablo 2.10: AEB Ülkelerindeki Yerleşik Kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları	50
Tablo 2.11: 201-2017 Ocak Ekim Dönemi Dünya Ham Çelik Üretimi.....	52
Tablo 2.12: Dünyada Ekonomik Olarak Aktif Nüfus.....	53
Tablo 2.13: Çin Ekonomisinin Yıllara Göre Temele Ekonomik Göstergeleri.....	56
Tablo 2.14: Rus Ekonomisinin Yıllara Göre Temele Ekonomik Göstergeleri.....	59
Tablo 2.15: Türkiye'nin Çin'e İhracatında İlk On Kalem.....	62
Tablo 2.16 Türkiye'nin Çin'den İthalatında İlk On Kalem	63
Tablo 2.17: Rusya İkili Ticaretimizde Ürünler	65
Tablo 2.18: Türkiye-İran Dış Ticaret Değerleri	66
Tablo 2.19: Türkiye - Gürcistan Dış Ticaret Verileri	68
Tablo 2.20: Kazakistan Dış Ticaret Göstergeleri	69
Tablo 2.21: Türkiye Özbekistan Dış Ticaret Verileri.....	71
Tablo 2.22: Türkiye Azerbaycan Dış Ticaretinin Gelişimi 1996-2017	73
Tablo 2.23: Türkiye ile Ukrayna Arasındaki Ticaret Hacminin Seyri	74

Tablo 3.1 :	Dünya Ekonomilerinin SAGP Rakamları	81
Tablo 3.2:	Şanghay İşbirliği Örgütüne Üye Ülkelerle İlgili Bazı İstatistikî Bilgiler	85
Tablo 3.3:	ŞİÖ Üyelerinin İspatlanmış Petrol, Doğalgaz ve Kömür Üretimlerinin Dünyaya Oranı-2017.....	86
Tablo 3.4 :	ŞİÖ Üyelerinin İspatlanmış Petrol, Doğalgaz ve Kömür Tüketimlerinin Dünyaya Oranı-2017.....	87
Tablo 3.5:	Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ne İlişkin Bazı İstatistikî Bilgiler.....	88
Tablo 3.6:	Türkiye'nin Yer Aldığı Ekonomik Kuruluşlar	92
Tablo 3.7:	Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İhracatı, 1990-2009.....	93
Tablo 3.8:	Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İthalatı, 1990-2009.....	94
Tablo 3.9 :	KEİ Ülkelerinin Bazı Makro Ekonomik Göstergeleri	97
Tablo 3.10:	Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler.....	100
Tablo 3.11:	Türkiye'nin AB ile olan Dış Ticareti – 2010.....	101
Tablo 3.12:	Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı	104
Tablo 3.13:	Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı	105

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 21. : Yıllara Göre Türkiye-Çin Ticareti	61
Şekil 2.2: Türkiye ve Rusya'nın yıllık ticaret miktarları	64
Şekil 2.3: Türkiye Hindistan Dış Ticaret verileri	67
Şekil 2.4: Türkiye'nin Kazakistan'la Dış Ticaretinde Başlıca Ürünler	70
Şekil 2.5: Türkiye'nin Özbekistan'la Dış Ticaretinde Başlıca Ürünler	72
Şekil 2.6: Yeni İpek Yolu, (Bir Kuşak Bir Yol Projesi) Altyapı Yapı Planı Haritası.....	76
Şekil 2.7: BDT üyeleri Haritası	91

KISALTMALAR LİSTESİ

AAVB: Asya Altyapı Yatırım Bankası'nı

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devleti

AEB : Avrasya Ekonomik Birliği

AEYK : Avrasya Ekonomik Yüksek Konseyi

AFTA : Serbest Ticaret Alanı

AİB : Akdeniz için Birlik

AİD : Asya İşbirliği Diyalogu

APEC : Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü

AR-GE: Araştırma Geliştirme

ASEAN: Güney Doğu Asya Ülkeleri

BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

BM : Birleşmiş Milletler

BSEC : Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

BTC : Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı

BTE : Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı

CIF : Cost Insurance and Freight

ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
D-8	: Gelişmekte Olan 8 Ülke
DTH	: Dış Ticaret Hadleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECLAC	: Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EKOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
EurAsEC	: Avrasya Ekonomik Topluluğu
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
G-20	: Gelişmiş 20 Ülke
GATT	: Ticaret Genel Anlaşması
GB	: Gümrük Birliği
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GUAM	: Azerbaycan, Ukrayna, Gürcistan, Moldova Siyasi Birliktelik
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
IMF	: Uluslar arası Para Fonu

İTT : İslam İşbirliği Teşkilatı

KDV : Katma Değer Vergisi

KEİ : Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

LAFTA: Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)

OGT : Ortak Gümrük Tarifesi

SAARC: Güney Asya Bölgesel işbirliği Topluluğu (SAARC),

RCD : Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği

STA : Serbest Ticaret Anlaşmaları

SAGP : Satın Alma Gücü Paritesi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

ŞİÖ : Şanghay İşbirliği Örgütü

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TOFAŞ :Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.

TANAP : Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

ÜDİK : Üst Düzey İşbirliği Konseyi'yle

WTO : Dünya Ticaret Örg

GİRİŞ

Avrasya Birliği'nin potansiyellerini ve Türkiye açısından önemini tartışırken sorunu, üç önemli soru çerçevesinde ele almak gerekir. Birinci soru günümüzde insanlığın ilerlemesinin önünü tıkayan engellerin neler olduğuna ilişkindir. İkincisi Avrasya'nın bu engelleri aşarak insanlığın önüne yeni bir gelecek koyma potansiyeline sahip olup olmadığı üzerinedir. Son olarak Türkiye'nin bu süreç içerinde nerede konumlanması gerektiği hususunun netleştirilmesidir.

Avrasya'nın yeni bir ekonomik ve toplumsal sistemin kuruluşunun önünü açacak gizilgücü barındırıp barındırmadığı sorununu cevabı tarihsel, toplumsal, siyasi ve kültürel etkenlere bağlı olduğu kadar ekonomik etkenlere de bağlıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomik entegrasyon kavramı üzerine durulmuş, entegrasyonların hangi aşamalardan geçtiği, hangi sebeplerle olduğu ve başarılı olabilmesi için hangi koşulları sağlamaları gerektiği incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Avrasya'nın coğrafi tanımlaması yapılarak Avrasya Birliği'nin oluşum süreci tarihsel olarak açıklanmış ve birliğin geleceğe dair hedef ve planlarına yer verilmiştir. Avrasya Birliği'nin ekonomik potansiyellerinin yer aldığı bölümde, bölgenin en büyük iki ekonomisi olan Rusya ve Çin'e ağırlık verilmiş, aynı zamanda bölge ülkeleri ile Türkiye'nin ticari verileri incelenerek bu ülkelerin Türkiye ile olan ilişkileri ve ticari potansiyelleri sorgulanmıştır. Son olarak Avrasya Birliğine giden süreçte, birliğin oluşumuna en büyük zemini hazırlayacak olan Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin önemi ve Türkiye açısından kazanımları açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde dünya ekonomik ve politik dengesindeki değişimler ele alınarak tek kutuplu ve çok kutuplu sistem tartışmaları açıklanmış, dünya düzeyinde Avrasya Birliği'nin kurulmasının dünya dengeleri açısından önemi tartışılmıştır. Bu çerçevede bölgede kurulan ekonomik entegrasyon örneklerine bakılarak Avrasya Birliği'nin potansiyelleri incelenmiştir. Türkiye'nin bölgeye verdiği önemi

anlayabilmek için, Türkiye'nin üyesi olduğu ekonomik entegrasyon örnekleri analiz edilmiş ve bunlardan Türkiye'nin en yoğun ilişkisi olan Avrupa Birliği'ne özel yer verilerek Türkiye ekonomisine etkileri tartışılmıştır. Bu verilerden yola çıkarak Türkiye'nin yeni entegrasyon seçeneklerine yönelmesi gerekliliği anlatılarak bu seçeneklerin en önemlisi olan Avrasya Birliği'nin hangi yönlerden bir seçenek olabileceği açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

"Entegrasyon" kavramı tıpkı iktisatta kullanılan birçok kavram gibi Latince kökenlidir. Latince kullanımı (integratio) yenilemek anlamını taşımaktadır. 1920 yılında, "entegrasyon" kelimesi Oxford İngilizce Sözlüğü'nde "parçaları bütünü içinde birleştirme" anlamında ilk kez karşımıza çıkmaktadır.¹

Bu kelime İktisadi literatürde ilk kez işletmelerin agreement, kartel, concern, trost, merger gibi tüketicilere arz ettikleri mallarda dikey entegrasyonlarını belirtmek hedefi ile kullanıldığı görülmektedir. Esas olarak ayrı ülkelerin ekonomilerinin bir ekonomik bölge oluşturabilecek düzeyde birleştirmek anlamında belirtilen kelimenin kullanımı çok daha kısa bir geçmişe dayanmaktadır. Literatürde, Zollverein (Alman Gümrük Birliği) dahil gümrük birliklerine ilişkin olarak ve hatta 1940'lardan önce uluslararası ticaret üzerine yazılan kitaplarda, ekonomik entegrasyonun bugün kullanılan anlamına ilişkin bir kullanım söz konusu değildir. Ekonomik entegrasyon, bugün kullanılan anlamında ilk kez 1947 tarihinde Avrupa'da kullanılmış, ABD'de kullanılmaya 1949 yılında başlanmıştır.²

1.1. Ekonomik Entegrasyonun Tanımı

Ortak bir ekonomik entegrasyon tanımı bu terimi kullananlar tarafından ortaya çıkarılamamıştır. Kindleberger “kapsamı açıklanmadıkça hiçbir anlam ifade etmeyen entegrasyon; işbirliği, düzenleme ve örgütlenme gibi çok heceli bir kelimedir.” demektedir ve ekonomik entegrasyonu “üretim faktörleri fiyatının eşitlenmesi” diye açıklamaktadır.³ Tinbergen ise ekonomik entegrasyonu, uluslararası ekonomik işbirliğini en uygun düzeye çıkarmak olarak tanımlamaktadır.⁴

¹ F.Machlup, **A History of Thought on Economic Integration**, Economic Integratin, World Wide, Regional, Sectoral, Ed.by.F.Machlup, The Macmillian Press.Ltd.London, 1978, s.61.

² Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, 1993, s.5.

³ Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, Çev.Nejdet Serin, Ankara, 1970, s.210.

⁴ J.Tinbergen, **International Economic Integration**, Amsterdam, 1965, s.3.

Entegrasyon teorisi için önemli bir konumda olan, Balassa ekonomik entegrasyonu bir çırpıda anlatmak yerine parçalara ayırarak anlatma tarzını benimsemiştir. Balassa'ya göre zayıftan ileri safhasına sıralanacak şekilde bunlar; “lkeler arasındaki faktör hareketlerine serbestlik tanınması (faktör entegrasyonu), ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılması (ticaretin entegrasyonu), ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkiler lehine uyumlaştırılması (politika entegrasyonu) ve en sonunda hepsinin bir araya gelmesi ile meydana gelen tam entegrasyon tipleridir.” Tam entegrasyon bir seferde ulaşılabilecek bir noktada değildir. Farklı iktisadi yapılardan dolayı, bu son safhaya ulaşmak için, önceki safhalarda başarılı olunması şarttır. Bu durumda safha değiştirirken, geçilecek yeni safhanın gereklilikleri hazırlanmalıdır.⁵

Imre Vajda ise ticaret entegrasyonu üzerine yoğunlaşmıştır; öte yandan, dikkat çekmek istediği bir diğer konusu ise piyasa entegrasyonu ve gelişme entegrasyonu arasındaki farktır. Vajda, retimi talep edilen seviyeyi yakalayacak kadar gelişmemiş endüstrileri uluslar arası seviyeye getirmeyi gelişme entegrasyonundan, bunun yanında da, piyasa entegrasyonundan üyelerin birbirinin satışına mani olmamaları durumunu anlamak gerektiğini vurgulamaktadır.⁶

Lipsey de tek tip bir tanımlamanın yetersiz ve uygunsuz olduğunu savunmaktadır. Bunu tanımlamanın zorluğundan kaynaklandığını belirtmektedir. Piyasa ekonomilerinde rneğin ABD ve Kanada gibi, ticaret ve faktör entegrasyonu temel gaye olarak ele alınırken, karma ekonomilerde (İngiltere ve Fransa gibi) politika entegrasyonu da yer almalıdır; sosyalist ülkeler arasındaki entegrasyonda ise; politik entegrasyon esas alınmalıdır denmektedir.⁷

Farklı tanımlamalar olsa da uluslararası ekonomik entegrasyon kavramı üzerinde net bir anlaşma yoktur. Buna rağmen iktisatçıların fikir birliğinde olduğu üçer nokta

⁵ Emin Ertürk, **a.g.e**, s.5.

⁶ Imre Vajda, **Integration, Economic Unions and National State** ,Foreign Trade In A Planned Economy, Cambridge, 1971, s.35.

⁷ .Machlup, **a.g.e**, s.37.

bulunmaktadır;⁸

-Esasını iş bölüşümü oluşturmaktadır.

-Ürünlerin, üretim faktörlerinin ve hizmetlerin serbest dolaşımının öngörüldüğü nokta ileri safhalardır.

-Mal, hizmet ve üretim faktörlerinin kaynağa ve gideceği bölgeye bakılmaksızın ayrıcalıksız standart uygulamaya maruz kalmasını kapsar.

İktisatçılar entegrasyonun değerlendirmesi temelinde de aynı ortak düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Üç farklı tür altında incelemesi ortaya koyulmaktadır, bu türler Reel, parasal ve mali entegrasyon olarak sıralanmaktadır. Reel entegrasyon tüm ekonomi faktörlerinin tek bir piyasa haline geldiği, buna karşı parasal entegrasyon döviz piyasalarının entegre olduğu, mali entegrasyon ise maliye ve para politikalarının bütünleştiği birleşme türleridir.⁹

İç ve dış bağımlılık, toplama bakıldığında ekonomik entegrasyonun diğer bütün ekonomik faaliyetler içerisinde özünü oluşturur. Yalnızca bir ülkeye, ülkelerin oluşturduğu gruplara ve bütün olarak dünya geneline uygulanabilir. Ticaret, seyahat, sermaye hareketleri, ödemeler ve göç sınırlandırılmamalıdır ancak bu sayede tam bir ekonomik entegrasyondan bahsedilebilir.¹⁰

1.2. Ekonomik Entegrasyonların Ortaya Çıkış Nedenleri

Entegrasyonların ortaya çıkışını en çok motive eden güç eksik istihdam

⁸ Mircan Yıldız, “Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği?”, http://www.academia.edu/7022221/BÜTÜNLEŞME_BİÇİMLERİ_VE_AVRUPA_BİRLİĞİ, 16 Aralık 2018.

⁹ Ahmet İncekara, “Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve etkileri”, İstanbul Ticaret Odası, Yayın no:195-14,İstanbul,1995,s.61.

¹⁰ Emin Ertürk, a.g.e, s.6.

ekonomilerinin, birlik içerisinde ticareti döndürmek için yeni bir ticareti yaratarak sistemi tam istihdama doğru yöneltmesidir. Bunun nedeni ticaret yaratırken aynı zamanda ilave faktörlerin istihdamının da doğal olarak yaratılacak olmasıdır.¹¹

Bu etkinlik tam istihdama ulaşmış ve optimal faktör bileşimine erişmiş ekonomiler içerisindeki entegrasyonda zayıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat ön plana geçen diğer bir etkinliktir ki o da üretime ve tüketime teknoloji yaratılarak uyarlanmasıdır. Yine de, optimal kaynak bileşimi ve teknolojinin belirli bir alandaki bilinen yapısının üretim ve tüketime taraf yansımalarının sonucu entegrasyonu kaçınılmaz bir biçimde doğurur.¹²

Tarihe bakıldığında, küresel ticaretin önündeki bariyerlerin yok edilmesi için İkinci Dünya Savaşı sonrası atılan adımlar sayesinde önemli gelişmeler elde edilmiştir. Bu durumun başka bir anlamı da küresel ticaretin önünde duran sorunların giderilmesidir. Ülkelerin küresel ticarete olumlu bakmalarının sebeplerini; ülke içinde üretilen ürünler için yeni pazarlar bulmak, iç piyasasında rekabeti güçlendirmek ve üretimi yapılamayan ürünlere sahip olmak şeklinde sıralayabiliriz.¹³

Temellendirmesini çok çeşitli şekillerde yapabileceğimiz ekonomik entegrasyonlar ülkeler için, kendi koşullarında bazı öncelikli amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilirler. Özellikle daha geniş piyasalara açılarak rekabet kabiliyetini güçlendirmek önemli amaçlardan biridir. Yabancı ve yerli sermayeyi teşvik etmek, yabancı yatırım ve teknolojiye kolay ulaşım sağlamak, ülkeye girişini kolaylaştırmak, ekonomik büyümede kalıcı ve istikrarlı bir yapı sağlayarak istihdamı geliştirmek, ticaret kanallarını çeşitlendirmek bunlardan bazılarıdır.¹⁴

Bu çerçevede, özellikle gelişimini tamamlamamış üye ülkeler ekonomik entegrasyonların sağladığı avantajlar sayesinde, hayalini kurdukları sosyoekonomik

¹¹ Şinasi Kara, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi**, İstanbul, 1996, s.17.

¹² A.e, s.18.

¹³ Hasan Gürkak, **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ekin yayınevi, Bursa, 2006, s.285-286.

¹⁴ Ahmet İncekara, **"Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir değerlendirme"**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, <http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/841/9333>, 03 Ocak 2019.

gelişmişlik düzeyine ulaşabilecekleri düşünülür. Buna ek olarak, üye ülkeler entegrasyonlardan ölçek ekonomilerden yararlanma ve üretimde rekabet üstünlüğünü taraflarına çekme anlamında fayda sağlayabilmektedirler. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerinin büyük bir oranının teknolojiyi üreten bir pozisyonda olmamalarından dolayı teknolojiyi dışarıdan edinme yöntemlerini deneyerek dış ticaret politikalarını geliştirmeleri önemlidir. Sonuç olarak, ülkelerin dışa açık olma durumu veya bir entegrasyon içerisinde bulunmasına ek olarak ülkelerin hangi ülkelere karşı açık olduğu ve ekonomik entegrasyonda bulunan diğer ülkelerin özellikleri önem arz etmektedir.¹⁵

1.3. Ekonomik Entegrasyonların Safhaları

Bir sıralama yapılmak istendiğinde, ekonomik entegrasyonların safhalarında bütünlük/birlik olduğunu belirtmek tam anlamıyla doğru olmamaktadır. Ancak yine de entegrasyon kavramının tanımlanmasındansa safhalarının tanımlanması daha fazla ortak fikirlerce kabul edilir. Bunun nedeni en basitten en karmaşığa doğru ekonomik entegrasyonun uygulama biçimine göre safhalarını belirlerken, bütün bir şekilde ele alınan entegrasyonun adlandırma zorluğunun yaşanmamış olmasındandır. Geniş bir oranın ortaklaştığı; gümrük birliği, serbest ticaret bölgeleri, ekonomik birlik, siyasi birlik ve ortak pazar ekonomik entegrasyonun beş safhasını oluşturur.¹⁶

1.3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri

Mal hareketliliğinde artış sağlamak için serbest ticaret bölgelerindeki üyelerin birbirleri ile mal ve hizmet alışverişini kısıtlayan engeller kaldırılır. Bunlar serbest anlaşma tarafından oluşturulurlar. Serbest ticaret bölgesindeki üye ülkeler, üçüncü ülkelere karşı kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederler.¹⁷ Bu üye ülkelerin, birlik kuracak ülkelerle dış ticaret faaliyetlerinde belirli bir oranda bağımlılığa giderlerken,

¹⁵ A.e

¹⁶ Emin Ertürk, **A.g.e.**, s.7.

¹⁷ Mehmet Sami Denker Ayşegül Atabey, **“Gümrük Birliği ve Ekonomik Entegrasyon Kavramları üzerine bir değerlendirme”** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 1998, s. 10.

ilişkide oldukları üçüncü ülkelere karşı uyguladıkları dış ticaret politikalarında herhangi bir bağımlılığın olmaması demektir.¹⁸

Ortak gümrük tarifelerini serbest ticaret bölgelerinde bölge dışı ülkelere karşı fiilen uygulamamak önemli bir takım sorunları doğurur. Örnek vermek gerekirse, oluşturdukları bölgenin ülkelerinden gümrük vergisinin daha düşük olduğu bir üçüncü ülke ile ihracat yapmak istenirse, bölgeye ulaşan mallar, buradan diğerlerine göre daha yüksek gümrük vergisine sahip ülkeye daha kolay geçebilir. Bu durumu ortadan kaldırmak için menşe belgelerinin düzenlenmesi üye ülkeler tarafından talep edilir.¹⁹

Devletler egemenlik yetkilerine nasıl ekonomik işbirliği anlaşmalarında sahipler ise aynı durum serbest ticaret bölgesi anlaşmasına dâhil olan ülkeler için de geçerlilik kazanır. Sadece birtakım konularda, öz iradeleri ile ve ulusal çıkarları için egemenlik haklarında sınırlandırmaya gidebilirler.²⁰

Avrupa'daki Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması'nın dışında kalan ülkelerin bir araya gelerek kurduğu Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi(EFTA) ve Güney Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerinin oluşturduğu Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi(LAFTA); ekonomik entegrasyon sürecini oluşturan serbest ticaret bölgelerine en uygun örneklerdir.²¹

1.3.2. Gümrük Birliği

Serbest ticaret bölgesinde olduğu gibi, gümrük birliğinde de hedeflenen mal piyasalarında bütünleşme oluşmakta ve katılan ülkelerin arasındaki mal akımlarını kısıtlayan gümrük vergileri ve dış ticaret kontrolleri kaldırılmaktadır. Diğerlerinden farklı olarak üçüncü ülkeler için uygulanan gümrük vergileri eşitlenmektedir.

¹⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzam Can yayınları, İstanbul,2013,s.221.

¹⁹ Mehmet Sami Denker Ayşegül Atabey, **a.g.e** ,s.10

²⁰ A.e, s.11.

²¹ Ahmet İncekara, **a.g.e**, s.66.

Böylece üye ülkelerin arasındaki mal akımları serbestleşerek artış gösterirken, üyelerin dışında alınan mal akımlarında azalma gözlemlenecektir. Üçüncü ülkeler için uygulanacak gümrük tarifelerini belirleme kararı gümrük birliğindeki uluslar tarafından gerçekleştirilmektedir. Ortak gümrük tarifesi düzeyinin nasıl belirleneceği, birliği meydana getiren ulusların korumacı ya da serbest ticareti savunan yaklaşımları doğrultusunda karara bağlanmaktadır.²²

Gümrük Birliği'nin kurumsal yapısındaki eksikliklerden biri, üyelerin arasında doğabilecek eşitsiz büyüme oranlarından kaynaklanan problemleri çözecek mekanizmaların bulunmamasıdır. Bunun aksine gümrük birliğinde kapitalizmin eşitsiz büyüme yasası geçerlidir. Bu durum birlik içinde ayrışmalara neden olarak özellikle siyasal çelişkileri besleyebilmektedir. Serbest ekonomi kavramı çerçevesinde eşitsizliği ortadan kaldırmanın bir çözümü olarak, mal piyasalarındaki bütünleşme ile birlikte faktör piyasalarında da bütünleşmenin meydana getirilmesi olabilir.

Tarihte en sık görülen bütünleşme şeklinin gümrük birliği olduğu görülmektedir. Bu tip ekonomik bütünleşmelerin dayandırıldığı nokta temelde anavatan ile sömürge arasındaki ilişkilerdir. Bu çerçevede; 19. yüzyıldaki İngiliz Serbest Ticaret Doktrini'ne karşı kendi milli sanayilerini muhafaza etmek amacı ile kurulan Alman ve ABD Gümrük Birlikleri en başarılı örnekler olarak gösterilmektedir. Günümüzde ise Avrupa Topluluğu'nun oluşturduğu Avrupa Birliği en başarılı gümrük birliği örneklerinden biri olduğu görülmektedir. Avrupa Topluluğu'nda yaşanan süreç, bütünleşmenin esasını teşkil eden gümrük birliği kuramının diğer bütünleşme biçimlerini de içine alacak şekilde genişletilmesine yol açmıştır.²³

²² Mircan Yılmaz, a.g.e. s.3.

²³ A.e,s.4.

1.3.2.1. Gümrük Birliği'nin Statik etkileri

Ekonomik ve teknolojik düzeyin değişmemesi varsayımı altında, Gümrük Birliği'nin statik etkileri, üretim faktörlerinin tekrardan dağıtılması sonucunda meydana gelecek etkileri belirtmektedir. Statik etkiler, tek seferlik etkilerdir. Teknolojinin ve ekonomik yapının uzun dönem sabit kalmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Statik etkiler, tüketim etkileri ve üretim etkileri olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.²⁴

1.3.2.1.1. Üretim Etkisi

Gümrük birliği serbest ticaret alanında atılan en önemli adımlardan biridir. Gümrük birliği kavramına göre, birlik sayesinde dünya refahı en üst seviyeye ulaşamaz fakat daha iyi bir noktaya gelebilmesi muhtemeldir. Bye(1950) ve Viner(1950)'in belirttikleri açıklamalarda aslında bu düşüncenin tam anlamı ile doğru olmadığı belirtilmiştir. Yaptıkları açıklamalara göre; “gümrük birliği bölgesel ticaretin serbestleşmesine katkıda bulunması ile birlikte, öte yandan gümrük birliğinin dışında kalan ülkeler ile yapılan ticareti azaltmaktadır.” Bundan dolayı gümrük birlikleri her zaman refahı arttıran bir etki ortaya çıkarmayabilir. Çünkü gümrük birliğinde, hem serbest ticaret ve hem de korumacılığın oluşması ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilere neden olmaktadır.²⁵

1.3.2.1.1.1. Ticaret Yaratıcı Etki

Tüketicilerin, ülkelerinin iç piyasaları ve üçüncü ülkelere gerçekleştirdikleri mal alımlarının gümrük birliği süreci ile birlikte üye olan üretici ülkelere yönelmesi, üretimin üzerinde bazı etkilere neden olmaktadır. Birlik üyesi ülkelerin arasındaki üretimin olumlu etkilenmesi ticaret yaratıcı etki olarak karşımıza çıkar. Tüketicinin iç

²⁴ Uğur Özgöker, “Gümrük Birliğinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri”

<http://www.subconturkey.com/2010/Nisan/koseyazisi-Gumruk-Birliginin-ekonomi-uzerine-etkileri.html>, 12 Ocak 2019.

²⁵ Cihan Dura, Hayriye Atik, Cüneyt Dumrul, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayınları, Ankara,2015,s.12.

pazardaki yüksek maliyetli mallardan, düşük maliyetli ortak ülke mallarına yöneltmesi ile ticaret yaratıcı etki meydana gelir ve böylelikle üye ülkeler arasındaki ticaret hacmi genişlemektedir. Bu etki ile birlikte üye ülkelerin refah seviyesinde de belirli oranlarla artış olması beklenmektedir.²⁶

Ticaret yaratıcı etkisinin nasıl oluştuğu, verilen örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Tablo1.1’de belirtilen, Rusya, Türkiye ve İran’ın ticari ilişkilerini ve oluşturacakları birlik ile ticaretin nasıl etkileneceğini incelenmektedir. Ülkelerin ürettikleri ürün otomobildir. Türkiye diğer ülkeler ile kıyaslandığında daha yüksek maliyetle üretimi gerçekleştirmektedir. En ucuz üretim maliyetine ise Rusya sahiptir. Otomobil maliyetlerine ilişkin değerler tablo yer almaktadır.

Tablo 1.1: Otomobil Üretimine İlişkin Maliyetler

(100.000 TL/adet)	Türkiye	Rusya	İran
Otomobil Üretim Birim Maliyeti	50.000	43.000	45.000
Maliyet+Türkiye %20 Güm. Vergisi	50.000	50.600	54.200
Maliyet+ OGT* %10	50.000	42.000	49.600

*OGT: Ortak Gümrük Tarifesi / **Kaynak:** <http://www.tuicakademi.org>,10.02.2019

Türkiye’nin otomobili, maliyeti düşük olmasından dolayı Rusya’dan ithal etmesi beklenmektedir. Tabloda yer aldığı gibi, vergilerden sonra ithal otomobillerin fiyatı yerli üretim maliyetinin üzerine çıktığı için ithal otomobiller tercih edilmemektedir.%20’lik gümrük vergisiyle 43.000’ e üretilen Rus otomobilleri Türkiye’ ye maliyeti 50.600’ e, 45.000 olan İran Otomobillerinin maliyeti de 54.200’e çıkmıştır. Bu vergilerle birlikte Rusya’da ve İran’dan ithal edilecek otomobil maliyeti yerli üretim maliyetinin üzerine çıkmaktadır. Rusya ve Türkiye’nin İran’ı dışarıda bırakacak şekilde birlik oluşturdıklarını düşünelim. İki ülke oluşturdıkları birlik ile mal hareketlerine konan engelleri kaldıracaklar ve kendi aralarında uyguladıkları gümrükleri sonlandırarak, İran’a karşı %10 OGT

²⁶ A.e.s.224.

uygulamaya koyacaklardır. Böylece maliyeti yüksek olan Rus otomobilleri yeni düzenleme ile maliyeti 42.000 düşecek ve iç pazara göre daha düşük olan otomobiller Türkiye için ithal edilmek üzere tercih edilecektir. Son gelişme ile tüketiciler 50.000'e yerli otomobil yerine 42.000' e ithal otomobili tercih edeceklerdir. Bu talep artışı üretimi yüksek maliyetli Türkiye' den, düşük maliyetli Rusya'ya kaydıracaktır. Böylelikle Rusya için gümrük birliğinin statik etkilerinden ticaret yaratıcı etkisi ortaya çıkmış olacaktır.²⁷

1.2.1.1.2 Ticaret Saptırıcı Etki

Gümrük birliği kurulduktan sonra birlik dışında kalan bazı ülkeler, üretimi verimli olmasına rağmen birlik dışında kalabilirler. Bu durumda birliğin dışında kalan ülkelerle yapılan ithalatın durması ticaret hacminin azaltılmasına ve ticaret saptırıcı etkinin meydana gelmesine neden olur.²⁸

Gümrük birliğinin ticaret saptırıcı etkisi aynı zamanda olumsuz üretim etkisi olarak da adlandırılmaktadır. Türkiye, Rusya ve İran arasındaki et üretimine ilişkin maliyetler ve ithalat için oluşacak fiyatlar tablo1.2'de gösterilmiştir.

Tablo 1.2: Et Üretimine İlişkin Maliyetler

(100 TL/KG)	Türkiye	Rusya	İran
Et Üretim Birim Maliyeti	50.000	41.000	37.000
Maliyet+Türkiye %25 Güm. Vergisi	50.000	51.500	46.500
Maliyet+ OGT* %20	50.000	41.000	44.600

*OGT: Ortak Gümrük Tarifesi / **Kaynak:** <http://www.tuicakademi.org>,10.02.2019

²⁷ TUIC Akademi, "Ekonomik Entegrasyon Türleri ve AB Ekonomik Entegrasyonu", 2011,<http://www.tuicakademi.org/ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu/>,10.02.2019.

²⁸ Halil Seyitoğlu, Uluslararası iktisat, **a.g.e**, s,208.

Tablo1.2’ de yer aldığı gibi en düşük maliyetli et üretimi İran’da gerçekleşmektedir. Gümrük birliği kurulmadan önce Türkiye et için %25 gümrük vergisi uygulamış fakat buna rağmen iç piyasadaki maliyeti 50.000 TL iken İran’da maliyeti 46.500 TL olmuştur. Bu nedenle tüketiciler ithal eti tercih edeceklerdir. Türkiye ve Rusya aralarında, İran’ı dışlayacak şekilde gümrük birliği kurduklarını düşünelim. Rusya ve Türkiye dışarıya karşı %20 OGT uygularken kendi aralarında gümrük vergilerini kaldıracaklardır. Gümrük birliğinin ardından Türkiye için ithal etin maliyeti İran’ dan 44.600, Rusya’ dan ise 41.000 olacaktır. .Bu durumda tüketiciler yine maliyeti düşük olan ithal eti tercih edeceklerdir ama bu durumda talep İran etinden Rusya etine kayacaktır. Birlik dışında kalan İran etine %20 OGT konurken, Rusya etinin sıfır gümrük ile Türkiye’ ye girmesi üretimin İran’dan Rusya’ ya kaymasına neden olacaktır. Böylece İran için gümrük birliğinin ticaret saptırıcı etkisi yani olumsuz üretim etkisi meydana gelmiş olacaktır.²⁹

Gümrük birliği uygulamalarının dünya refahına etkisini değerlendirdiğimizde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkinin büyüklüğü bize bazı sonuçlar vermektedir. Ticaret yaratıcı etkinin, ticaret saptırıcı etkiden büyük olduğu durumlarda, birlik ortalama kaynak verimliliğini yükseltecek ve dünya refahının yükselmesine katkı sağlayacaktır. Aksi takdirde ise dünya kaynaklarının ortalama üretkenliği ve dünya refahı azalacaktır. Viner'in öne sürdüğüne göre; “maliyetleri düşürdüğünden dolayı ticaret yaratıcı etki refahı attırıyorken, maliyetleri yükselttiğinden dolayı ticaret saptırıcı etki refahı azaltır.”³⁰

1.3.2.1.2. Tüketim Etkisi

Gümrük birliği anlaşmaları üretim etkisi yaratarak aynı zamanda tüketim etkisi de yaratmış olurlar. Gümrüklerde meydana gelen düşüş maliyetlerde azalma meydana getirmekte böylelikle daha ucuza gelen yabancı malların talep edilme oranı artmaktadır. Böylece diğer üyelere göre daha pahalı üreten ülkenin ve OGT sonucu ürünleri daha pahalı olan birliğin dışındaki ülkelerin üretim oranı düşmektedir. Birlik

²⁹ “Gümrük Birliği Teorisi”, www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi15.doc, 19 Ocak 2019.

³⁰ Mehmet Yiğit, **Ekonomik Entegrasyon**, İstanbul, Beta Yayınları, 2003, s, 33-34.

içindeki fiyat herhangi bir ülkenin fiyatının altına düşerse, birlik içindeki ithalat da artacaktır bunun nedeni, bu ülke vatandaşlarının alım güçlerinin artmasından kaynaklanmaktadır. Bu ithalat artışı beraberinde tüketim etkisini getirecektir.³¹

Tablo: 1.3 Yıllara Göre İhracat ve İthalat'ta Değişimler

	1994	1995	1996	1997	1998
İhracat					
Tüketim Malları	9.153	11.840	12.354	13.890	14.374
Ara Mallar	8.225	8.960	9.745	11.032	11.128
Sermaye Malları	721	830	1.105	1.314	1.363
İthalat					
Tüketim Malları	1.381	2.416	4.226	5.334	5.325
Ara Mallar	16.565	25.077	28.736	31.871	29.574
Sermaye Malları	5.220	8.119	10.051	11.051	10.651

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-1998,s.508.

Tablo 1,3'e göre, 1994 ve 1998 yılları arasında tüketim, ara ve sermaye malları ihracatı önemli oranda arttığı görülmektedir. 1994 yılında 9.153 milyon Dolar olan tüketim malı ihracatı % 63 artarak 14.374 milyon dolara, aynı dönem 8.225 milyon Dolar olan ara malları ihracatı % 35 artarak 11.128 milyon Dolara, sermaye malları ihracatı da % 89 artarak 721 milyon Dolar'dan 1.363 milyon Dolar'a çıkmıştır. İthalatın ise istikrarsız bir seyir izlediği görülmektedir. Ara malları, tüketim ve sermaye malları ithalatı 1995 yılında ciddi oranda artmıştır. Tüketim ve sermaye malları ithalatında ertesi yıllarda düşüş meydana gelmiştir. Ara mallar ithalatı da 1997 yılına kadar artmış, 1998'de bir önceki yıla göre % 7 azalarak 29.574 milyon Dolar'a inmiştir. Gümrük birliğinin kabul edildiği ilk iki yıl tüketim, ara ve sermaye malları ithalatı önemli ölçüde artmıştır. Bu gelişmeler gümrük birliğinin tüketim etkisinin ortaya çıktığını göstermektedir.³²

³¹ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, s.219.

³² Süleyman Uyar, "Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine etkileri" 27 Haziran 2010, <http://enm.blogcu.com/gumruk-birligi-nin-turkiye-ekonomisi-uzerindeki-etkileri/8318355>, 15 Ocak 2019.

1.3.3.2.Gümrük Birliği'nin Dinamik etkileri

Gümrüklerin ortadan kaldırılması ile orta çıkan, dış ticaret hacmi ve beraberinde refah düzeyini değiştiren etkiler, statik etkilerdir. Statik etkilere karşı dinamik etkiler ise küçük ülke piyasalarının yerini daha geniş bir piyasaya bırakması sonucu meydana gelmektedir. Gümrük birliği üyelerinin, ülke içindeki kaynaklarının dağılımı, üretim kapasitesi, kişi başına gelir, istihdam alanları ve dış ticaret yapısı zamanla değişmektedir. Bu dinamik etkiler, avantaj ve dezavantajlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Ülkelerin birlikten beklentileri elbette ki Dinamik yararlardır, fakat bu yararlar karşı dinamik dezavantajlar da şu şekilde maddeleşebilir;³³

- Üye ülkeler arasında gelişme farkları söz konusu ise, üretim faktörleri göreceli olarak daha gelişmiş üyelere yönelmektedir. Başlıca neden, gelişmiş ülkelerin daha yüksek üretim faktörlerinin marjinal getirilerine sahip olmasıdır.

- Gümrük birliği oligopol piyasalarını arttırabilir. Ülkelerin firmaları arasında artan işbirliği, oligopolcü bir yapı oluşturmaları sonucunda, ürünlerin fiyatlarında artışa yol açabilir.

- Gümrük birliği firma ölçeğinin büyümesine, bundan dolayı da büyük ölçekli üreticilerin kurulmasına imkan sağlar. Büyük firmaların kurulması yüksek oranda bürokratik ve pasif olan yapıların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir.

- İdari masraflar, gümrük birliğinde yüksektir.

Dış rekabetin artması, döviz rezervlerinin artması, yatırımların teşvik ve sanayileşme hızının artması ve ölçek ekonomileri, gümrük birliklerinin en belirgin dinamik yararları olarak sıralanabilir.

³³ John Sloman, Alison Wride, **Economics**, Pearson Education, seven edition, 2017, s.677.

1.3.3.2.1. Rekabet Artışı Etkisi

Gümrük birliği, üye üreticileri birbirleri ile rekabet etmeye zorlamaktadır. Bu durum en iyi üretim tekniklerinin tercih edilmesine olanak verirken, aynı zamanda daha ileri teknolojilerin kullanılması için teşvik edici bir güç meydana getirmektedir.³⁴

Monopolleşmeyi ve verimliliği düşük işletmeleri teşvik eden etmenlerden birisi de yine gümrük tarifeleri, kotalar ve diğer kısıtlamaların kaldırılmasıdır. Yüksek maliyetli, düşük teknolojili ve düşük kalitede üretim tercih eden firmalar, birlik sonrasında, ya verimli çalışma biçimine adapte olacaklar ya da piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Dış ticaret kısıtlamalarını kaldırmak, yerli üreticileri dış piyasa rekabeti ile karşılaşmalarına sebep olacaktır. Bunun sonucunda, verimi düşük üreticiler endüstriyi terk etmek zorunda kalırken ve rekabet yeteneğini arttırarak verimli çalışan üreticiler varlıklarını sürdürebilmektedir. Oluşan yoğun rekabet atmosferinde, ulusal monopollerin yerini birlik çapındaki daha büyük monopollere bırakması olasıdır. Bu rekabet avantajından en iyi biçimde faydalanmak için ortak rekabet politikasının izlenmesi gerekir.³⁵

1.3.3.2.2. Ölçek Ekonomiler Etkisi

Ölçek ekonomilerinin doğmasının sebebi gümrük birliği oluşturulması sonucu üretim hacminin geniş bir piyasanın gereksinimlerini kaldırabilecek biçimde yeniden yapılandırılmasıdır. Büyük ölçekli üretim ekonomileri farklı şekillerde görülebilmektedir. Örneğin; maliyetler geniş bir piyasa, ileri bir teknoloji ile düşürülebilir. Bu gelişme üretim hacmini genişleterek stok bulundurma gerekliliğini ortaya çıkarır. Sonuç olarak maliyetlerde tasarrufa gidilir. Piyasa planlaması, üretim ve yönetim faaliyetleri, ar-ge çalışmaları gibi konularda nitelikli personel istihdam edilmesi de önemli avantajlar sunmaktadır.³⁶

³⁴ Kadir İnandı, “Avrasya Ekonomik İşbirliği Alanlarında Türkiye’nin Rolü”, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.23-24.

³⁵ A.e.s.25.

³⁶ Halil Seyitoğlu, ,a.g.e, s,228.

Entegrasyon ile ortaya çıkacak firmalar ya da endüstriler arası dışsallıklar, ölçek ekonomileri hakkında araştırılması gereken bir diğer önem arz eden konulardan biridir. Dışsallıklar, marjinal dışsallıklar, parasal yada parasal olmayan dışsallıklar şekilde çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Çeşitli yazarlar tarafından endüstriler arası ilişkilerin rolü ve ekonomik büyüme üzerine birçok yorum bulunsa da Schumpeter, endüstriler arası bağlantılar ve büyüyen bir ekonomide yeni endüstrilerin oluşmasının önemini ele alan ilk kişidir.³⁷

1.3.3.2.3. Dışsal Ekonomik Etkisi

Gümrük birliği gibi bütünleşmelerden beklenen en önemli avantajlardan biri dışsal ekonomilerdir. Nitelikli iş gücü, teknolojinin ilerlemesi, piyasa genişlemesi ve sanayinin gelişmesi dışsal ekonomilerin sağladığı yararlar olarak bütün endüstrinin faydalanabileceği pozitif bir ortam oluşmaktadır. Üretim sistemlerindeki görece gelişmiş ve gelişmemiş bağlantılar İçsel ve dışsal ekonomilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar, böylece özellikle verimlilik üzerinde uzun soluklu olumlu etkiler meydana getirmektedir.³⁸

Gümrük birliği ile birlikte oluşan dışsal ekonomilerin birçok faydası bulunmaktadır. Öncelikli olarak gümrük tarifelerinin kısıtlamalarının kalkması ile düşen maliyetler, malların tüketicilere ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Oluşan büyük piyasa, üretim yapan firmaların optimum düzeyde çalışmalarına olanak sağlayacaktır. Aynı zamanda az riskli ve daha az belirsizliğin olduğu bir ortam yaratarak yatırımların daha karlı olabilmesine yardımcı olacaktır. Son olarak. Birliğin içerisinde geri kalmış bölgelerin gelişmesi, bilgi ve teknoloji faktörlerinin ülkeler arasındaki serbest dolaşımı kolaylaşacaktır.³⁹

³⁷ Mehmet Yiğit, **a.g.e.** s,30.

³⁸ Gümrük Birliği Teorisi", www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi15.doc, 22 Ocak 2019.

³⁹ A.e.s,6-14.

3.3.2.4. Teknolojik Gelişmeye Etkisi

Gümrük birliği firmalara ve ülkelere sadece en son teknolojileri tanıma ve kullanma fırsatı sağlamamakta, aynı zamanda bu teknolojileri kullanmada uzmanlıklarını derinleştirmelerine de ön ayak olmaktadır. Gümrük birliği, diğer taraftan, Ar-Ge yatırımlarının daha genişlemesini ve çoğalmasını sağlamakta, yeni teknoloji ithalatını zorunlu kılarken bunun yanında kalifiye eleman sayısının yükselmesine sebebiyet vermektedir. Bir başka deyişle; üye ülkelerin teknolojiler ve Ar-Ge harcamaları zaman içerisinde artmaktadır.⁴⁰

Daha az maliyetle üreterek daha fazla ürün elde edilmesi, teknolojik gelişme koşullarına bağlıdır. Teknolojik gelişme, bunun yanında ekonomiyi olumlu etkileyerek refahın yükselmesine katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak, ekonomik yapı, teknolojik gelişme ile hareketlenmekte ve büyümeyi güçlendiren önemli faktörlerden biri olmaktadır. Teknolojik gelişmenin zayıf olduğu süreçlerde, verimin azalmasının sonucu olarak dünya ekonomisi daralmakta ve ekonomik krizler birbirini takip etmektedir. Ekonomik bütünleşme sonucunda ortaya çıkması muhtemel dışsal ekonomiler ve rekabetin artması gibi etkiler, sermaye-yoğun teknolojinin kullanılmasını zorunlu hale getirmesinin yanında, araştırma-geliştirme faaliyetlerini arttırarak teknolojik büyümenin/gelişmenin hızlanmasında itici bir güç olmaktadır.⁴¹

1.3.3.2.5. Yatırım Özendirme ve Sermaye Etkisi

Yatırım ve sermaye üzerindeki etkisi, gümrük birliğinin dinamik etkilerinden birdir. Gümrük birlikleri yardımıyla büyük ölçekli ekonomiler verimlilik ve teknolojik gelişmeyi yükselterek gelir ve refahın artmasına yol açmaktadır. Bu gelişmeden dolayı artacak olan gelir, yeni yatırım alanlarının, sermayenin ve

⁴⁰ Orhan Şanlı, “ Gümrük Birliğinin Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri/Statik ve Dinamik Etkiler”, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.30.

⁴¹ Kadir İnandı, a.g.e, s25-26.

tasarrufların artmasına neden olmaktadır.⁴²

Gümrük tarife ve vergilerin yükselmeyeceği konusundaki güven, gümrük birliklerinin iş insanları ve firmalar için sağladığı en önemli avantajlardan biridir. Bu sayede yatırım hacmi genişlerken aynı zamanda riskler azalır ve üretimin verimli ellerde ve bölgelerde yoğunlaşması sağlanmaktadır.⁴³

Gümrük birliklerinin kurulmasıyla beraber, genellikle dış ülke firmaları birliğin içinde yatırımlarda bulunurlar. Bunun sebebi, birlik içerisindeki birçok fırsatın üçüncü ülke firmaları için cazip bir hale gelmesindendir. Gümrük birlikleri, iki şekilde yatırım ve tasarrufların yükselmesine sebebiyet vermektedirler. Bunlardan birincisi gümrük birliğinin kurulması ile yoğunlaşan ticari ilişkiler gelir oranlarının yükselmesini sağlarken, milli gelirin artması ile yapılmak istenen yatırımlar ve tasarruf oranlarını arttırmaktadırlar. İkinci olarak, yabancı yatırımların teşviki ve yatırım alanlarının değişmesi şeklinde görülmektedir.⁴⁴

Yatırımların teşvik edilmesi ile üçüncü ülkelerden birliğe yatırım ve sermaye akışı gerçekleşmeye başlayacaktır. Bunun nedenleri arasında bu ülkelerden yapılan ithalatın düşmesi, ticaret artışının cazip hale gelmesi, yatırımcıların tarife ve vergi oranları konusundaki güvenceleri ve birlik içinde düzen, denge ve gelirin artarak istihdam seviyesinin yükselmesi ile üçüncü ülke firmalarının üretim faktörlerini kullanmak istemeleridir.⁴⁵

1.3.3.Ortak Pazar

Gümrük birliğinin bütün özelliklerine ek olarak ortak pazar, sermaye, emek ve girişimci benzeri üretim faktörlerinin üye ülkeler arasındaki serbest dolaşımına olanak sağlar. Aynı zamanda birliğin dışındaki ülkelere ortak gümrük tarifesi

⁴² Ramazan Kılıç, **Türkiye-AB ilişkileri ve Gümrük Birliği**, 2. Bs. Siyasal Kitapevi, Ankara, 2005, s.33.

⁴³ Hasan Seyitoğlu, **a.g.e**, s.212.

⁴⁴ E.Yıldırım, E.,C.Dura, “ **Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri Konusunda Literatüre Bir Bakış** ”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, No:28,2007,s.143.

⁴⁵ A.e, s.146-147.

uygulandığı bir bütünleşme biçimidir. Aynı zamanda “bir üye ülkenin iç pazarından oluşmuş genişletilmiş bir iç pazar”dır. Ülkelerin milli sınırları içerisinde gerçekleşmekte olan tüm mali ve yapısal engelleri kaldırmak, iç pazarın meydana gelebileceği için bir gerekliliktir. Bu yapıldıktan sonra ikinci olarak birlik ülkelerinin iç ekonomik politikalarını birbirine karşı uyum süreci gerekmektedir.⁴⁶

Ortak pazar sürecinde bahsi edilen engelleri kaldırmak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Öncelikle Birlik içinde sınır kontrolleri devre dışı bırakılır, çalışma ve oturma izni için düzenlemeler yapılır, göçler ve sığınma istekleri için politika ve planlar oluşturulur. Bunlarla birlikte mali hizmetlerin serbestleştirilmesi, vergilerin, özellikle dolaylı vergilerin uyumlaştırılması, ulaşım ve telekomünikasyon gibi kamusal hizmet alanlarının açılması, banka ve sigorta işlemlerinin uyumlaştırılması, para ve benzeri işlemlerin serbestleştirilmesi gibi düzenlemelere gidilir. Aynı zamanda yabancı üretim faktörlerinin ortak pazara girişini ortak ilkelere bağlayan düzenlemeler de getirilir. Böylelikle oluşan ortak pazar üye ülkeler için en uygun yatırım ve emek imkânlarını sunacaktır. Bir diğer deyişle, emek, birliğin ülkeleri içerisinde serbestçe dolaşarak kendisine en uygun iş ve ücrete sahip olma avantajı kazanacaktır. Fakat bu durumun ortaya çıkaracağı dezavantajlar da olabilir. Ekonomik durgunluğun yaşandığı dönemlerde pazar içindeki ülkelerin birbirine işsizlik ihraç etme riski artarak, ülkeler arasında ciddi gelişmişlik farkları yüzünden görece daha az gelişmiş olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir emek göçü gerçekleşerek işsizlik oranlarında artış meydana gelecektir.⁴⁷

1.3.4.Ekonomik Birlik

Birliğe üye ülkelerin ekonomilerinin tüm yönleri ile ortaklaştırılmasını hedefleyen ekonomik birlik aşaması, ekonomik entegrasyonların siyasi bütünlük evresinden önceki en gelişmiş safhasıdır. Ortak pazar sürecine ek olarak parasal, ekonomik ve sosyal politikaların, aynı zamanda kurumların birleştirilmesini

⁴⁶ Mircan Yılmaz, **a.g.e**, s.3.

⁴⁷ A.e,s.4

amaçlamaktadır. Bu safhada uyumlaştırılacak politikalar aşağıdaki gibi maddeleştirilebilir;⁴⁸

- Vergilendirmelerden, teşvik politikalarına kadar bütün kısıtlayıcı politikalar kaldırılmalıdır.
- Çevre sorunları gibi uluslar arası düzeyde etkiler yaratan konularda ortak plan ve politika geliştirilebilmelidir.
- Birden çok ülkenin bir araya gelerek gerçekleştirebileceği büyük çaplı projeler için ortak hareket edilerek, uluslar arası kaynaklardan yararlanılabilmesi gerekir.
- Tekelleşmenin önünü açan, birlik içerisindeki rekabetçi yapıyı bozan faaliyetleri önlemeye yönelik politikalarda ortak hareket edilmesi gerekir.
- Ekonomi politikleri ve vergi sistemleri bu aşamada özellikle uyumlaştırılması gereken alanlardır.

3.4.1.Vergi Sistemlerinin uyumlaştırılması

Ekonomik birleşme gerçekleşmeden önce üye ülkelerin kendi vergi sistemleri arasında farklar bulunacaktır. Kimi ülkeler devlet gelirleri içinde, gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilere önem verirken, kimi ülkeler için devlet gelirleri içinde dolaylı vergiler önemli bir yer tutar. Fiyatlara yansıyanlar, dolaylı vergilerdir. Bundan dolayı, dolaylı vergi oranları yüksek ise, bir ülkenin dış piyasadaki rekabet gücü de azalır. İktisadi birliğe üye olan ülkelerin dolaylı vergileri uyumlaştırma yoluna gitmelerinin sebebi vergi oranlarının farklılığından doğan fiyat farklılığını yok etmektir. Buna örnek olarak AB ülkelerinde, KDV oranlarını uyumlaştırarak, dolaylı vergi oranlarındaki farklılıktan kaynaklanan olumsuzluğun giderilmesi gösterilebilir.⁴⁹

⁴⁸ Halil Seyitoğlu, **a.g.e.**, s,212-213.

⁴⁹ Cihan Dura Hayriye Atik, Cüneyt Dumrul, **a.g.e.**,s,9.

1.3.4.2. Ekonomi Politikalarının Uyumlaştırılması

Ekonomik birliklerde ekonomi politikalarının uyumlaştırılması son derece önemli aşamalardan biridir çünkü ekonomi politikalarının farklılaşmasından kaynaklanan birçok olumsuz sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlardan biri ülkeler arasında rekabet şartlarının bozulması ve dolayısıyla bazı ülkelerin birlikten yarar sağlayamayarak ekonomik zarar görmeleridir. Entegrasyonun olumlu etkilerine bakıldığında özellikle iki tanesi göze çarpmaktadır. İlki endüstri ve üretim etkisidir. Ortak Pazar oluşturulması ile birlikte ortak yatırım ve projeler sanayinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. İkincisi ise ticaret ve tarife etkisidir. Üçüncü ülkelere karşı uygulanan gümrüğe karşılık üye ülkelerde mal gruplarının serbest dolaşımı ticaretin gelişmesine ve göreceli avantajlarının artmasına katkı sağlayacaktır.⁵⁰

1.3.5. Siyasi Bütünlük

Ekonomik bütünleşmenin son ve en önemli aşaması siyasal yakınlaşmadır. Şu bilinen bir gerçekliktir ki ekonomik koşullar dünya ekonomilerini birbirine zorunlu bağlarla bir araya getirmektedir. Birliklerin ülkeler arasında mal ve ticaret engellerini kaldırarak mal ve faktör hareketlerini serbest bırakmaları ülkeler arasında tamamlayıcılığın ve rekabet avantajlarının oluşmasına yardımcı olur fakat gerçekten bir ekonomik bütünleşmenin sağlanabilmesi siyasi bütünlük kurulması ile mümkündür. Siyasal düzlemde yakınlaşma ve bu yakınlaşmayı dünya çapında ortak çıkarlarla da uyumlu hale getirmek gereklidir. Yani, karar üitesi ekonomik bütünleşmenin doğru çalışabilmesi için ihtiyaç duyulan faktördür. Siyasal dengesizlikler ve çelişkilerin yok edilmesinde bu karar üitesinin görevi devreye girmektedir. Bu sebeple, eğer siyasal bütünleşme gerçekleşir ise, o zaman ekonomik alanda etkin bir bütünleşme oluşturulabilir.⁵¹

Eğer siyasi bütünlük ortak tarihi ideallerden yardım almıyor ve gelişmiyorsa,

⁵⁰ Takao Fukuchi, Akio Hosono, "The Economic Integration Effects of the Andean Common Market", The Developing Economies, Vol.11, Issue2, June 1973, s.184-195.

⁵¹ Mircan Yıldız, "Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği" http://www.academia.edu/7022221/BÜTÜNLEŞME_BİÇİMLERİ_VE_AVRUPA_BİRLİĞİ, 23 Ocak 2019.

gerçekleşmesinin koşulu zordur. Bu idealler zemininde hayat bulamamış günümüz ekonomik entegrasyon uygulamaları başarı sağlamakta zorlanmaktadırlar.⁵²

1.4.Ekonomik Entegrasyonların Başarı Şartları

Ekonomik entegrasyona katılmak isteyen ülkeler, faydalarından yararlanmak ve birliğin diğer üyelerinin ortak çıkarlarını yükseltme hedefi ile faaliyette bulunurlar. Entegrasyonun başarı şansı ülkelerin hedeflerinin uzun ve kısa dönemde değişiklik göstermesine bağlı olarak değişmektedir. Başarının sırrı için paylaşabilecek net bir formülün var olmamasının yanında, literatürde bulunan çalışmalar entegrasyonun başarısını etkileyen faktörleri belirli şartlar etrafında sınıflandırmışlardır.⁵³

1.4.1.Ekonomik Yapı Benzerliği

Genel olarak ekonomik yapı ve gelişmişlik seviyeleri yakın olan ülkeler arasında meydana gelen ekonomik entegrasyonların başarılı olma ihtimali daha fazla olduğu kabul edilmektedir. Kutuplaşma teorisine göre, gelişmişlik dengesizliği, farklı gelişmişlik düzeylerindeki ülkelerin aynı ekonomik entegrasyon içerisine girmesiyle arttırmaktadır.⁵⁴

Gunner Myrdal'ın kutuplaşma teorisine göre; “farklı gelişme düzeyindeki ülkeler iktisadi entegrasyona gittiklerinde, gelişme düzeyi düşük ülkeler mal ve faktör hareketlerinden olumsuz etkileneceklerdir.” Bunun bir nedeni, nispeten daha geri bir durumda bulunan ülkelerin sanayilerinin daha gelişmiş ülkelerin sanayilerinin karşısında serbest ticaret ortamında rekabet etmelerinin güçlüğüdür. Diğer bir nedeni de, nitelikli iş gücü ve sermaye gibi kıt faktörlerin az gelişmiş ülkelere doğru göç etmesine sebep olacağı ihtimalidir. Tüm

⁵² Emin Ertürk, **a.g.e.**, s.9.

⁵³ Ahmet İncekara, **a.g.e.**, s.87-97.

⁵⁴ Burcu Kılıç Savrul, Hasan Alp Özel, “**Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Entegrasyonların Başarı Şartları**”, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, Aralık 2014.

bunlar çerçevesinde eğer ülkeler kendi düzeyinde ülkeler ile entegrasyona girerlerse, entegrasyonun başarılı olma kat sayısının daha yüksek olması beklenmektedir.⁵⁵

1.4.2.Tamamlayıcılık ve Rakiplik

Eğer ulusal endüstrilerin ürettiği mal yelpazesi ve birlik içerisindeki diğer üyelerin ürettiği mal yelpazesi rakip mallardan oluşuyorsa, ürünler arasında ikame durumu ortaya çıkar. Bir başka durum olan, tamamlayıcı mallar üreten ülkelerin entegrasyonda yer bulmasında, ilk duruma nazaran daha güçlü bir ticaret arttırıcı etki yaratılmaktadır.⁵⁶

Birliği oluşturan ekonomiler rakip ekonomiler olması durumunda, ürünler arasında ikame imkanları yaratılacağından ticaret yaratma etkisi büyük olacaktır. Eğer bir ürünün en düşük maliyetli üreticisi birlik dışında kalıyorsa, bu durum özel olarak ticaret saptırma etkisi yaratacaktır. Tamamlayıcı ekonomilerin bir araya gelerek meydana getireceği birlikte kaynakların yeniden dağılımı fazla etkilenmeyeceğinden dolayı ticaret yaratma çok büyük olmayacaktır. Bazı iktisatçılar, geleneksel rekabetçi-tamamlayıcı görüşün aksine, tamamlayıcı ekonomilerin oluşturduğu gümrük birliğinin rakip ekonomilerin kurduğu bir gümrük birliğine nazaran ticaret yaratma bakımından daha fazla kazanç sağlayacağını savunur. Bunun sebebini eğer birlik içerisinde ticaret genişlerse, üyelerin yurtiçi üretimlerinin etkilenmeyeceği görüşüne dayanır. Bu bizi kalkınma açısından aynı seviyede olan ekonomilerin birleşmesi gerektiği neticesine götürür. Fakat gümrük birliğini oluşturan ekonomilerin geniş piyasalardan faydalanma olanağı vardır ve kalkınma için gerekli fonu sağlamak olanaklı olursa, yukarıdaki görüşle aynı doğrultuda, gelişmiş ülkelerin kuracağı birliğe bir az gelişmiş ülkenin dahil olması ile oluşacak bir tamamlayıcı ekonominin entegrasyonu da faydalı olabilir. Bu bakış açısının geleneksel teoriden ayrıldığı nokta, gümrük birliğine üye olacak ülkelerin potansiyel tercih fonksiyonlarına hem sanayileşme ve istihdam yaratma, hem de döviz tasarrufu sağlama, sermaye sağlama gibi hususları da dâhil etmesidir. Bu

⁵⁵ Kadir İnandı, **a.g.e**,s.33-334.

⁵⁶ Burcu Kılıç Savrul, Hasan Alp Özel, , **a.g.e** , s,10-15.

perspektifle, ticaret yarama ve ticaret saptırma terimleri yerlerini kalkınma yaratma ve kalkınma saptırma terimlerine bırakacaktır. Cooper ve Massel gelişmekte olan ülkeler konusuna ilk yoğunlaşan yazarlardır. Onlar açısından tamamlayıcı ekonomilerin entegrasyon oluşturmasının daha başarılı olacağı fikri ağır basmaktadır.⁵⁷

Ticaretin odak noktası olduğu durum ve süreçlerde, her ne kadar gelişmiş ülkelerarası entegrasyon daha faydalı olsa da; gelişmekte olan ülkelerin esas problemi kalkınma olduğu için bu ülkeler arası entegrasyon daha fazla tercih edilmektedir. Çünkü daha çok eksikleri tamamlama ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme amacına yoğunlaşmışlardır. Bundan dolayı büyük ölçekte tamamlayıcılığa ihtiyaç duyulmamaktadır.⁵⁸

1.4.3. demeler Dengesi ve Döviz Kuru Politikaları

Bölge için önem arz eden faktörlerden birisi de başarılı bir entegrasyon sağlamaya yönelik kabul edilmiş demeler dengesi ve döviz kuru politikasıdır. Yanlış yönlendirilmiş döviz kuru politikası sadece tarifelere değil, aynı zamanda i ticarete de engel olabilir. Bölge lkeleri yüksek düzeyde değerlenmiş kurlardan dolayı bölge dışından ithalata mecbur kalabilir. Entegrasyonun tamamlanmasının ardından rekabet şartlarının değişmesi dolayısıyla, ticaret sapması bölge içi ve bölge dışında yeni ticaret kalıplarının ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Döviz kurunu gerçekçi bir düzeyde tutmak bu sebepten dolayı basit değildir. Bölge lkelerinin yapması gerekenlerden biri, i bağımlılık yükselirken, kendi döviz kurlarının ticarete işbirliğine ve yabancı yatırımına engel olacak biçimde, yükselmesine mani olmaktır.⁵⁹

Ticarete konu olan malların CIF(Cost Insurance and Freight) fiyatlarının

⁵⁷ D.G.M Dosser, Cumtoms Unions, **Tax Unions and Development Unions**, New York Colombia Universty Press, 1967, s.11.

⁵⁸ Emin Ertürk, **a.g.e.**, s.89.

⁵⁹ Emin Ertürk, **a.g.e.**, s.85.

yükselmesinin nedeni, ticaret sapmasının üye ülkelerin ödemeler dengesine etkisidir. Bunun sonucunda kazanç elde eden ülkeler görülebileceği gibi kaybeden ülkeler de görülebilir. Bu çerçevede ithal eden ülkenin zararının karşılanması, entegrasyon içerisinde beklenen durumdur. Bunu bölge içinde ticarete bulunarak, fazlası olan ülkelerin, açık veren ülkelere ürün temin etmesi şeklinde görebiliriz. Bu da bir çeşit tazmin şeklidir. Devalüasyona da izin vermek, böyle durumlar için doğal bir durum olarak karşılanabilir. Ancak bu sadece ortaklara yönelik değil genel bir devalüasyon olmalıdır.⁶⁰

Bölgede ticaret ve ödeme problemlerini çözmenin en kısa yöntemi, bölge ülkeleri arasında finansal kuruluşların yaratılmasıdır. Bu sayede hem dış ticareti açık veren ülkelerin, kısa vadeli finansmanları temin edilecek; hem de ortak politikaların kredilendirilmesinin önü açılacaktır. Diğer bir artısı da artan ticaretten, ticaret finansmanından ve merkez bankaları arasındaki işbirliğinden teknik anlamda yararlanılmasıdır.⁶¹

1.4.4. Alt Yapı İmkânları

Gelişmişlik düzeyleri birbirine yakın bölgelerin inşa edecekleri entegrasyonlarda, sistem uyumsuzlukları ortaya çıkabilir. Fakat bu sorunlar kısa vadede çözülebilecek sorunlardır. Ancak bölgede yeterli altyapı imkanı yoksa üretimden, yatırıma, ihracatta, turizme kadar olan bir çok faaliyetin gerçekleşmesi oldukça zorlaşacaktır. Gelişmiş altyapı imkanları demek, kolaylaştırılmış faktör mobilitesi demektir. Bunun yanında gelişmiş altyapı; katma değerlerinin yüksek olduğu verimli ürünlerin üretilmesi ve uygun ortamların hazırlanmasına yardımcı olur. Nihayetinde, bölgenin ticari faaliyetlerini kolaylaştırmak için, gelişmiş altyapı imkanlarına sahip olmak oldukça önemlidir. Karayolları, havayolu, enerji, sanayi gibi altyapı imkânlarının gelişmiş olması birliğin başarı düzeyini yükselirken,

⁶⁰ F.Kahbert, **Economic Integration Among Developing Countries**, Developmant Centre of OECD, Paris, 1969, s.32.

⁶¹ A.Djaved, **Economic Integration in The Middle East**, Cloremont Graduate School, 1977, s.197.

yetersiz/gelişmemiş altyapı imkanları entegrasyonlar için ciddi dezavantajlara neden olabilmektedir.⁶²

1.4.5.Yatırım İmkânları

Gelişmekte olan ülkeler bakımından büyük önem teşkil eden faktörlerden birisi, yatırım imkanlarıdır. Yabancı ve yerli yatırımlar, entegrasyonların geleceği için önemli bir yer tutarken, yatırım için elverişli ve verimli olan bir alanda oluşturulacak ekonomik entegrasyonların başarılı olacağı varsayılmaktadır. Buradan hareketle, ekonomik entegrasyon ve yatırımlar arasında doğru orantılı bir başarı ilişkisi bulunmaktadır.⁶³

Ülkelerin yatırım politikalarını kendi başına ve izole devam ettirmeleri yerine, merkezi bir organizasyon ve plan çerçevesinde gerçekleştirmeleri, kaynak dağılımını daha etkin ve daha verimli bir hale getirecektir. Buradan çıkarılabilecek sonuç, ekonomik entegrasyondan yana olan ülkeler arasındaki yatırım politikasının uyumunun ne derece önemli olduğudur. Yatırım politikalarının uyumu entegrasyonu başarılı kılarken, farklı yatırım politikaları entegrasyonun başarılı olma ihtimalini azaltmaktadır.⁶⁴

1.4.6.Coğrafi yakınlık

Birlik içerisindeki ülkeler için bölgesel düzeyde ortak problemler ve ortak imkanlar bulunmaktadır. Bundan dolayı sorunların üstesinden beraber gelebilmek ve

⁶² Mehmet Yiğit, **Ekonomik Entegrasyon**, a.g.e.s,37.

⁶³ Hasan Sabır, “Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler” <http://dergipark.gov.tr/marusbd/issue/289/1352>, 01 Şubat 2019.

⁶⁴ Kadir İnandı, **a.g.e**,s.35.

ortak imkanları değerlendirmek amacıyla bölge içerisindeki devletlerin aynı bütünleşme hareketinde bulunması oldukça akılcı bir tavidir.⁶⁵

Birbirlerinden coğrafi olarak çok uzakta olan ülkelerin ekonomik ilişkilerini gelişmesini zorlaştıran bazı nedenler ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar ulaştırma-haberleşme alanında hızlı gelişmeler de olsa, özellikle ülkeler arasındaki taşıma giderlerinin yüksekliği ve transferlerin zaman alıcı olması bazı dezavantajlara neden olmaktadır. Bu sebeple, ülkelerin birbirine yakınlığı, uluslararası ekonomik entegrasyonlarda önem arz etmektedir. Uygulamadaki ekonomik entegrasyonların temel olarak bölgesel niteliğe sahip olduğu düşünülmektedir.⁶⁶

1.4.7. Siyasal ve Kültürel Yakınlık

Siyasal ve kültürel yakınlık en az ekonomik yapıların uyumu kadar entegrasyonun başarısı ile doğru orantılı olan bir diğer faktördür. Etkin bir koordinasyon, birliğin sağlıklı işleminin sağlanması için gerek duyulmaktadır. Bu koordinasyonları kurabilmek için, uluslar üstü bazı ekonomik ve siyasal kurumların oluşması gerekir. Bu kurumlar aracılığı ile alınan kararların toplumda uygulanıp kabul görmesi beklenir. Bunun için de siyasi ve kültürel anlamda birbiri ile uyumlu ülkelerin bir araya gelmesi sağlanmalıdır.⁶⁷

Tüketici ve üretici tercihlerinin benzer olduğu bir ortamda, ekonomik entegrasyonun başarılı olduğundan bahsedebiliriz. Staffab Burenstam Linder'in tercihlerde benzerlik teorisine göre, halkın en çok talep ettiği mallar ülkedeki firmalar tarafından üretilecektir. Bundan dolayı bu ürünler için ülke içinde geniş bir piyasa oluşmaktadır. Yurtdışına ihraç edilen mallar listesinde bu mallar da bulunmaktadır ve ihraç edildiği en uygun ülkeler ise yine ülke halkının seçimlerinin/tercihlerinin benzer olduğu ülkelere meydana gelmektedir. Linder'e göre, halk ürünleri talep eder ve önce talep edilen ürünler üretilir ve bunun

⁶⁵ Mehmet Kargül, **Tehdit ve Fırsatları ile Dünya Ekonomisi**, Nobel Yayınları,3.baskı,2017,s.201.

⁶⁶ Nevzat Güran,İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**,Anadolu Yayınevi,İzmir,1997,s.15.

⁶⁷ Mehmet Kargül, **,a.g.e**,s.201.

sonucunda ihraç edilir. Toplumun gelir düzeyi olarak en üst ve en alt kademelerini oluşturan azınlık grupların talepleri is ithal edilir. Böylece, talep yapıları birbiri ile yakın olan ülkeler daha yoğun şekilde ticaret yapmaktadır. Bu bilgiler ışığında, teoriye göre, eğer ülkeler arasındaki gelir dağılımı ve kişi başına gelir seviyesi farkı ne kadar inerse, ülkelerin birbirleriyle yapacağı ticari ilişkiler de o kadar yükselecektir. Başka bir deyişle, ülkelerin iç talepleri ve gelir seviyesi ülkelerin ne tür mallarda uzmanlaşacağını belirler. Ülkelerin gelir seviyesi birbirlerine yakın olanların ticaret hacmi, gelir seviyesi arasında diğerlerine oranla daha fazla fark bulunanlar ile karşılaştırıldığında daha yüksek çıkmaktadır. Tüketici tercihlerinin büyük oranda kültürel ve siyasal tarihten etkilenmesi sonucu yukarıda anlatılanlara ek olarak, entegrasyonun başarısı için siyasi ve kültürel benzerlik de çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁸

⁶⁸ Burcu Kılıç Savrul, Hasan Alp Özen, “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Entegrasyonların Başarı Şartları” a.g.e.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRASYA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ, BUGÜN GELİNER NOKTA VE AVRASYA BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK POTANSİYELLERİ

2.1. Avrasya'nın Tanımlanması

Avrasya, Asya ile Avrupa sözcüklerinin, yani “Avr” ile “Asya” kelimelerinin birleşiminden oluşur. Avrasya, siyasi tarihi uzun bir geçmişe dayanan büyük bir alanın adıdır. Avrasya, döneminin güçlü devletleri tarafından ele geçirilmeye çalışılan, tarih boyunca toplumların hâkimiyet mücadelesine sahne olduğu, medeniyetlerin doğduğu coğrafya olmuştur. Çin'den başlayarak Avrupa'ya, oradan Rusya ve Kafkaslara kadar genişleyen çok büyük bir alanın adıdır.¹ Avrasya diye tarif edilen bölgenin sınırları her ne kadar değişik şekillerde tarif ediliyor olsa da, çoğunlukla Doğudan-Batıya, Çin'den-Balkanlar'a, Kuzeyden-Güneye, Rusya'dan-Kuzey Afrika'ya, Adriyatik'ten-Umman Denizi'ne kadar uzanan dünyanın 1/3'üne yakın alanı içine alır.²

Avrasya bölgesi 53 milyon kilometrekarelik yüzölçüme sahip olarak dünya nüfusunun yaklaşık %60'lık kısmını oluşturur. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Kafkasya'nın batısından Çin'e kadar uzanan Avrasya coğrafyası Gürcistan, Beyaz Rusya, Moldova, Ermenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Ukrayna, Rusya, Tacikistan ve Azerbaycan'ı çevrelemektedir.³ Aynı zamanda ABD'nin “Genişletilmiş Ortadoğu” diye isimlendirdiği bölgeyi temsil etmektedir.⁴

¹ Adem Özder, “ **Avrasya Kavramı ve Önemi**”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, 11/2, 2013, s. 65-88.

² Tuncer Kılınç, “ABD'yi **Dengeleyecek Güç Yaratılmazsa, İnsanlık Büyük Acılarla Karşılaşır**”, Teori Dergisi, sayı :180, Ocak 2005, s.41.

³ Avrasya Birliği, Pusul Dergisi, Aralık 2011, <http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2011/12/avrasyabirli%C4%9Fi.pdf>, 8 Nisan 2019.

⁴ Tuncer Kılınç, **a.g.e.**, s.41.

Avrasya, dünyada kapladığı alandan ziyade siyaset, ekonomi ve enerji kaynakları bakımından taşıdığı önem sebebi ile derin ve çok boyutlu bir tartışmanın odağındadır. Avrasya'nın jeopolitik ve jeostratejik önemi, geçmişten günümüze uluslararası siyaset ve ekonomide belirleyici bir role sahip olmasını sağlamış, aynı zamanda dünyada hakimiyet kurmak isteyen ülkelerin ortak ilgi alanı olmuştur. Bu sebeple Avrasya bir coğrafi adlandırmadan çok daha fazlasını ifade etmektedir.⁵

2.3. Avrasya Birliğinin Oluşum Süreci

II. Dünya Savaşı'nın ardından küresel ticaretinin serbestleştirilmesi birçok uluslararası girişim ve proje sayesinde ivme kazanmıştır. Oluşan kriz dönemi yüzünden zarar gören ekonomilerin toparlanması ve istikrarlı bir yapı kurulabilmesi adına ülkeler birlikte hareket edebilecekleri birlikler yaratma seçeneğini değerlendirmeye başlamışlardır. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi hedefi öncelikli olarak iki yönden gelişim seyretmektedir. Birincisi, 90'lı yıllardan bu yana önemi artan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması(GATT) , ikincisi ise Bölgesel İktisadi Birleşmelerdir. GATT' ın kurulmasının en önemli amacı serbest ekonomi ve serbest pazar sistemine geçilerek ülkeler arasındaki ticaret engellerinin kaldırılması olmuştur. Bunun diğer alternatifi dünya ticaretinin serbestleşmesi çalışmaları ile dünyada kurulan ekonomik entegrasyonlardır. Ekonomik entegrasyonların öneminin giderek artmasının sebepleri arasında; özellikle kültürel, tarihi ilişkilerinin kuvvetli, coğrafi olarak yakın ülkeleri aynı ekonomik hedef ve projelerde birleştirmek, böylelikle dünyada artan rekabetçi dalgaya karşı birlikte göğüs gerebilmek ve küreselleşen pazarlarda söz sahibi olabilme çabaları, olarak sıralanabilir.⁶

Günümüzde kurulan ekonomik entegrasyonların yoğunlaştığı alan olarak Avrasya coğrafyası görülmektedir. Gün geçtikçe gelişen ve etkinliğini arttıran

⁵ Adem Özer, **a.g.e.**, s.85.

⁶ Bahar Şanlı, “**Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği**”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,2008,s.15.

entegrasyon girişimlerinin, Özellikle Çin, Hindistan, İran gibi etkili ülkelerin katılımı ile gelişmesi ve etki alanını daha genişletmesi beklenmektedir. Günümüzde sadece bir proje olan Avrasya Birliği, gelecekte tüm bölge ülkelerinin de dahil olduğu dünyanın en büyük entegrasyon hareketi olması beklenmektedir.⁷

2. 3.1. Avrasya Birliği'nin Gelişimi

Bölgesel entegrasyon ve bölgeselcilik kavramları günümüzde ekonomi literatüründe önemli tartışma konuları arasında yer almaktadır. 1990'lı yıllardan beri Rusya ve Çin öncülüğünde ABD merkezli tek kutuplu dünya sistemine karşı diğer bölgesel güç odakları ile de birlikte çok kutuplu bir sistemin kurulması tartışmaları gündemdedir.⁸

SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını ilan eden eski Sovyet Cumhuriyetleri askeri, ekonomik ve siyasi girişimler başta olmak üzere çeşitli ekonomik entegrasyon modellerinde bir araya gelmeye başlamışlardır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulması ile bazı üye devletler “GUAM, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü” gibi oluşumlara gitmişlerdir. 1991 yılından itibaren eski Sovyet bölgesinde kurulmuş olan en önemli iki bölgesel entegrasyon projesi olarak, Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın aralarında oluşturdukları “Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan Projeleri” gösterilebilir. Avrasya Ekonomik Birliği Projesi ise ilk defa Mart 1994'te Moskova Devlet Üniversitesi'nde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev'in yaptığı konuşma ile gündeme gelmiştir.⁹

Rusya'nın 1990'ların ortalarından beri eski Sovyet ülkelerinin bir araya gelerek oluşturduğu Gümrük Birliği'nin inşası yönünde çeşitli girişimleri olmuştur. Bu doğrultuda Ocak 1995'te “Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya Üçlü Anlaşması” ile

⁷ Aleksandr Duğın, *İnsanlığın Ön cephesi Avrasya*, Kaynak yayınları, Ankara,2017,s.60-64.

⁸ Orhan Gazigil, “ *Avrasya Bölgesinde Rusya Öncülüğünde Kurulan Uluslararası Örgütler*”, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara,2012,s.3.

⁹ Elnur İsmail, “*Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası*”, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdları ,sayı 49, 2016, s .125-151.

birlik kurulmuş ve 1996'da Kırgızistan, 1997'de Tacikistan birliğe resmen üye olmuşlardır. Fakat Gümrük Birliği kurulmasına rağmen bir süre işlevsiz kalmıştır. Nazarbayev'in önerisi dört senenin ardından hayat bulmuş, Kazakistan'ın başkenti Astana'da bulunan "Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Cumhurbaşkanları" 10 Ekim 2000'de imzaladıkları bir anlaşma ile Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu (EurAsEC) kurma kararı almışlardır.¹⁰

2003 yılında Avrasya Ekonomik Topluluğu'na BM Genel Kurulu tarafından gözlemci ülke statüsü verilmiş, ardından Aralık 2007'de BM ve AEB arasında işbirliğini öngören karar kabul edilmiştir. Yine aynı tarihinde Rusya'nın Soçi şehrinde toplanan "Rusya, Kazakistan, Belarus, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan temsilcileri", AEB etrafında Gümrük Birliği kurulmasının kararını almışlardır.¹¹

Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya bu birliğin kurucu üyeleri olmuşlardır. Bunların dışında kalan ülkeler ise üyelik için sonraki süreci bekleyeceklerini belirtmişlerdir. Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de üye devletler Ekim 2007 tarihinde Gümrük Birliği'nin kurulması için bir dizi anlaşma imzalamış ve yasal düzenlemeler ile ilgili kararlar alınmıştır. Mart 2012 tarihinde yapılan Avrasya Ekonomik Topluluğu Moskova Toplantısı'nda, 1 Ocak 2015'te Avrasya Birliği'nin kurulmasıyla ilgili tarihi karar alınmıştır.¹²

Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan, 2013'te Astana Zirvesi'nde AEB'nin oluşturulması için ortak politikalar üretme kararı almışlar ve böylece vatandaşlarının ekonomik bir birliğin avantajlarından faydalanmasını amaçlamışlardır. Aynı zamanda Ukrayna'nın Gümrük Birliğinde gözlemci devlet olarak bulunması önerisi kabul edilmiştir. Bununla birlikte, 29 Mayıs 2014 tarihinde "Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya Cumhurbaşkanları" Astana'da Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB)

¹⁰ Agreement on Foundation of Eurasian Economic Community (EurAsEc), 10 Ekim 2010 <http://www.evrases.com/docs/view> , 25 Nisan 2019.

¹¹ Elnur İsmail, **a.g.e**, s.28.

¹² The Voice of Russia "**Members will have privileges-Medvedev**", 20 Mart 2012, http://english.ruvr.ru/2012_03_20/68952155, 4 Nisan 2019.

kuruluş antlaşmasını imzalamışlardır. Böylece Avrasya Ekonomik Birliği 1 Ocak 2015'te faaliyete geçmiştir.¹³

Tablo 2.1: Avrasya Gümrük Birliği'nin Kronolojik Gelişimi

10 Ekim 2000	Avrasya Ekonomi Topluluğu (EurAsEC) Kuruldu.
6 Ekim 2007	Rusya,Beyaz Rusya Arasında Avrasya Gümrük Birliği Anlaşmasının imzalanması.
1 Ocak 2010	Gümrük Birliği'nin faaliyete geçmesi ve Avrasya GB Komisyonu'nun çalışmaya başlaması
1 Temmuz 2010	Ortak Gümrük faaliyete geçti.AGB kanunu uygulamaya konu
1 Temmuz 2011	İlk sınır kontrolleri kaldırıldı.
1 Ocak 2012	Orta Ekonomik Alan faaliyete geçti. EEC Avrasya Ekonomik Komisyon mahkemesi kuruldu
1 Temmuz 2012	Avrasya Ekonomik komisyonu yürürlüğe girdi.
29 Mayıs 2014	Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Bildirgesi Astana'da imzalandı.
1 Ocak 2015	Avrasya Ekonomik Birliği'nin faaliyete geçmesi.

Kaynak: Chatham House Raport,<https://www.chathamhouse.org/research/publications/all>,10.06.2019

2.3.2. Avrasya Birliği'nin Gelecek Perspektifi

Avrasya Ekonomik Birliği uzun süre ekonomik sorunların çözümü ve iktisadi entegrasyon için gerekli bir enstrüman olarak kabul edilmekteydi. Ancak son yıllarda topluluğun özellikle gümrük birliği ve ortak ticaret alanı gibi uygulamalarının öne çıkması ile birlikte Avrasya Birliği adı altında örgütlenecek uluslar üstü çatı teşkilatının çekirdeğini oluşturmaya aday olduğu anlaşılmıştır. Avrasya Birliği sürecine giden yolda Avrasya Ekonomik Birliği önemli bir yer tuttuğu ve gelecekte en aktif bölgesel işbirliği platformlarından biri haline gelmesi öngörülmektedir.¹⁴

¹³ Elnur İsmail, **a.g.e.s**, 38-45.

¹⁴ Orhan Gazigil, **a.g.e**, s.10-15.

Avrasya Ekonomik Birliği'nin Mayıs 2018 yılında Soçi'de yapılan Avrasya Ekonomik Yüksek Konseyi (AEYK) toplantısında geleceğe dönük hedefleri şöyle saptanmıştır; ¹⁵

- Birlik içerisindeki engellerin kaldırılması ve dijital teknolojilerin geliştirilmesi
- Ulusal düzeydeki ekonomik düzenlemelerin daha uyumlu hale getirerek birlik içerisindeki pazarların etkinliğinin artırılması
- Malların, sermayenin ve iş gücünün özgürce dolaşımının önünü açmak için geriye kalan engellerin kaldırılması
- Nükleer enerji, çevre bilimi, ilaç ve uzay alanlarında iş birliğinin geliştirilmesi

Entegrasyon görevini devam ettiren Avrasya Birliği, ekonominin yanında kendine has bir felsefi model de yaratmıştır. Model demokratik ilkelere riayet eden, milletlerin egemenlik haklarına saygı gösteren ve entegrasyona katılan bütün halkların kültür, dil ve etnik özelliklerine saygılı davranarak entegrasyonu güçlendirmeyi amaçlayan bir yol izlemektedir. ¹⁶ Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) ana prensipleri; ¹⁷

- Uluslararası hukukun genel kabul gören prensiplerine saygı duyulması,
- Eşitlik ve AEB üyeleri ve taraftarlarının milli çıkarlarının ön plana alınması
- AEB üye devletlerin özellikle siyasi yapılarının özelliklerine saygı gösterilmesi,
- AEB üye devletlerin egemen eşitliğinin korunarak toprak bütünlüğüne sahip çıkılması,

¹⁵ Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleri Rusya'da toplandı, 14.5.2018, <https://www.aydinlik.com.tr/avrasya-ekonomik-birligi-ulkeleri-rusya-da-toplandi-dunya-mayis-2018> 24 Nisan 2019.

¹⁶ Aleksandr Dugin, **a,g,e**,s.60.

¹⁷ Canseyit TÜYMEBAYEV, "Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkısı" <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=181&lang=TR> , 25 Nisan 2019.

- Karşılıklı çıkara dayalı işbirliğinin kuvvetlendirilmesi olarak sıralanmaktadır.

Avrasya bölgesinde oluşan entegrasyon hareketleri, gelecekte kurulması öngörülen Büyük Avrasya Birliği'nin çekirdeğini oluştururken; Çin, İran, Irak, Suriye, Pakistan, Hindistan gibi Asya coğrafyasındaki güçlü ülkelerin de entegrasyona katılmaları muhtemel görülmektedir.¹⁸

2.4.Avrasya Birliği'nin Ekonomik Potansiyelleri

Avrasya Birliği Projesine konu olan bölgedeki 16 ülkenin temel ekonomik göstergeleri 2018 yılı verilerine göre incelendiğinde, yaklaşık 37,9 milyon kilometre kare yüzölçümü, 3 milyarı geçen nüfusu, ortalama %2,77'lik büyüme hızı, yaklaşık 2 trilyon dolarlık GSYH ile dünyanın yarısını temsil ettiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda girişimci ruhu ve yer altı zenginlikleri açısından da dünyanın en zengin bölgesi olduğu bilinmektedir. Avrasya Dünya GSMH' nin %60 ve bilinen dünya enerji kaynaklarının 4'te 3'ne sahiptir

¹⁸ Bahar Şanlı, a.g.e,s.13.

Tablo 2.2 : Avrasya Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri

		Yüzölçümü (km2)	Nüfus	GSYİH (milyon)	Kişi Başı GSYİH (\$)	Büyüme Oranı %
1	Rusya Fed.	17.075.400	147.000.000	1.562.000	10.574	1,8
2	Çin	9.561.000	1.396.982.000	10.492.514	10.088	6,56
3	Hindistan	3.287.263	1.334.221.000	2.848.231	2.135	7,4
4	Kazakistan	2.724.900	18.463.000	179.250	9.709	3,16
5	İran	1.628.750	82.360.000	484.663	5.820	-6
6	Türkiye	783.562	82.000.000	784.870	10.540	2,6
7	Ukrayna	603.628	42.400.000	112	8.706	2,5
8	Türkmenistan	488.100	5.770.000	42.353	7.341	6,19
9	Özbekistan	447.400	32.513.000	40.259	1.238	5
10	Irak	441.839	38.860.000	192.660	4.958	-0,45
11	Beyaz Rusya	207.600	9.300.000	51	7.156	1,8
12	Kırgızistan	198.500	6.389.000	7.588	1.188	3,34
13	Suriye	185.180	18.500.000	23.003	4.062	6,2
14	Tacikistan	143.100	9.022.000	7.659	849	4
15	Azerbaycan	86.600	10.059.000	45.248	4.498	3,38
16	Gürcistan	69.700	4.429.000	15.964	4.078	4,5
	TOPLAM	37.932.522	3.238.268.000	16.703.422	75.890	44,32
	ORTALAMA				4.743	2,77

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati>, 08.06.22019

Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun 2011 yılında dünyada kayıtlı petrol rezervlerinin %7,5'una sahip olduğu açıklanmıştır. Doğalgaz ve kömür kaynaklarının %22'si bu bölgede mevcuttur. Elektrik üretiminde kaynakların kullanımı göz önünde bulundurulduğunda, %5,5 bu bölgede gerçekleşmektedir. Dünya çelik üretiminin %5,1'i, tohum üretiminin ise %5,9'u bu bölgede gerçekleşmektedir. Topluluk, uranyum, ham elmas, platin, altın, gümüş, zirkonyum, ara metaller ve diğer kullanışlı maden ve fosillerin yeryüzüne çıkarılmasında tüm dünyada 1. ve 3. sıralar arasında yer edinmektedir. Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleri bu madenlerin ve metallerin küresel piyasaya ihracında başrol oynayan ülkeler olması da belirtilmelidir. Topluluk ülkeleri petrol, doğalgaz, krom, magnezyum, alüminyum, nikel, bakır, platin ve ham elmas üretiminde, çıkarımında ve ihracında lider role sahiptir.¹⁹

¹⁹ Mehmet Gökhan Özdemir, “Avrasya Birliği'nin Türkiye İçin Alternatif Bir Entegrasyon Olabilirliğinin Etüdü”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2015, s.77-78.

Tablo 2.3 : Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkelerin GSMH Gelişimi (2001-2011)*

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Belarus	12,4	14,6	17,8	22,7	30,2	37,0	45,3	60,8	49,2	55,2	55,1
Kazakistan	22,2	24,6	30,8	43,2	57,1	81,0	103,1	135,2	115,3	148,0	186,2
Kırgız Cum.	1,5	1,6	1,9	2,2	2,5	2,8	3,8	5,1	4,7	4,8	5,9
Rusya	306,6	345,1	430,3	591,2	763,7	989,9	1299,7	1660,8	1222,7	1487,3	1850,4
Tacikistan	1,1	1,2	1,6	2,1	2,3	2,8	3,7	5,1	5,0	5,6	6,5
Özbekistan	11,6	9,7	10,1	12,0	14,3	17,0	22,3	28,6	33,5	39,0	45,4
EurAsEC	355,3	396,8	492,5	673,3	870,1	1130,6	1477,9	1895,7	1430,3	1740,0	2149,5

*Milyar Dolar

Kaynak: Economic Research Institute, Perspectives of Intra-Regional Trade in Eco Countries. <http://urlkisaltma.com/L0e5B2013>, s.84,10.06.2019.

AET üyesi ülkelerinin GSMH değerleri 2001 ve 2011 yılları arasında tablo 2.3'te verilmektedir. 2001 yılında toplam 355,3 milyar dolar olan GSMH miktarı on yıl gibi kısa bir sürede 2.149,5 milyar dolara seviyesine gelerek 6 katına ulaşmıştır. 2001 yılında en yüksek GSMH miktarına 306,6 milyon dolar ile Rusya sahiptir. Rusya devamlı artan bir oranla 2011 yılında GSMH miktarını 1.850 milyon dolara yükseltmeyi başarmıştır. Rusya'dan sonra en yüksek değere 186 milyon dolar ile Kazakistan ulaşmıştır.²⁰

Avrasya coğrafyası; enerji ve yer altı kaynakları, üretim potansiyeli, yatırım olanakları imkânları noktalarında incelenmesi gereken ciddi potansiyellere sahiptir.

2. 3.1 Enerji Kaynakları ve Üretimi

Dünya nüfusunun 2018 yılında 7,143 milyara ulaştığı bu büyüme hızı ile 2035 yılında 8,6 milyara ulaşması tahmin edilmektedir. Bu artışın büyük bir bölümünün ise Asya ve Afrika kıtalarında meydana gelmesi ve üstelik 2025 yılından sonra

²⁰ A.e.s.79.

Hindistan nüfusunun Çin nüfusunu dahi geçebileceği beklenmektedir. Dünya nüfusunun artması, küresel ekonomideki yıllık yüzde 4'e yakın reel büyüme tahminleri ile de birlikte enerji talebinde ciddi artışların olması beklenmektedir. Bu veriler artan enerji talebini karşılamak için ileride daha fazla enerji kaynağının yaratılması ve enerji tasarrufu için yeni politikalar ve projeler gerçekleştirilmesi gerekeceğini göstermektedir. Böylece gelecekte de yer altı kaynakları ve enerji üretimi konuları ekonomide en önemli rekabet unsuru olmaya devam edecektir.²¹

Tablo 2.4: Bölgelere Göre Dünya Birincil Enerji Talebi**

	1990	2000	2010	2015	2020	2030	2035	2010-2035
OECD	4.521	5.292	5.404	5.465	5.530	5.553	5.579	0,10%
Amerika	2.260	2.695	2.677	2.751	2.792	2.795	2.806	0,20%
ABD	1.915	2.270	2.214	2.246	2.260	2.206	2.187	0,00%
Avrupa	1.630	1.765	1.837	1.817	1.829	1.835	1.847	0,00%
Asya Okyanusya	631	832	890	897	909	923	927	0,20%
Japonya	439	519	497	472	465	450	447	-0,40%
OECD DIŞI	4.058	4.536	6.972	8.158	9.001	10.424	11.147	1,90%
Doğu Avrupa/Avrasya	2.617	999	1.137	1.209	1.250	1.349	1.407	0,90%
Rusya	880	620	710	750	774	837	875	0,80%
Asya	1.589	2.248	3.936	4.808	5.400	6.351	6.839	2,20%
Çin	881	1.196	2.416	3.020	3.359	3.741	3.872	1,90%
Hindistan	317	457	691	837	974	1.300	1.516	3,20%
Orta Doğu	210	365	624	715	792	935	1.012	1,90%
Irak	21	28	38	77	113	145	160	5,90%
Afrika	388	496	690	750	819	932	984	1,40%
Latin Amerika	331	429	586	675	740	856	905	1,80%
Brezilya	138	184	262	309	346	413	444	2,10%
DÜNYA	8.779	10.097	12.730	13.989	14.922	16.417	17.197	1,20%
Avrupa Birliği	1.633	1.683	1.713	1.681	1.678	1.667	1.670	-0,10%

* Yıllık bileşik ortalama büyüme oranı

** Milyon Ton Petrol Eşdeğeri

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, <https://www.iea.org/>,10.06.2019

Küresel piyasalarda enerji ihtiyacının artması, yer altı zenginlikleri konusunda

²¹Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. 2012 Yılı Sektör Raporu, https://www.botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/sektorap_2012.pdf, 02.05.2019.

avantajlı ve enerji üretiminde lider ülkeleri çok daha önemli bir noktaya getirmiştir. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine bakıldığında 1990 yılında en çok enerji ihtiyacına sahip ülkelerin OECD ülkeleri olduğu görülmektedir. Diğer büyük enerji talebi ise OECD dışı ülkelere gelmektedir. OECD dışı ülkelerin payı 1990 yılında %46 iken, 2010 yılında %54'e yükselmiştir. Bu artışın da devam ederek 2035 yılında %64 olması beklenmektedir. Yine 2035 yılı tahminlerine bakıldığında Asya'nın enerji talebinin ABD'nin enerji talebinin üç katı olacağı öngörülmektedir.²²

Tablo 2.5: Avrasya Ekonomilerinde Doğalgaza Sahip Ülkeler ve Görünür Rezervleri (2011)

Ülkeler	Trilyon Küp Metre	Toplamdaki Payı(%)	R/P Oranı
Azerbaycan	1,3	0,6	85,8
Kazakistan	1,9	0,9	97,6
Rusya	44,6	21,4	93,5
Türkmenistan	24,3	11,7	*
Ukrayna	0,9	0,4	51,3
İran	33,1	15,9	*
Irak	3,6	1,7	*
Çin	3,1	1,5	29,8
Hindistan	1,2	0,6	26,9
Toplam	114,0	54,7	

*R/P Oranı: Rezerv-üretim rasyosu. Yenilemeyen enerji kaynaklarının yıllık olarak ifade edilen tüketilmeyen miktarının oranıdır.

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2012

<https://www.laohamutuk.org/DVD/docs/BPWER2012report.pdf>, 09.06.2019

Dünya doğalgaz rezervlerinin bölgesel dağılımına bakıldığında, toplam 208,4 trilyon m³ olan dünya doğal gaz rezervlerinin %38,4'ünün Batı Asya bölgesinde olduğu görülmektedir. Bu miktarın %37,8'lik kısmının ise Avrasya bölgesinde bulunmaktadır. Tablo 2.5' de Avrasya bölgesindeki 9 ülkesinin 2011 verilerine göre görünür doğalgaz rezervlerinin oranları bulunmaktadır. En büyük rezerve sahip

²² Ömer Buğra Südüpak, "Modern İpekyolu Üzerinde Enerji Rekabeti ve Enerji Ekonomilerinin Ticarete Açılan Kapısı Türkiye'nin Önemi", Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives, 2013, S.25-44.

ülkenin yüzde 44,6 oranıyla Rusya olduğu görülmektedir. Bu miktar toplam payda yüzde 21,4 orana sahiptir. Tabloya göre R/P oranının en yüksek olduğu ülke Kazakistan'dır. Rezervlerinin Rusya'dan küçük olmasına rağmen RP oranının Rusya'dan büyük olması Kazakistan'ın üretim rasyosunun Rusya'ya göre düşük olmasından kaynaklanmaktadır.²³

Tablo 2.6: Avrasya Ekonomilerinde Petrole Sahip Ülkeler ve Görünür Rezervleri(2011)

Ülkeler	Trilyon Küp Metre	Toplamdaki Payı(%)	R/P Oranı
Azerbaycan	7,0	0,4	20,6
Kazakistan	30,0	1,8	44,7
Rusya	88,2	5,3	25,5
Türkmenistan	0,6	-	7,6
Özbekistan	0,6	-	18,9
İran	151,2	9,1	95,8
Irak	143,1	8,7	*veri yok
Çin	14,7	0,9	9,9
Hindistan	5,7	0,3	18,2
Toplam	441,1	26,6	

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2012

<https://www.laohamutuk.org/DVD/docs/BPWER2012report.pdf>,09.06.2019

Petrol ve doğal gaz gibi önemli enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu Avrasya bölgesinin, her geçen gün dünya talebini karşılama açısından da değeri artmaktadır. Avrasya ekonomilerinin dünyadaki petrol rezervlerine göre toplam payı yüzde 27 ile 441 milyon varildir. Tablo 2.6'ya göre Avrasya ekonomilerinin içinde en yüksek petrol rezervine İran, Irak ve Rusya'nın sahip olduğu görülmektedir. İran'ın, %95,6 petrol rezerv/üretim oranıyla, gelecekte de en büyük petrol üretim merkezi olması beklenmektedir.²⁴

²³ Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. 2012 Yılı Sektör Raporu
https://www.botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/sektorap_2012.pdf,02.05.2019.

²⁴ Ömer Buğra Südüpak, a.g.e., s,23-50.

Doğalgaz Avrasya ekonomilerinin enerjide en güçlü olduğu alandır. Bölge ekonomilerinin doğal gaz rezervlerinin dünyadaki payı %54'tür. Görünür doğal gaz rezervleri yönünden en büyük rezervlere sahip olan ülkeler; “Rusya, İran, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan’dır”.

Tablo 2,7’de görüldüğü gibi Avrasya ekonomileri doğal gaz ve petrol açısından zengin rezervlere sahiptir. Çin ve Hindistan gibi dünyanın sanayileşen iki dev ekonomisinin gün geçtikçe artan enerji talebi Avrasya Birliği’nin önemini arttıran diğer hususlardan biridir. Avrupa Birliği’nin enerji talebi ve yeni gelişen Çin ve Hindistan’ın artan enerji talebi Avrasya ekonomilerinin enerji temelli bir rekabet alanı haline gelmesine sebep olacaktır. Aynı zamanda enerji, ticaret ve lojistik faaliyetlerinde ticari fırsatlar sağlayacaktır.²⁵

Tablo 2.7: İpek yolu Ekonomileri Petrol ve Doğal Gaz Üretimleri (2011)

Ülkeler	PETROL		DOĞALGAZ	
	Günlük Üretim Bin Varil	Toplamdaki Payı %	Milyar Küp Metre	Toplamdaki Payı %
Azerbaycan	931	1,1	14,8	0,5
Kazakistan	1841	2,1	19,3	0,6
Rusya	10280	12,8	607	18,5
Türkmenistan	216	0,3	59,5	1,8
Özbekistan	86	0,1	5,5	1,7
İran	4321	5,2	151,8	4,6
Irak	2798	3,4	0,2	0,1
Çin	4090	5,1	102,5	3,21
Hindistan	858	1	46,1	1,4
Pakistan	2942	*	3,8	1,2

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2012

<https://www.laohamutuk.org/DVD/docs/BPOWER2012report.pdf>,09.06.2019

Avrasya bölgesi yaklaşık 2.942 bin varillik üretimle dünyadaki petrol üretiminde

²⁵ Mustafa Yıldırım, **İpek yolu Ekonomileri Türkiye İçin Alternatif Vizyon**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2013, s.110.

%31'lik paya sahiptir. Rusya, Çin ve İran petrol üretiminde ilk üçtedir. Çin'in iç pazarında enerji talebinin oldukça fazla olmasından dolayı petrol ve doğal gaz üretimini dünya pazarı üzerinde önemli miktarda değerlendirememektedir. Doğal gaz üretiminde de Rusya dünyada birinci sırada yer almakta, Rusya'dan sonra sırası ile Hindistan, İran ve Türkmenistan gelmektedir.²⁶

2.3.2.Yatırım Olanakları

Ülkelerin artan ticaret hacimleri ülkeler arasındaki yatırım ve sermaye akışlarının büyümesini sağlamaktadır. Özellikle enerji, turizm ve ticaret ilişkilerine dayanan Avrasya Ekonomik Birliği ve Türkiye ilişkilerinde giderek olumlu ilerlemeler kaydedilmektedir.²⁷

2.3.2.1. Avrasya Ekonomik Birliği'nde Türk Yatırımları

Avrasya Ekonomik Birliği üyesi ülkelerin son yıllarda üye ülkeler arasındaki kısıtlamaların kaldırılması ve ülkeler arası sermaye geçişlerinin kolaylaştırılması ile birlikte ülkelerin ekonomilerinde yabancı yatırım paylarının arttığı görülmektedir. Tablo 2,8'de görüldüğü gibi, Avrasya Ekonomik Birliği ülkelerine doğrudan yabancı sermaye yatırımı 2005 yılında 20,13 milyar dolar iken aradan geçen yedi yıllık sürenin ardından 2012'de 51,47 milyar dolara yükselmiştir.²⁸

²⁶ Ömer Buğra Südüpak, **a.g.e.**, s.33.

²⁷ Askhad BAATYRBEKOV, **Avrasya Ekonomik Birliği ve Türkiye Ekonomik ilişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceği**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2015, s.55.

²⁸ A.e, s.56.

Tablo 2.8: AEB Ülkelerine 2005-2012 Yılları Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişi (Milyar Dolar)

Yıllar	Belarus	Kazakistan	Rusya	AEB
2005	0,45	6,61	13,07	20,13
2008	2,27	19,80	27,02	49,0
2009	4,82	18,42	15,90	39,14
2010	5,56	17,35	13,81	36,72
2011	13,24	21,23	18,41	52,88
2012	10,35	22,46	18,66	51,47

Kaynak: Gazi Journal of Economics Business,

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/314055>, 11.06.2019

Türkiye, Avrasya Ekonomik Birliği üyesi olan Kazakistan ve Rusya'ya büyük miktarlarda doğrudan yatırım yapan ülkelerdendir. Tablo 2,9'da görüldüğü gibi, 2001 yılında Türkiye'den AEB' ne 583 milyon dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımı 2002'de %1,4'e azalarak 575 milyon dolar olmuştur. 2002 yılındaki yatırım 5 milyon dolar azalarak 2003 yılındaki yatırım miktarı 570 milyon dolara gerilemiştir. 2004 yılında doğrudan yatırım miktarı önceki yıla göre 9 milyon dolar artarak 579 milyon dolara ulaşmıştır. 2004 yılından itibaren 2008 yılına kadar doğrudan yatırımlarda artışlar hızlanarak doğrudan yatırım miktarı 579 milyon dolardan 859 milyon dolara yükselmiştir. 2008 yılında ise yatırım miktarı 2007 yatırım miktarından 55 milyon dolar azalarak 844 milyon dolar olmuştur. 2009 ve 2010 doğrudan yatırım miktarı sırasıyla 943 milyon dolar ve 995 milyon dolar kaydederek artış sağlanmıştır. Ancak 2011-2013 yıllarına gelindiğinde yatırım miktarlarının azaldığı görülmektedir.²⁹

²⁹ A.e,s 57.

Tablo 2.9: Türkiye’de Yerleşik Kişilerin 2001-2013 Yılları Arasında AEB Ülkelerindeki Doğrudan Yatırımları (Milyar Dolar)

Yıllar	Belarus	Kazakistan	Rusya	AEB’ne toplam	Toplam Doğrudan Yatırım
2001	0	417	166	583	4581
2002	0	421	154	575	5847
2003	0	420	150	570	6138
2004	0	425	154	579	7060
2005	0	434	184	618	8315
2006	0	460	180	640	8866
2007	0	615	244	859	12210
2008	144	492	208	844	17846
2009	1	639	303	943	19923
2010	1	632	362	995	20761
2011	-222	626	558	962	23897
2012	2	343	470	815	27513
2013	2	362	532	896	29528

Kaynak: TC Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr/08.06.2018>

AEB ülkelerinden olan Kazakistan ve Rusya’ya önemli miktarda Türk yatırımı gelmektedir. Rusya’daki Türk yatırımlarının önceliğini “inşaat malzemeleri, otomobil ve otomotiv parçaları üretimi, tekstil, gıda, bankacılık, elektronik ve elektrik endüstrisi, hizmetler, ticaret, turizm” gibi sektörler oluşturmaktadır. Rusya Federal İstatistik Kurumu verilerine göre 2013 yılının sonunda Rusya’ya ait 798 şirket Türkiye sermayeli olarak kaydedilmiştir. Kazakistan’daki Türk yatırımlarının ağırlığını ise “ayakkabı, deri, tekstil, tarım, sağlık, inşaat, petrol ve kimya, otelcilik” sektörleri oluşturmaktadır.³⁰

Kazakistan Milli Ekonomi Bakanlığı İstatistik Komitesi verilerine göre, 1 Nisan 2015 tarihine kadar Kazakistan’da 4.013 Türk sermayeli firma kayıta bulunmaktadır. Bu firmaların 1502’si aktif faaliyette olan firmalardır. Ocak 2014 tarihinde Beyaz Rusya’da toplam 138 Türk firması 10,5 milyar Dolar sermayesi ile kaydedilmiştir. Bu ülkedeki Türk yatırımlarının sektörel yoğunluğunu “imalat, tekstil, iletişim, otelcilik, tekstil” alanları oluşturmaktadır. Özellikle Türk müteahhitlik hizmetlerinin önemli bir bölümünün AEB’ne geldiği görülmektedir. 2014’te Rusya ve Kazakistan’da Türk müteahhitlik firmalarınca yaklaşık 6 milyar

³⁰ ЧИСЛО ОРГАНИЗАЦИЙ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
http://www.gks.ru/bgd/regl/b14_13/lssWWW.exe/Stg/d02/13-13.htm, 16 Nisan 2019.

dolar proje üstlenilmiş, toplam üstlenilen projelerin ülkelere göre dağılımında %30'luk oran ile birinci sıradadır. Türk müteahhitlik firmaları, 1972'den 2015 Mart ayı sonuna kadar Rusya'da 56,4 milyar Dolar ve Kazakistan'da 19,8 milyar Dolar proje üstlenmiştir. AEB ülkeleri Türk müteahhitlik firmaları için yoğun hizmet verdiği ülkeler grubundadır. AEB ülkelerinde Türk yatırımlarının her geçen yıl artış göstermesi ülkeler arasındaki yatırım ve ekonomik ilişkilerinin geliştiğini göstermektedir. Türk yatırımlarının payının özellikle “inşaat ve müteahhitlik” sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir.³¹

2.3.2.2. Türkiye'ye Avrasya Ekonomik Birliği Yatırımları

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın verileri ışığında 31 Aralık 2014'te Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli 41.396 firma bulunduğu, 2.342'si AEB sermayeli firmalar olduğu ve bu sayının firmaların toplam %5,7'sini oluşturduğu görülmektedir. Türkiye'deki AEB sermayeli firmaların çoğu Rus sermayeli firmalardır. Türkiye'de Rus sermayeli firmaların sayısı 1.811 olup AEB sermayeli firmaların %77'sini oluşturmaktadır. AEB sermayeli firmaların %20'si Kazakistan'a aittir. Firmalar ; turizm, eğitim, inşaat, taşımacılık, ulaşım, sağlık işleri ve sosyal hizmetler, imalat, madencilik, gayrimenkul, basım ve yayım, posta ve telekomünikasyon gibi sektörlerde faaliyet göstermektedir.³²

Tablo 2.10 verilerine göre AEB'nin Türkiye'ye 2005 ve 2006 yılları arasında yaptığı yatırım miktarlarında artış görülmektedir. 2005 yılında doğrudan yatırım 3,6 milyar dolar ile toplam yatırımın %5'ini oluşturmuştur. 2006 yılında ise yaklaşık 7 milyar dolar ile %7,5'luk paya ulaşılmıştır. Yine 2006 yılında Türkiye'nin toplam doğrudan yabancı yatırımlarında artış görülmüştür. 2005'te 70 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım miktarı 2006 yılında 93 milyar dolara ulaşmıştır. 2007 yılından itibaren 2012 yılına kadar AEB'nin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarında

³¹ Askhad BAATYRBEKOV, a.g.e, s40-50.

³² Recep Düzgün, Oğuz Türker, Eyüp Ecevit, “ İlk 500 Sanayi Kuruluşunda Yabancı Sermaye Payının Sektörel Analizi ve Bazı Bölgeler İtibariyle Yabancı Sermayeli İşletmelerin Performansları” <https://dergipark.org.tr/download/article-file/66548>, 28 Mayıs 2019, s.143-149.

azalmalar başlamıştır. 2006 yılında 7 Milyar Dolar olan AEB yatırımı 2007 yılında 4 Milyar Dolara, 2008 yılında ise 1,9 Milyar Dolara gerilemiştir. Türkiye’ye yapılan doğrudan yabancı yatırımların toplam miktarı 2012 yılında 183 milyar dolar iken AEB ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırımların miktarı sadece 8,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam toplam doğrudan yabancı yatırımlarının sadece %4,9’nu oluşturmaktadır. 2013 yılında AEB yatırımları 7 milyar dolara düşmüş ancak Türkiye’nin toplam doğrudan yabancı yatırım miktarı azalmış ancak AEB’nin payı 2012 yılındaki gibi %4,9 olmuştur.³³

Tablo 2.10: AEB Ülkelerindeki Yerleşik Kişilerin Türkiye’deki Doğrudan Yatırımları (Milyar Dolar)

Yıllar	Belarus	Kazakistan	Rusya	AEB toplam	AEB’nin Payı %	Toplam sermaye girişi
2000	0	0	0	0	0	18.812
2001	0	0	0	0	0	18.686
2002	0	0	0	0	0	16.270
2003	0	0	1	1	0,008	30.595
2004	0	3	0	3	0,008	37.175
2005	0	11	3.602	3.613	5,16	69.907
2006	0	49	6.926	6.975	7,46	93.448
2007	44	670	3.324	4.038	2,65	151.929
2008	0	103	1.790	1.893	2,51	75.407
2009	0	301	2.345	2.646	1,91	138.010
2010	0	330	2.344	2.674	1,47	181.171
2011	4	169	3.207	3.380	2,58	130.912
2012	24	384	8.535	8.943	4,86	183.767
2013	26	360	6.644	7.030	4,91	143.036

Kaynak: TC Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr/>, 08.06.2018

Rusya, Türkiye’de büyük yatırım projeleri gerçekleştiren ülkelerin başında gelmektedir. Rusya’dan 2012 yılında yapılan yatırımların payı Türkiye’ye gelen toplam yabancı yatırımların %4’ünü oluşturmuştur. Rusya’dan gelen yatırımlar daha çok “taşımacılık, telekomünikasyon, inşaat, bankacılık, imalat” gibi çeşitli sektörlerde yoğunlaşmıştır. Özellikle Turizmin açısından Türkiye, Rus turistleri tarafından sıkça tercih edilen ülkeler içindedir. Türkiye’ye turistik faaliyet için gelen Rusların sayısı her geçen yıl artış göstermesi Türk ekonomisine olumlu katkılar sağlamaktadır. Yıllara göre gelen turist sayılarına bakıldığında, 2010 yılında 3,1

³³ Askhad BAATYRBEKOV, a.g.e, s,42-53.

milyon, 2012 yılında 3,6 milyon, 2014 yılında ise 4,5 milyon olduğu görülmektedir. Bu sayılar Türkiye açısından kayda değer ekonomik fayda demektir.³⁴

Rus yatırımlarının en büyüklerinden biri 2012 yılında Bankacılık sektöründe gerçekleşmiştir. Rusya'nın Sberbank Bankası tarafından Türkiye'deki Denizbank'ın %99,85 hisse payı satın alınmış ve Denizbank'ın Sberbank ile anlaşması 3,5 milyar dolar olmuştur. 12 Mayıs 2010'da Rusya ile Türkiye arasında Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santrali Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliği Anlaşması'nın imzalanması iki ülke için en önemli enerji projelerinden biri olarak sayılmaktadır. Bu proje aynı zamanda Türkiye'nin enerji güvenliğini de artıracaktır. 2023 yılına göre tamamlanıp işler hala getirilmesi planlanan proje, Rusya tarafından finanse edilecektir.³⁵

2.3.3. Üretim Olanakları

Bugün dünyada rekabetin koşullarını belirleyen Avrasya, endüstriyel üretimde dijitalleşme ve teknolojiyle desteklenen büyüme hedefleri ile göz doldurmaktadırlar. Oluşan rekabetçi ortam sebebi ile de Ar-Ge'ye yönelik yatırımların gelecekte artması beklenmekte; özellikle hız, kalite ve kar marjına öncelik veren inovasyon süreçlerinin hız kazanması öngörülmektedir. Ülkelerin 2018 tahminlerine göre endüstriyel üretim alanında büyüme tahminlerine göre, Avrasya pazarında Çin büyüme potansiyeli olarak öne çıkan başlıca ülkelerdendir. Çin 2017'de yüzde 6'nın üzerinde büyüme gerçekleştirdiği, 2018'in ilk 3 çeyreğinde de küçük farklarla bu büyüme oranını koruduğu görülmektedir. Hindistan'ın ise üretim potansiyelinin 2017 4. Çeyreğinde arttığı gözlemlenmektedir.³⁶

Endüstriyel üretimin yanında çelik üretimi de eskiden beri ülkelerin

³⁴ A.e

³⁵ Askhad BAATYRBEKOV, a.g.e.s, 102-110.

³⁶ Endüstriyel Üretimde Sektörel Bakış, KPMG, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/02/sektorel-bakis-2018-endustriyel-uretim.pdf> 28 Mayıs 2019.

sanayileşmesinin ve rekabet gücünün önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Örneğin 1900’lü yılların başında Almanya’nın çelik üretiminde İngiltere’nin önüne geçmesi güç dengelerindeki değişimin önemli işaretlerinden biri olarak sayılmıştır.³⁷ Dünyada ham çelik üretimi verilerine bakıldığında 2016 ve 2017’nin 10 aylık döneminde yüzde 6,1 oranındaki artışla ilk sırada 709.500 bin ton ham çelik üretimi sayesinde Çin yer almaktadır. Bu dönemler arası en büyük ikinci çelik üreticisi Japonya’nın üretimi 87.238 bin tondur. Hindistan, ABD, Rusya diğer önemli çelik üreticisi ülkelerdir.³⁸

Tablo 2.11: 2016-2017 Ocak Ekim Dönemi Dünya Ham Çelik Üretimi

2016-2017 OCAK-EKİM DÖNEMİ DÜNYA HAM ÇELİK ÜRETİMİ (1000 ton)				
		2017	2016	% değişim 17/16
1.	Çin	709.500	668.459	6,1
2.	Japonya	87.239	87.442	-0,2
3.	Hindistan	84.123	79.073	6,4
4.	ABD	68.364	65.815	3,9
5.	Rusya	60.428	58.643	3
6.	Güney Kore	59.148	57.015	3,7
7.	Almanya	36.476	35.518	2,7
8.	Türkiye	31.048	27.413	13,3
9.	Brezilya	28.513	26.279	8,5
10.	İtalya	20.075	19.481	3,1
11.	Tayvan	19.383	18.069	7,3
12.	Ukrayna	18.048	20.261	-10,9
13.	İran	17.901	14.804	20,9
14.	Meksika	16.657	15.648	6,4
15.	Fransa	13.093	11.956	9,5
16.	İspanya	11.820	11.584	2
17.	Kanada	10.934	10.646	2,7
18.	Polonya	8.645	7.382	17,1
19.	Vietnam	7.924	4.197	88,8
20.	Avusturya	6.801	6.155	10,5
	Toplam	1.410.527	1.335.465	5,6

Kaynak: <http://celik.org.tr>, 06.06.2019

³⁷ Mehmet Bedri Güntekin, **a.g.e.**, s.15.

³⁸ Ocak-Ekim Döneminde, Dünya Ham Çelik Üretimi, <http://celik.org.tr/ocak-ekim-doneminde-dunya-ham-celik-uretimi-5-6-artti/>, 21 Mayıs 2019

Tablo 2.11’de bahsi geçen verilerde Asya’nın üretiminin yüzde 6 artışla, 975,2 milyon tona, AB’nin üretiminin yüzde 3,7 artışla 140,7 milyon tona, Kuzey Amerika’nın üretimi % 4.1 oranında artışla, 96.4 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde Batı Asya bölgesi çelik üretimi % 20.9 artışla 17.9 milyon ton seviyesinde artık göstermiştir. Söz konusu miktarlara bakıldığında Avrasya bölgesinin dünyanın çelik üretim merkezi olduğu görülmektedir.³⁹

Üretim potansiyelini belirleyen diğer önemli etkenlerden biri ülkelerin ekonomide aktif nüfusedir. Çin, Hindistan, Rusya, Türkiye ve İran Tablodaki veriler doğrultusunda dünyada aktif nüfusun %43,9’una sahiptir.⁴⁰

Tablo 2.12: Dünyada Ekonomik Olarak Aktif Nüfus (2012)

ÜLKELER	000 Kişi	% PAY
Çin	845.746	25.0
Hindistan	506.738	15.0
ABD	164.342	4.8
Endonezya	124.702	3.7
Brezilya	103.310	3.0
Rusya Fed.	77.930	2.3
Bangladeş	74.387	2.2
Pakistan	67.008	2.0
Japonya	63.319	1.9
Nijerya	53.305	1.6
Meksika	52.234	1.5
Vietnam	49.063	1.4
Etiyopya	46.083	1.4
Almanya	42.548	1.3
Filipinler	41.704	1.2
Tayland	38.405	1.1
İngiltere	32.592	1.0
İran	31.821	0.9
Myanmar	31.197	0.9
Fransa	28.607	0.8
Türkiye (23. Sıra)	25.055	0.7
Diğer	888.515	26.2
DÜNYA TOP.	3.388.611	100.0

Kaynak: Home | Food and Agriculture Organization of the United Nations
FAO, <http://www.fao.org/home/en/>, 01.05.2019

³⁹ A.e

⁴⁰ Sevgi Işık Erol, “Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler.”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/265297>, 28 Mayıs 2019.

2.4. Avrasya Birliği'nin Öncüleri Çin ve Rusya

Avrasya'nın yüzölçümü ve ekonomik potansiyeli en büyük olan iki ülkesi, Rusya ve Çin, ülke ekonomilerini daha da geliştirmeyi ve dünyada jeopolitik konumlarını güçlendirmeyi hedeflemeye devam etmektedirler. Rusya, Çin ile stratejik işbirliğini geliştirmek ve yükselen Çin'in imkanlarından etkin bir şekilde faydalanabilmeyi amaçlarken, Çin de Rusya'yla stratejik ilişkilerini derinleştirerek “Büyük Avrasya Kıtasındaki” kuzey sınırlarının güvenliğini ve istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Rusya ve Çin, “tek kutuplu” dünya düzeniyle mücadelede ortak hareket etmeye ve elverişli bir uluslararası politik ve ekonomik düzen inşa etmeye çabalamaktadırlar.⁴¹

2.4.1. Çin Ekonomisinin Dinamikleri

Soğuk Savaş'ın sonlanmasının ardından küreselleşen dünya ekonomisi ve siyaseti yeni bir yönelime girmiş ve yeni yapıların meydana gelmesine neden olmuştur. Çin dünyanın en kalabalık nüfusu ve gelişen ekonomisi olarak bu değişimi zamanında sezmiş ve önlemlerini alarak, tarihi, kültürel ve sosyo-ekonomik potansiyelini harekete geçirmiştir. Çin'in gelişen ekonomisi, dünyanın tüm dikkatleri üzerine toplamıştır.⁴² Çin'in en önemli tecrübesi, ülkenin durumuna uygun olan Çin'e özgü bir sosyalizm politikasının benimsenmesi, ülkenin sürekli ve sağlıklı olarak gelişmesi için akılcı bir rotanın belirlenmiş olmasıdır.⁴³

Dünya tarihine bakıldığında çeyrek yüzyıl içinde Çin kadar hızlı büyüyebilmiş, vatandaşlarının yaşam standartlarını bu kadar yükseltebilmiş bir ülke daha görülmemiştir. Soğuk Savaş sonrasında Çin mevcut kapasitesi ile birlikte

⁴¹ Sabir Askeroğlu, “Rusya-Çin Stratejik Ortaklığı'nın Küresel Boyutu”, Avrasya Dünyası, sayı:1,2017, s.57-59.

⁴² A.e, s 57-59.

⁴³ CUI Wei, “ Çin Başkonsolos'u CUI Wei'nin Çin-Türkiye Ekonomi Paneli'nde Konuşması”, 27 Mayıs 2019, İstanbul, <http://istanbul.chineseconsulate.org/tur/xwdt/t1667260.htm> , 07 Haziran 2019.

küreselleşmeden doğan imkânları akılcı bir şekilde değerlendirmiş ve kalıplaşmış politikaları yeniden düzenlemiştir. Böylece değişen dünya koşullarında sahip olduğu avantajlardan en iyi şekilde faydalanarak yeni politikalar belirlemiş ve bunları başarıyla uygulamıştır. Bu sebeple Çin özellikle; “küresel jeopolitik rollerin belirlenmesinde, enerji güvenliği ve çevre kirliliği senaryolarında, yeni toplum mühendisliği çabalarında” küresel dengeleri temelden etkileyen ülkelerin başında gelmektedir.⁴⁴

Çin’in Sanayi Devrimi öncesi dönemde gelişmiş üretim yetenekleri ve kalitesi sayesinde bölge ülkeleri ve ilişkide olduğu diğer ülkeler arasında özel bir yere sahiptir. Buna karşılık sanayi devrimi ardından sanayileşen Avrupa’nın ve ABD’nin payları dünya ekonomisinde büyük oranda atış göstermiş ve Çin ekonomisindeki bunalım başlamıştır. Komünist Partisi önderliğinde, 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti kurduktan sonra Çin’in yükselme süreci başlamıştır. Bu tarihten itibaren iki farklı ekonomik kalkınma politikası uygulanmıştır. İlki Mao döneminde (1949–1976) uygulanan yüksek düzeyde merkeziyetçiliğe dayanan “Planlı Ekonomi”, ikincisi ise Deng döneminde başlanan dışa açılma ve reform politikası sonucu geliştirilen “Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi”dir.⁴⁵

ÇKP 1993 yılında 14. Merkez Komitesinin 3. toplantısında “Çin’in Çin Tarzı Sosyalist Pazar Ekonomisi, temel sosyalist sistem ile yakından bağlantılıdır”,diğer bir ifade ile devlet tarafından makro düzeyde kontrol edilen piyasa, kaynakların tahsisi için temel araç işlevi görecektir şeklinde bir karar almıştır. Çin’in ekonomik yapısal reformu için genel plan ve eylem programı bu karar sonrasında işlerlik kazanmıştır. Bunun üzerine 1995’te Çin’in dünya üretimindeki payı ikiye katlanarak %10,9’a yükselmiştir⁴⁶

Bugün ise Çin, dünyanın en büyük ihracatçısı ve dünyadaki en büyük döviz rezervine sahip ülkedir. İhracata bağlı büyümenin sınırlılıklarından kaynaklanan,

⁴⁴ A.e

⁴⁵ Deniz Çakıroğlu, **Çin Ülke Profili**, DGEME Yayını, 2006.

⁴⁶ Qin Shi, **Çin, Yeni Yıldız** Yayınevi, Pekin,1997, s. 95

2009 yılının küresel durgunluğunun ardından Çin'in çift rakamlı büyüme oranları durmuştur. Fakat Çin dünyanın en hızlı büyüyen GSYİH' lerinden biri olmayı başarmış ve 2018'de ekonomisini %6,6 oranında büyütülmüştür. Dirençli dış talep ve güçlü yurtiçi tüketimi büyümeyle desteklemiştir.⁴⁷

Tablo 2.13: Çin Ekonomisinin Yıllara Göre Temel Ekonomik Göstergeleri

Ana Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyar USD)	10.534,53	11.226,19	11.218,28		12.796,75
GSYH (Sabit Fiyatlar Yıllık Değişim %)	7,3	6,9	6,7	6,6	6,2
Kişi Başına GSYH (USD)	7.702	8.167	8.113	8.481	9,147
Kamu Bütçe Dengesi (GSYH İçindeki Pay %)	-0,5	-2,5	-3,6e	-3,7e	-3,4e
Kamu Borcu (GSYH İçindeki Pay %)	39,9	42,6	46,2		52
Enflasyon Oranı (%)	2	1,4	2	2,4	2,3
İşsizlik Oranı (İş gücünün % olarak)	4,1	4,1	4	4	4
Cari Hesap (Milyar USD)	236,05	304,16	196,38		158,63
Cari Hesap (GSYH İçindeki Pay %)	2,2	2,7	1,8	1,3e	1,2e

e: Tahmini veriler

Kaynak: IMF – World Economic Outlook Database 2016, <https://www.imf.org/>,10.05.2019

Çin, imalat ve tarım sektörlerinin yoğun olduğu oldukça çeşitlendirilmiş bir ekonomiye sahiptir. Aynı zamanda dünyanın en kalabalık ülkesi, tarım ürünlerinin hem en büyük üreticisi hem de tüketicisidir. Aktif nüfusun %16,4'ünü tarım sektöründe istihdam etmektedir. Çin topraklarının sadece %15'inin tarıma elverişli olmasına rağmen, ülkenin GSYİH' nın yaklaşık %8'ini tarım üretimi oluşturmaktadır. Dünyanın en önemli tahıl, pirinç, pamuk, patates ve çay üreticisi olan Çin, hayvancılıkta da bu liderliğini korumaktadır. Koyun ve domuz hayvancılığında ve dünyadaki balık üretiminde lider konumdadır. Ülkenin birincil enerji kaynağı kömürdür ve toplam birincil enerji tüketiminin üçte ikisini oluşturan önemli kömür rezervlerine sahiptir. Bu durum ülkeye önemli bir avantaj sağlamaktadır. Çin; demir, kalay, titanyum ve çinko gibi bazı cevherlerin üretiminde yine dünya lideridir. Çin'i dünyanın en büyük beşinci petrol üreticisi haline getiren, yıl başına 3.8 milyon varile

⁴⁷Çin Ekonomik Göstergeler, https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/cin/ekonomik-ve-politik-anahat?home_critere_pays=11 ,1 Mayıs 2019.

sahip petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir.⁴⁸

Sanayi sektörü, Çin nüfusunun %26,3'ünü istihdam ederken aynı zamanda GSYİH'nın büyümesine yaklaşık %40,5'ine katkıda bulunmaktadır. Çin, ucuz işgücü piyasası sayesinde küresel üretim birimlerinin de dış kaynak kullanımı için en çok tercih edilen ülkelerden biri haline gelmiştir. Çin, geçtiğimiz birkaç yıldır, ekonomik gelişimini rekabetçi ve dışa dönük bir imalat sektörünün gelişimine önem vererek sağlamıştır. Çin ihracatının yarısından çoğu yabancı sermayeli şirketler eliyle gerçekleştirilmektedir. Devlet sektörü GSYİH'ya yaklaşık %40 oranında katkıda bulunmaktadır.⁴⁹

Hizmet sektörünün GSYİH içindeki oranı %51,6'dır ve aktif nüfusun yaklaşık %56'sını istihdam etmektedir. Fakat GSYİH içindeki payı son yıllarda artmış olan hizmet sektörünü, kamu tekelleri ve kısıtlayıcı düzenlemelerle korunması nedeniyle bir bütün olarak büyük bir gelişme sağlayamamıştır. Ülkenin ihracata yoğunlaşması ve yatırım olanaklarının önündeki kısıtlamalar sektörün gelişmesini zorlaştırmıştır. Son dönemde özellikle finans, lojistik, eğitim, sağlık gibi hizmet sektörlerine odaklanmakta olan Çin, aynı zamanda ulaştırma, turizm ve inşaat alanında en iyi ihracatçılar arasında yer almayı hedeflemektedir.⁵⁰

2.4.2. Rusya Ekonomisinin Dinamikleri

Rusya çok zengin doğal kaynaklara ve yetişmiş insan gücüne sahip dünyanın güçlü ülkelerinden biridir. Rusya ekonomisi 1990'da komünist rejimin yıkılması sonrası merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine geçişte ciddi bunalımlar yaşamış ve kırılğan ekonomik yapısı ile sık sık ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Öte yandan ekonomisinin temelini doğal kaynaklar oluşturduğundan küresel gelişmelere

⁴⁸ Market Analyses About China, <https://www.globaltrade.net/international-trade-import-exports/m/c/market-reports/China.html>, 2 Mayıs 2019.

⁴⁹ Selma Seviç Orhan, Ahmet Can Bakkalcı, "Çin'de İkili İstihdam Yapısı ve Küresel Etkileri", <https://dergipark.org.tr/download/article-file/197650> 2 Mayıs 2019.

⁵⁰ National Brueau of Statisitc of China, <http://www.stats.gov.cn/english/> 2 Mayıs 2019.

karşı esnektir.⁵¹

Rusya'nın yıllara göre ekonomik gelişimine bakıldığında 1991'de ekonomideki göstergelerin hiç iyi durumda olmadığını, reel GSYİH'nın yaklaşık %12 oranında gerilemiş, bütçe açığı GSYİH'nın %16'sı kadar çıkmış olduğunu görürüz. İlerleyen 1992 yılında serbest piyasa ekonomisine geçilmiş, 1994'te IMF desteğiyle sıkı para politikasına uygulanmaya başlanmıştır. 1992-1997 yılları Rusya ekonomisi için istikrar yılları olmuş, 1998 yılında gelen büyük kriz ile birlikte ayarlanabilir sabit kurdan, dalgalı döviz kuru sistemine geçilmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Rublenin değerinin düşmesinden yararlanarak ihracata yönelen Rusya enflasyonu %20'lere çekmeyi başarmış ve ekonomik krizi soğutmuştur. 2000-2007 arası önemli reformların yapıldığı ve ekonomide olumlu gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur, 2010 ve 2014 yıllarında büyük bir özelleştirme programları uygulanmıştır. Rusya ekonomisinin en önemli olumlu gelişmelerinin başında 1990'dan bu yana reel ücretlerde %150 oranında artış gerçekleşmesi ve yoksulluk düzeyinin önemli ölçüde gerilemiş olmasıdır.⁵²

Rusya'nın ekonomik gelişiminin maddelerini şöyle sıralayabiliriz:⁵³

- Sovyet döneminde tüketim malları ve hizmet sektörü öncelikli sektörler değildir. Bu nedenle serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte hizmet sektöründe önemli büyüme kaydedilmiştir. Hizmet sektöründe GSYİH'daki payı 1990'larda %3'nin altında iken 1995'ten bu yana %60'lara ulaşmıştır.
- Sanayi, ağır sanayi alanında gelişmiştir. Yakıt, enerji ve metalürji üretimi toplam sınai üretiminin %35'ten fazlasını oluşturmaktadır.
- Ekonomiye büyük ölçekli sanayi işletmeleri egemendir. KOBİ'lerin payı %15'i geçmemektedir.
- Küresel ekonomideki değişimlerden oldukça çabuk etkilenen kırılgan bir yapıya sahiptir. Özellikle kur değişimleri ve petrol fiyatlarındaki değişimden

⁵¹ Mustafa Pamukoğlu, " Rus Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkiler", Teori Dergisi, sayı 317, Haziran 2016, s.28.

⁵² Mustafa Pamukoğlu, a.g.e, s.29-30.

⁵³ A.e

oldukça hızlı etkilenmektedir.

Bugün Rusya ekonomisi, ülkedeki etkili politika reformları ve yüksek petrol fiyatları sayesinde 2015-16 resesyonundan gerilemenin aksine toparlanarak çıkmıştır. IMF'nin verilerine göre cari hesap fazlası 100 milyar dolara yakın bir miktar ile rekor seviyeye ulaşmıştır. Ülkenin dış borcunda %10'un üzerinde azalma gerçekleşmiştir. Enflasyon 2016 yılında %7,1'den 2018'de %2,8'e düşmüştür. Bu dönemde durgunluk sırasında kullanılan devlet serveti fonu nedeni ile kamu borcu ve hizmetleri düşüktür. Ülke'nin geçtiğimiz yıl alınan kararlarında, 2021 yılına kadar altyapı, sağlık ve eğitim harcamalarını her yıl GSYİH'nın %1,1'ine yükseltme hedefi konmuştur. Mali politikada kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir. Bunun en büyük sebebi 2017 ve 2019 yıllarında üç yıllık bütçesinde her yıl petrol dışı açığın yüzde bir oranında düşürülmesini hedeflemesidir.⁵⁴

Tablo 2.14 : Rus Ekonomisinin Yıllara Göre Temel Ekonomik Göstergeleri

Ana Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyar USD)	2.063,66	1.365,87	1.280,73	1.560,71	1.611,45e
GSYH (Sabit Fiyatlar Yıllık Değişim %)	0,7	-2,8	-0,2	1,4e	1,4e
Kişi Başına GSYH (USD)	14.388	9.521	8.929		11.248
Kamu Bütçe Dengesi (GSYH İçindeki Pay %)	0,1	-2,4	-2,9	-2,5	-1,9e
Kamu Borcu (GSYH İçindeki Pay %)	15,6	15,9	17,0e	17,1e	17,3e
Enflasyon Oranı (%)	7,8	15,5	7	4,5	4,2
İşsizlik Oranı (İş gücünün % olarak)	5,2	5,6	5,5	5,5	5,5
Cari Hesap (Milyar USD)	57,51	69	22,2	51,54e	55,76e
Cari Hesap (GSYH İçindeki Pay %)	2,8	5,1	1,7	3,3e	3,5e

e: Tahmini veriler

Kaynak: IMF – World Economic Outlook Database 2016, <https://www.imf.org/>, 10.05.2019

⁵⁴ Rusya Ekonomik Göstergeler, https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/rusya/ekonomik-ve-politik-anahat?home_critere_pays=45, 10 Mayıs 2019.

Rusya dünyanın ikinci en büyük doğal gaz üreticisi, en büyük petrol üreticisi, aynı zamanda önde gelen elmas, nikel, platin üreticisi ve ihracatçısı olarak doğal kaynak bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir.⁵⁵

Yüzölçümü geniş olmasına rağmen, elverişsiz iklim koşulları nedeni ile görece az miktarda ekilebilir araziye sahip olan Rusya, buna rağmen ülke, dünya genelindeki tarım arazilerinin %10'unu barındırmaktadır. Dünyadaki en büyük tahıl ihracatçılarından birisidir. Ülkenin güneyi ve Batı Sibiryta tarım üretimi yaparken, kuzey bölgeleri besi hayvancılığına yoğunlaşmıştır. Tarım sektörünün GSYH içindeki payı %4 iken nüfusun yaklaşık %6.5 'ini istihdam etmektedir.⁵⁶

Sanayi sektörü, Rusya nüfusunun %27'sini istihdam etmekte ve GSYH' sinin %30'unu oluşturmaktadır. Kimya sanayi, metalürji, mekanik, inşaat ve savunma sanayi ülkede en gelişmiş sektörler arasında yer almaktadır.⁵⁷

Hizmet sektörü, nüfusun üçte ikisini istihdam etmektedir ve aynı zamanda GSYH' nin %56'sından fazlasını meydana getirmektedir. Bankacılık sektörü 1998 yılındaki mali krizinden bu güne, henüz tam bir yeniden yapılanmadan geçirilmemiştir. Ülkenin büyüklüğü düşünüldüğünde; ulaşım, iletişim ve aynı zamanda ticaret sektörleri özel önem taşımaktadır. Önemli gelir kaynaklarından biri de turizmdir.⁵⁸

2.5.Avrasya Ülkeleri'nin Türkiye İle Ticari İlişkileri

Türkiye ekonomisinin gelişimi ve geleceğinde Avrasya ekonomilerinin önemini anlayabilmek adına Türkiye'nin bu ülkeler ile olan ticari ilişkilerini ve potansiyellerini incelemek önemlidir.

⁵⁵ The Central Bank Of Russian Fedaretion, <http://www.cbr.ru/eng/>, 11 Mays 2019.

⁵⁶ History Russia's state statistics

http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/main/ 11 Mayıs 2019.

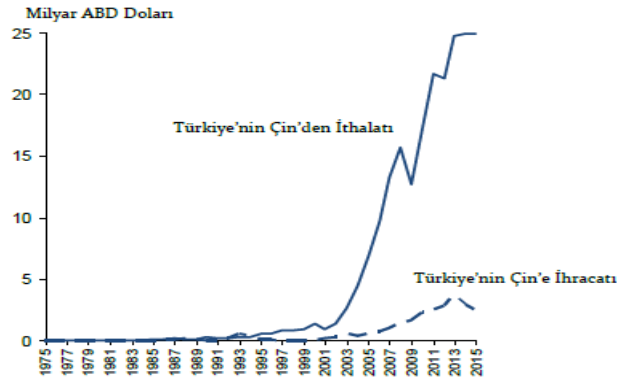
⁵⁷ A.e

⁵⁸ Moscow Exchange Trading Volumes in April 2019, <https://www.moex.com/n23544/?nt=201>, 14 Mayıs 2019.

2.5.1.Çin

Çin'in ve Türkiye'nin ekonomik ilişkileri her iki ülkenin de liberalleşme ve küresel piyasalarla bütünleşme aşamasına girdikleri 1980'li yıllardan bu yana artmaya başlamıştır. 1990'lı yılların ortasından itibaren hız kazanan ilişkiler çerçevesinde özellikle 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmasının da ardından Çin'den yapılan ithalat ciddi oranlarda artış göstermiştir.

Şekil 2.1. : Yıllara Göre Türkiye-Çin Ticareti (1975-2015)

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr, 08.06.2019

TÜİK'in verilerine göre Türkiye'nin Çin'e ihracatı 1999 yılından bugüne ithalat kadar hızlı olmasa da düzenli olarak artmıştır. Aynı dönem boyunca sadece 2004, 2014 ve 2015'te bir önceki yıla göre azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Türkiye'nin Çin'e ihracatının 2014 yılındaki bir yıl öncesine göre % 20,5, 2015 yılında ise yine bir yıl öncesine göre % 15,6 oranında düşüş görülmektedir. Bunun büyük ölçüde sebebi talep tarafından daralmanın oluşundandır.⁵⁹

⁵⁹ A,e, s.11

Tablo 2.15: Türkiye'nin Çin'e İhracatında İlk On Kalem (2015)

	Ürün Grubu	Çin'e İhracat (Bin Dolar)	Pay (%)
1	Mermer, Traverten Ekosin ve İnşaata elverişli kireçli taşlar	725.974	30,1
2	Krom Cevherleri	186.003	7,7
3	Kurşun Cevherleri	117.258	4,9
4	Kıymetli Metal Cevherleri	114.744	4,8
5	Bakır Cevherleri	111.212	4,6
6	Tabii Boratlar ve bunların konstreleri, Tabii Borik Asit	108.305	4,5
7	Yün ve Yapağı	28.442	1,2
8	Merkezi ısıtma kazanları	28.196	1,2
9	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	27.189	1,1
10	Tıpta, cerrahide, dişçilikte ve veterinerlikte kullanılan alet ve cihazlar	25.697	1

Kaynak: Birleşmiş Milletler, <https://www.un.org>, 11.5.2019

Tablo 2.15 incelendiğinde, 2015 yılında 2,41 milyar Dolarlık bir hacme sahip olan Türkiye'nin Çin'e ihracatının en önemli kalemlerinden birinin mermer olduğu görülmektedir. Tek başına tüm ihracatın % 30,1'ini oluşturmaktadır. İhracatta ilk beş kalemi incelediğimizde tüm ihracatın % 52,1'ine, ilk on kalem ise tüm ihracatın % 61,1'ine karşılık geldiği görülmektedir. Yine tabloda, Türkiye'nin Çin'e ihracatının büyük bir kısmının maden ve metal cevheri gibi katma değerleri düşük hammaddelerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu nedenden dolayı Türkiye ihracatı, Çin'in hammadde talebinden olan değişikliklerden ve aynı zamanda küresel piyasalardaki emtia fiyatlarında oluşan dalgalanmalardan çok hızlı etkilenmektedir. Oluşan bu kırılganlığın giderilmesi ve dışsal etkilere karşı daha korunaklı bir hale gelmesi için Türkiye'nin Çin'e olan ihracatında yeni çok yönlü ürün yelpazesini içerecek bir ticaret planı yapılmalıdır.

Türkiye'nin Çin'den toplam ithalatını incelemeliğimizde, 2015 yılında 24,9 milyar dolar olarak gerçekleştiğini, bu rakamdan Çin'i Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkelerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Çin ve Türkiye başlıca ticaret ortakları arasında ithalatının en hızlı artırdığı ülkelerdir. Türkiye'nin 2006 ile 2015 yılları arasındaki toplam ithalatı içinde Çin'in payı % 6,9'dan % 12,0'ye çıkmıştır.

Tablo2.16’da Çin ile Türkiye arasındaki en önemli ithalat kalemleri yer almaktadır.

60

Tablo 2.16 Türkiye’nin Çin’den İthalatında İlk On Kalem (2015)

	Ürün Grubu	Çin'den İthal (Bin Dolar)	Pay (%)
1	Telefon cihazları, ses görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	2.958.983	11,9
2	Otomatik bilgi işlem makinaları ve bunlara ait birimler; manyetik veya optik okuyucular	1.394.110	5,6
3	Demir veya alaşımsız çelikten yan mamüller	510.944	2,1
4	Telefon cihazlarına mahsus aksen ve parçalar	464.710	1,9
5	Sentetik flament iplikleri (dikiş ipliği hariç)	450.808	1,8
6	Aydınlatma cihazları, ışıklı tabelalar ve benzer eşya ve bu eşyanın aksen ve parçaları	391.264	1,6
7	Karayolu taşıtları aksam, parça ve aksesuarlar	373.588	1,5
8	Diyodlar, transistörler veya benzeri yarı iletken tertibat; ışık yayan diyodlar, monte edilmiş piezo elektrik kristaller	361.990	1,5
9	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler ve endüktörler	309.974	1,2
10	3 tekerlekli bisikletler, skoterler, oyuncak bebekler, diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller ve bilmeceler	304.478	1,2

Kaynak: Birleşmiş Milletler, <https://www.un.org>, 11.5.2019

2.5.2.Rusya

Türkiye ve Rusya arasındaki köklü ilişkiler Soğuk Savaş’ın sonlanması ile birlikte gelişmeye ve yeni imkanlar zemininde ortaklaşmaya başlamıştır. Türkiye, Rusya'nın en önemli ve gelecek vaat eden ekonomik ortaklarından biridir. Ülkemizin Rusya Federasyonu ile dış ticaret hacmi küresel mali kriz nedeni ile 2009 yılında %39 oranında gerilemiştir. Bu gerileme hem ithalat hem ihracatta görülmektedir. Fakat 2010 yılına gelindiğinde ticaret hacmimizde genel olarak artış eğilimleri söz konusu olmuştur.⁶¹

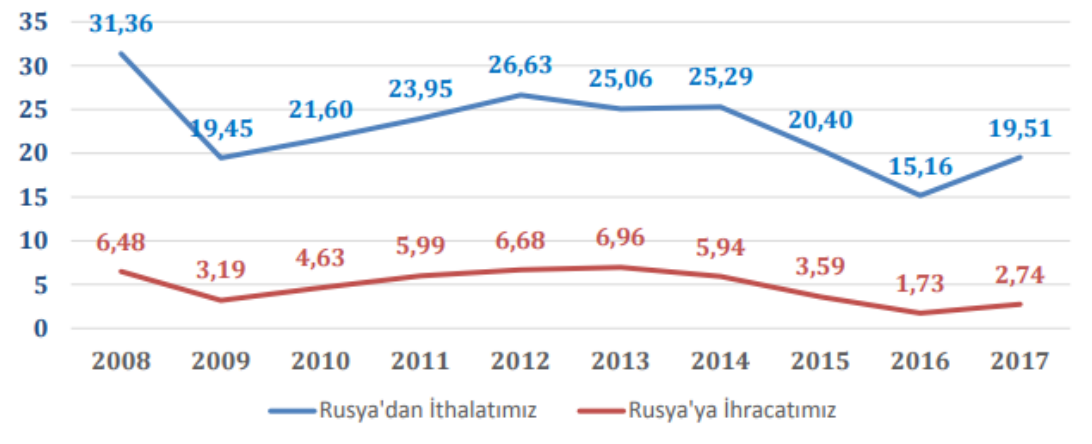
Türkiye Enerji ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü Rusya’dan karşılamaktadır.1984 tarihinde imzalanan Doğalgaz Anlaşması ile Sovyet tarafı bu

⁶⁰ Altay Atlı, a.g.e, s 13-28.

⁶¹ Mustafa Pamukoğlu, a.g.e, s.28-37.

tarihten başlayarak 25 yıl süre ile Türkiye'ye doğalgaz sevk etmeyi garanti ederken, Türkiye'de doğalgaz ithal etmeyi taahhüt etmiştir. Doğalgaz bedelleri serbest döviz ile ödenmektedir. Rusya tahsil etti bu döviz ile ithal etti ettiği Türk mallarının ödemesini sağlamıştır. Doğalgaz bedellerinin bir kısmının Türk müteahhitlik firmalarının Rusya'da gerçekleştirmiş oldukları projelerin finansmanında kullanılması da bu anlaşmanın önemli bir tarafıdır. Ancak bu uygulama 1994 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre içinde Rusya'dan 1,9 milyar dolar doğalgaz ithal edilmiş, Rusya bu doğalgaz bedellerinin 271 milyon dolarını Türk ihraç mallarına, 609 milyon dolarını da Rusya'da inşaat yapan Türk firmalarına ödemede kullanmıştır. Türkiye'nin doğalgaz alımı yaptığı birinci ülke Rusya'dır.⁶²

Şekil 2.2: Türkiye ve Rusya'nın Yıllık Ticaret Miktarları (milyar Dolar)

Kaynak: Türkiye İhracatçıları Meclisi, <https://www.tim.org.tr/tr/default.html>, 05.05.2019

Türkiye İhracatçıları Merkezi verileri incelendiğinde Rusya ile ticaretimizde iki tarihte ciddi düşüş görülmektedir. Birincisi dünyada yaşanan mali kriz sonucunda 2008 yılında gerçekleşen düşüştür. Bu yılda 31,36 milyon dolar olan ithalatımız 19,45 milyon dolara, 6,48 milyon dolar olan ihracatımız ise 3,19 milyon dolara inmiştir. İkinci büyük düşüş ise 2015 yılında Rusya ve Türkiye arasında gerçekleşen “uçak krizi” sonrasında iki ülkenin siyasi ilişkilerinin bozulması sonucu 2016 yılında meydana gelmiştir. Bu yılda 20,40 milyon dolar olan ithalatımız 15,16 milyon dolara, 3,39 milyon dolar olan ihracatımız ise 2,74 milyon dolara düşmüştü. 2016

⁶² A.e, s.28-37.

sonunda yeniden toparlanan ilişkilerle birlikte ticari oranlar yükselmeye başlamıştır.⁶³

Tablo 2.17: Rusya ile Ticarete Konu Olan Ürünler

İhracatımızda Başlıca Ürünler/ Toplam İhracat 2.74 milyar dolar	2017 (milyon dolar)
Turunçgiller (Taze / Kurutulmuş)	331,7
Karayolu Taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	136,2
Üzümler (Taze / Kurutulmuş)	122,9
Kayısı, kiraz, şeftali, erik ve çatal eriği (Taze)	108,1
Petrol yağlar ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	55,6
İthalatımızda Başlıca Ürünler/ Toplam İthalat 19.51 milyar dolar	2017 (milyar dolar)
Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	3,2
Taş kömüründen elde edilen briketler, topak vb. yakıtlar	1,4
Demir veya alaşımsız çelikten yassı madde ürünleri	1
Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamüller	0,76
Demir çelik hurdalarının eritilmesi ile elde edilen külçeler	0,68

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, <https://www.tim.org.tr/tr/default.html>, 05.05.2019

Tablo 2.18 verilerine göre 2017 yılında Rusya'ya gerçekleştirilen toplam 2.74 milyon dolar olan ihracatımızın en önemli ilk üç kalemini turunçgiller, karayolu taşıtları için parçalar ve yaş/taze üzüm oluşturmaktadır. Yine aynı yıl verilerine göre toplam 19.51 milyon dolar olan ithalatımızın içinde en büyük payı; petrol yağları, taş kömürü ve demir-çelik ürünleri olarak görülmektedir.⁶⁴

2.5.3. İran

1996 yılında İran ile 1 milyar dolar seviyesinde olan dış ticaret hacmimiz, 2008 yılı itibarıyla 10 milyar doları aşmıştır. Türkiye ve İran arasındaki ticari denge yüksek doğalgaz ithalatı nedeni ile Türkiye aleyhinde seyretmektedir. 2013'te iki ülke arasındaki ticaret hacmi 14,6 Milyar dolar'ın üzerinde gerçekleşmiştir. 2014'de

⁶³ Türkiye İhracatçılar Meclisi, <https://www.tim.org.tr/tr/default.html>, 05.05.2019.

⁶⁴ Suğun Şıvga Keleş , Rusya Federasyonu Ülke Raporu, İzmir Ticaret Odası, 2017 http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1509100776.pdf, 15 Mayıs 2019.

gelindiğinde ise 13,7 milyar dolarlık dış ticaret hacmine ulaşılmasına rağmen iki ülke arasındaki dış ticaret dengesi Türkiye aleyhinde olmuştur. 2015'te ise dış ticaret hacmi 9,7 milyar dolara gerilerken; dış ticaret dengesi ise Türkiye aleyhinde kalmıştır. Bunlarla birlikte, ambargonun kalkması ile İran'a ihracatımız 2016 yılında artış göstermiştir. Enerji, otomotiv ve makine sektörleri ise gelişmelerden olumlu etkilenmiştir. 2018 yılı verilerine göre ihracat ve ithalatta azalış görülmekte dış ticaret dengesi son üç yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır.⁶⁵

Tablo 2.18: Türkiye-İran Dış Ticaret Değerleri (1.000 Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2008	2.029.760	8.199.689	10.229.449	-6.169.929
2009	2.024.546	3.405.986	5.430.532	-1.381.440
2010	3.044.177	7.645.008	10.689.185	-4.600.831
2011	3.589.635	12.461.532	16.051.167	-8.871.897
2012	9.921.602	11.964.779	21.886.381	-2.043.177
2013	4.192.511	10.383.217	14.575.728	-6.190.706
2014	3.886.190	9.833.290	13.719.480	-5.947.100
2015	3.663.760	6.096.242	9.760.002	-2.432.482
2016	4.966.176	4.699.777	9.665.953	266.399
2017	3.259.270	7.492.104	10.751.374	-4.232.834
2018	2.393.608	6.931.257	9.324.865	-4.537.649

Kaynak: Trademap, <https://www.trademap.org/>, 05.06.2019

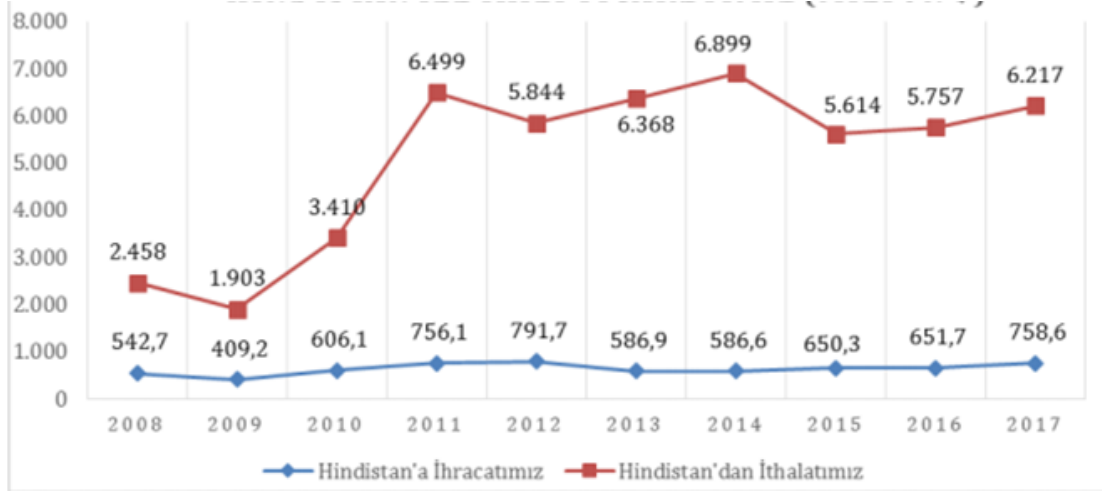
2.5.4. Hindistan

Hindistan 2016-2017 yıllarında belirlenen hedef ülkelerinden biridir. Şekil 2.3'te incelendiği üzere özellikle son üç yılda Türkiye ile Hindistan arasında ticaret hacminde bir artış gözlenmektedir. 2014'te iki ülke arasındaki en yüksek ticaret hacmine ulaşıldığı görülmektedir. 2016 yılında Hindistan'a ihracatımız, %0,3 oranında küçük bir artış ile 652,0 milyon dolar olmuş, ithalatımızda ise %2,6 oranında artış sağlanmıştır. 2017 yılına gelindiğinde ise ithalatımız 6.217 milyon, ihracatımız ise 758 milyon seviyesinde yükselmiştir.⁶⁶

⁶⁵ Ankara Ticaret Odası Dış İlişkiler ve Dış Ticaret Müdürlüğü İran Ülke Raporu, Temmuz 2016 <https://www.kisa.link/LR6U>, 21 Mayıs 2019.

⁶⁶ Ankara Sanayi Odası, Hindistan Ülke Raporu, 28 Nisan 2017, <http://www.aso.org.tr/wp->

Şekil 2.19: Türkiye Hindistan Dış Ticaret Verileri

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, <https://www.tim.org.tr/tr/default.html>, 05.05.2019.

Hindistan'ın Türkiye'ye ihracatının ana kalemlerini; boyalar, hafif makineler organik kimyasallar, pamuk/iplik, sentetik fiber, küçük ev aletleri, plastik/eşyalar, bronzlaştırıcı ürünler, makine parçaları, demir ve çelik maddeler, saten ve elyaf ürünler, deri ve otomotiv parçaları oluşturmaktadır. Türkiye'nin Hindistan'a ihracatındaki ana kalemlerini ise tekstil ürünleri, demir ve çelik ürünleri, leblebi, kauçuk, tekstil makineleri, kimyasalla ve makine parçaları meydana getirmektedir.⁶⁷

2.5.5. Gürcistan

Tablo 2.19'da Türkiye ve Gürcistan'ın ticari verileri yer almaktadır. Bu verilere göre, 1998 yılında Türkiye'nin Gürcistan'a ihracatı 164 milyon dolar seviyesinde iken bu rakam 2007 yılında STA'nın imzalanmasının ardından 646 milyon dolara ulaşmıştır. 2017 yılına gelindiğinde ise 1209 milyon dolar seviyesinde olan ihracat karşı aynı yılda Türkiye'nin Gürcistan'dan ithalatı ise 215 milyon dolar olmuştur. Yıllar içinde ithalat ve ihracatta bir artışın olduğu tablodaki (2.19) verilerinden anlaşılmaktadır. Çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise belirtilen dönemde Türkiye'nin Gürcistan'a ihracatının ithalatına kıyasla daha fazla artış göstermesidir. 2017 yılı

content/uploads/2017/09/hindistan.pdf, 21 Mayıs 2019.

⁶⁷Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Hindistan Türkiye Ticari İlişkileri 26 Aralık 2008 http://www.tasam.org.tr-TR/Icerik/998/hindistan_-_turkiye_ticari_iliskileri, 21 Mayıs 2019.

verilerine göre Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Gürcistan'ın payı %0,77 olurken ithalatının payı ise % 0,09'dur.⁶⁸

Tablo 2.19: Türkiye - Gürcistan Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin Toplam İhracatı	Türkiye'nin Toplam İthalatı	Türkiye'nin Gürcistan'a İhracatı	Türkiye'nin Toplam İhracatında Gürcistan'ın Payı (%)	Türkiye'nin Gürcistan'dan İthalatı	Türkiye'nin Toplam İthalatında Gürcistan'ın Payı (%)
1998	26974	45921	164	0.61	91	0.20
1999	26587	40671	114	0.43	93	0.23
2000	27775	54503	132	0.47	155	0.28
2001	31334	41399	144	0.46	127	0.31
2002	36059	51554	103	0.29	138	0.27
2003	47253	69340	155	0.33	269	0.39
2004	63167	97540	200	0.32	300	0.31
2005	73476	116774	272	0.37	290	0.25
2006	85535	139576	408	0.48	345	0.25
2007	107272	170063	646	0.60	290	0.17
2008	132027	201964	998	0.76	525	0.26
2009	102143	140928	763	0.75	285	0.20
2010	113883	185544	769	0.68	291	0.16
2011	134907	240842	1092	0.81	314	0.13
2012	152462	236545	1253	0.82	180	0.08
2013	151803	251661	1246	0.82	202	0.08
2014	157610	242177	1444	0.92	233	0.10
2015	143839	207234	1109	0.77	223	0.11
2016	142530	198618	1177	0.83	212	0.11
2017	156994	233804	1209	0.77	215	0.09

Kaynak: TÜİK Veritabanı, www.tuik.gov.tr ,07.05.2019

STA'nın yürürlüğe girişinden bir yıl öncesi yani 2007 yılında ticaret rakamları ile 2014 yılı ticaret rakamları kıyaslandığında, Gürcistan'a gerçekleştirdiğimiz ihracatın 2007 yılından 2014 yılına %124 miktarında artış gösterdiği buna karşılık ithalatımızın ise %20 oranında azaldığı görülmüştür. 2014 itibari ile ülkemiz Gürcistan'ın en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında ikinci sırada yer almaktadır. %21,9'luk pazar payı ile ithalatında ise ilk sıradadır.⁶⁹

⁶⁸ Ali Rıza Sandalcılar, Kezban Ayrar Cihan, "Türkiye ve Gürcistan Arasındaki Dış Ticaretin sektörel Analizi, UİİİD-IJEAS, 2018, s.363.

⁶⁹ Esra Dere, Türkiye-Gürcistan Serbest Ticaret Anlaşması ve Etkileri, <https://ticaret.gov.tr/data/5bfbfa5e13b8762fa4955cad/G%C3%BCrcistan%20STA%20Analiz.pdf>, 23 Mayıs 2019.

2.5.6. Kazakistan

Kazakistan'ın petrol ve doğalgaz kaynakları Avrupa Birliği başta olmak üzere pek çok ülkenin dikkatleri üzerine toplamasına neden olmuştur. Kazakistan bağımsızlık sonrası çeşitli ekonomik problemlerle karşılaşmış olmasına rağmen 1998 yılından sonra hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Petrol fiyatlarının artmasıyla ülkenin gelir düzeyinde de artış başlamıştır. Türkiye, Kazakistan'ın bağımsızlığının ardından ekonomik ilişkiler kurmaya başlamış ve ortak kültürü ekonomik fırsata çevirmenin formülleri aranmıştır.⁷⁰

Tablo 2.20: Türkiye Kazakistan Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2003	234	266,6	500,6	-32,6
2004	355,6	442,2	797,8	-86,6
2005	459,9	558,9	1018,8	-99
2006	696,8	993,7	1690,6	-296,9
2007	1079,9	1284	2363,9	-204,2
2008	890,6	2332	3222,6	-1441,4
2009	633,4	1348,9	1982,3	-715,5
2010	818,9	2471	3289,9	-1652,1
2011	947,8	3020	3967,8	-2072,2
2012	1068,6	3371	4439,6	-2302,4
2013	1039,4	3106,1	4145,5	-2066,8
2014	977,8	2453,4	3431,3	-1475,6

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, <https://www.ticaret.gov.tr/>, 06.05.2019

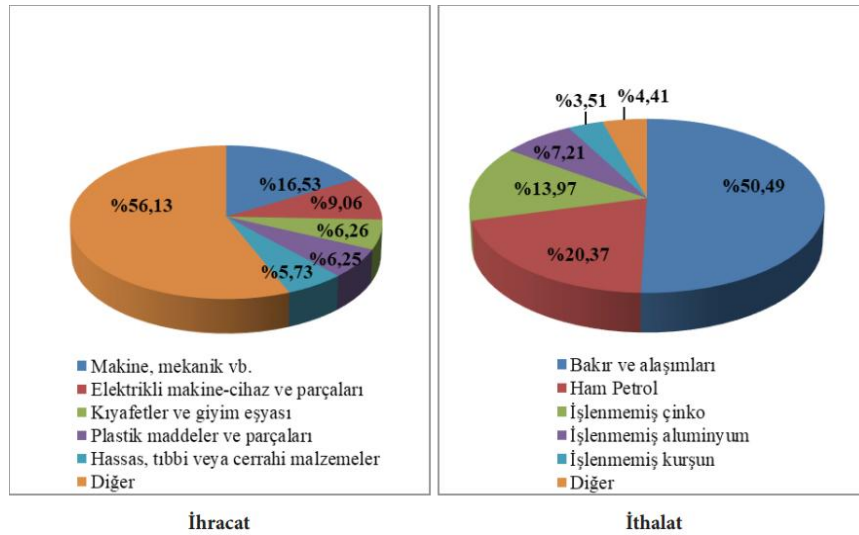
Tablo 2.20'de incelendiği üzere Kazakistan ile yükselme eğiliminde olan bir dış ticaret hacminden söz edilebilir. 2014 yılı dış ticaret hacmine bakıldığında bir önceki yıla oranla 714,2 milyon dolarlık bir düşüş söz konusudur. Türkiye'nin dış ticaret dengesine bakıldığında ise 12 yıl boyunca negatif değerde olduğu görülmektedir. Bunun ana sebebi Türkiye'nin petrol tüketen bir ülke olması ve petrol kaynaklarının gereksinimlerinin çok azını karşılayabilmesinden dolayı petrol ithalatı yapmasıdır. Kazakistan'dan yapılan ithalatın büyük kısmını petrol ve türevleri meydana

⁷⁰ Ersungur, Kızıltan, Karabulut, 2007. "Türkiye ile Diğer Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik İlişkilerinin Analizi", A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:35, syf.294-295.

getirmektedir.⁷¹

Şekil 2.4'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin Kazakistan ile gerçekleştirdiği ihracatta en önemli ihraç ürünü %16,53'lük payı ile makine, mekanik aksam ve parçalarına aittir. Bunu sırasıyla elektrikli makine ve parçaları (%9,06), konfeksiyon ürünleri (%6,26), plastik ürünler (%6,25), tıbbi ve cerrahi malzemeler (%5,73) takip etmektedir. Kazakistan'dan yapılan ithalatı ise bakır ve alaşımları (%50,49), ham petrol (%20,37), ham çinko (%13,97), ham alüminyum (%7,21) ve ham kurşun (%3,51) gibi hammaddeler yer almaktadır.⁷²

Şekil 2.4:Türkiye'nin Kazakistan'la Dış Ticaretinde Başlıca Ürünler (%) (2015)

Kaynak: Trade Map, http://www.ITC, Trade Map.org/Bilateral_TS.aspx, 07.06.2019

2.5.7. Özbekistan

Ülkemiz ile Özbekistan arasındaki 2007-2018 yılları itibariyle ticaret hacmi genel olarak artış eğiliminde olmuştur. 2017 yılının Ocak-Aralık döneminde 1,5 milyar dolar olan ticaret hacmi 2018 yılının aynı döneminde yaklaşık 1,7 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde ihracatımız %40'lık artışla 951,7 milyon dolar; ithalatımız

⁷¹ İlker Salih Ebre, "Türkiye Kazakistan İlişkilerinin Dış Ticaret Verileri ve Kurumlar Perspektifinden İncelenmesi", <https://www.avekon.org/papers/1330.pdf>, 22 Mayıs 2019.

⁷² Başak Tanınmış Yücememiş, "Türkiye, Özbekistan, Kazakistan Ekonomik İlişkileri ve Bankacılık Sistemi", Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, cilt 9, sayı 17, Temmuz 2017.

ise %3,3'lük bir azalışla 795,7 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi yıllar itibariyle artış gösterse de ihracatımız ithalatımızdan düşük kalmış ve Özbekistan'a karşı dış ticaret açığı verilmiştir. Bununla birlikte, 2018 yılı bu anlamda bir ilki göstermekte olup 2018 Ocak-Aralık dönemi itibariyle 156 milyon dolarlık dış ticaret fazlası gerçekleşmiştir.⁷³

Tablo 2.21: Türkiye – Özbekistan Dış Ticaret Verileri (Dolar)

Yıl	İhracat \$ / Bin	İhracat Değişim %	Genel İhracata Oranı %	İthalat \$ / Bin	İthalat Değişim %	Genel İthalata Oranı %	Hacim \$ / Bin	Denge \$ / Bin
2007	225.612	28,2	0,21	613.810	47,6	0,36	839.422	-388.198
2008	337.130	49,4	0,26	580.810	-5,4	0,29	917.940	-243.680
2009	279.090	-17,2	0,27	413.079	-28,9	0,29	692.169	-133.989
2010	282.666	1,3	0,25	861.373	108,5	0,46	1.144.040	-578.707
2011	354.490	25,4	0,26	939.882	9,1	0,39	1.294.372	-585.393
2012	449.883	26,9	0,30	813.287	-13,5	0,34	1.263.171	-363.404
2013	562.526	25,0	0,37	815.417	0,3	0,32	1.377.943	-252.891
2014	603.013	7,2	0,38	780.707	-4,3	0,32	1.383.720	-177.693
2015	488.580	-19,0	0,34	711.555	-8,9	0,34	1.200.135	-222.975
2016	533.018	9,1	0,37	709.292	-0,3	0,36	1.242.311	-176.274
2017	680.104	27,6	0,43	823.275	16,1	0,35	1.503.379	-143.170
2018	951.704	39,9	0,57	795.717	-3,3	0,36	1.747.421	155.987

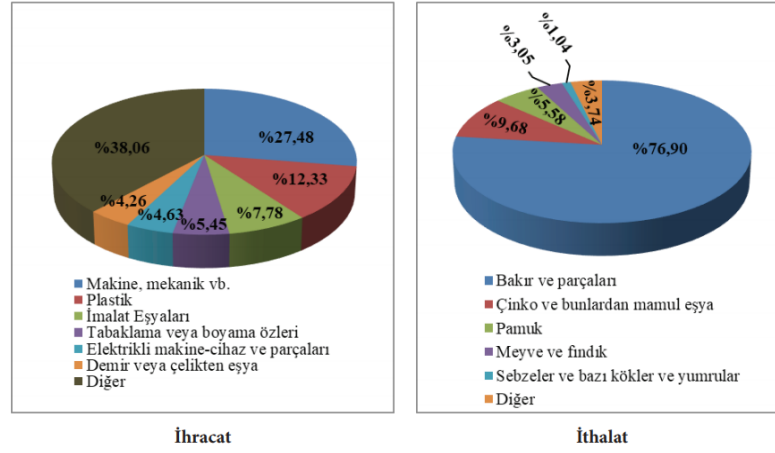
Kaynak: TC Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr>, 10.05.2019

Şekil 2,5'te anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin Özbekistan'a ihracatında en yüksek paya %27,48 ile makine, mekanik vb. aksam ve parçaları sahiptir. Bunu sırasıyla plastik (%12,33), imalat eşyaları (%7,78), tabaklama ve boyama özleri (%5,45), elektrikli makine cihaz ve parçaları (%4,63) ile demir-çelik (%4,26) takip etmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere Türkiye'nin Özbekistan'dan ithalatının büyük bir kısmını hammadde ithalatı oluşturmaktadır. Türkiye'nin Özbekistan ile ithalatında en büyük paya %76,9 ile bakır ve bakır ürünleri sahiptir. Diğer ithal grubu ürünleri çinko ve bunlardan mamul eşya (%9,68), pamuk (%5,58), meyve ve fındık (%3,05), sebze ve köklerden (%1,04) oluşmaktadır.⁷⁴

⁷³ Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-Özbekistan Dış Ticaret verileri, 2018, https://ticaret.gov.tr/data/5c2d32b613b876192c45b9b7/Tu%CC%88rkiye%200%CC%88zbekistan%20D%C4%B1s%CC%A7%20Ticaret%20Verileri_Aral%C4%B1k%202018.pdf, 23 Mayıs 2019.

⁷⁴ Başak Tanınmış Yücememiş, **a.g.e s**,184.

Şekil 2.5: Türkiye'nin Özbekistan'la Dış Ticaretinde Başlıca Ürünler (%) (2015)

Kaynak: Trade Map, http://www.ITS, Trade Map.org/Bilateral_TS.aspx, 07.06.2019

2.5.8 Azerbaycan

Azerbaycan dış ticaretinde temel lokomotif unsur enerjidir. Zengin petrol, doğalgaz ve yer altı kaynaklarına sahip olan Azerbaycan'da bakır, kurşun, demir cevheri, çinko, barit, alüminyum vb. yer altı kaynakları da mevcuttur. İhracatında yüzde 90 payı petrol ve doğal gaz ürünleri yer almaktadır. İthalatının yüzde 80'i mamul ürünlerden oluşmaktadır. Azerbaycan'ın, Orta Doğu ve Orta Asya ile Ön Asya'nın geçiş noktasında bulunması onu jeopolitik açıdan önemli kılmaktadır. Aynı zamanda tarihi ipek ticaret yolunun geçiş noktasındadır.⁷⁵

Türkiye, Azerbaycan petrol ve doğalgaz rezervlerinin dünya piyasalarına ulaştırmada Türkiye kilit bir rol üstlenmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum (Şahdeniz) Doğalgaz Boru Hatları bu amaca yönelik projelerdir. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki bu projelerde somut adımlar atılmış, BTC Ham Petrol Boru Hattının inşasına Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan Mayıs 2003'te başlamışlardır. Şahdeniz'den çıkarılacak gazın 2019 yılından itibaren TANAP ile Türkiye'ye, buradan da Avrupa'ya nakledilmesi planlanmaktadır. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ticaretin temellerini bu sebeplerle petrol ve

⁷⁵ Savaş Durmuş, " Türkiye Azerbaycan Dış Ticaret Hacmi ve Cari Açık: Ampirik Bir Çalışma" <https://dergipark.org.tr/download/article-file/598893>, 24 Mayıs 2019.

doğalgaz oluşturmaktadır.⁷⁶

Tablo 2.22: Türkiye Azerbaycan Dış Ticaretinin Gelişimi 1996-2017 (Milyon \$ ve %)

Yıllar	İhracat (X)	İthalat (M)	Dış Ticaret Hacmi (X+M)	Dış Ticaret Dengesi (X-M)
1996	240	39	279	201
1997	320	58	378	262
1998	328	50	378	278
1999	248	44	292	204
2000	230	96	326	134
2001	225	78	303	147
2002	231	65	296	166
2003	315	123	438	192
2004	403	136	539	267
2005	528	208	733	320
2006	695	297	992	398
2007	1048	186	1234	862
2008	1668	363	2031	1305
2009	1400	141	1541	1259
2010	1550	253	1803	1297
2011	2064	262	2326	1802
2012	2585	340	2925	2245
2013	2960	334	3294	2626
2014	2875	291	3166	2584
2015	1899	232	2131	1667
2016	1285	278	1560	1007
2017*	970*	273*	1243*	697*

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, 14.05.2019

Tablo 2.22'ye bakıldığında Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ithalat ve ihracat ilişkisinin çok hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu oran 2012'de en yüksek değer ulaşarak 2925 milyon dolara seviyesine ulaşmıştır. 2016 itibariyle Türkiye Azerbaycan dış ticaret kapasitesi 1565 milyon dolar olarak görülmektedir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki Dış Ticaret Hadleri Türkiye lehine olduğu sonucuna varılabilir.⁷⁷

⁷⁶ A.e

⁷⁷ Mehmet Alagöz, Sinem Yapar, Ramazan Uçtu R. (2004). "Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerimize ekonomik açıdan bir yaklaşım". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004,s.12,-59.

2.5.9. Ukrayna

Türkiye Ukrayna'nın en önemli ticari ortaklarından biridir. Tablo 2.23'de görüldüğü gibi, Türkiye-Ukrayna ticaret hacmi 2008 ve 2009 yıllarında çıkan ekonomik krize kadar ki dönem hariç, sonraki dönemlerde artış göstermiştir. Ukrayna diğer dış ticaret ortaklarıyla karşılaştırıldığında, en büyük dış ticaret fazlasını Türkiye ile ticaretinde vermektedir.⁷⁸

Tablo 2.23: Türkiye ile Ukrayna Dış Ticaretinin Gelişimi (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ticaret Hacmi	2352	2642	3159	4622	6583	3079	4324
İhracat	1941	2034	2390	3650	4633	2127	3026
İthalat	411	607	769	972	1950	952	1298
Dış Ticaret Dengesi	1530	1427	1621	2630	2683	1174	1728

Kaynak: EIU Ukraine Country Report – <http://country.eiu.com/ukraine>, 20.05.2019

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticareti geliştiren en önemli unsurlardan biri Türkiye'nin elverişli coğrafyası diğeri ise Ukrayna ile ulaşımının kolay ve gelişmiş olmasıdır. Tablo 2.23'ü incelediğimizde, Ukrayna ile Türkiye arasındaki ticaret hacminin, 2008 yılında en yüksek seviyesine ulaştığını ve 6,5 milyon dolar seviyelerine yükseldiği görülmektedir. Aradan geçen bir yıllık süre içinde küresel ekonomik krizin de etkisi ile ticaret hacmi, 3 milyar 79 milyon dolara kadar gerilemiştir. 2010 yılına gelindiğinde ticaret hacminin yeniden 2008 yılındaki düzeye yaklaşmaya başladığını görülmektedir. Böylelikle 2010 yılında, ticaret hacmi, 4,424 milyon doları bulmuştur.⁷⁹

Ukrayna'nın Türkiye'ye ihraç ettiği ürünlerde, yoğunluğun; suni gübre, çelik, kömür ve diğer kimya endüstrisi ürünleri olduğu bilinmektedir. Ukrayna'nın

⁷⁸ Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği, Ukrayna ile Türkiye Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği, <https://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade>, 22 Mayıs 2019.

⁷⁹ A.e

Türkiye’den ithal ettiği ürünlerin başında ise makine sanayi ürünleri, tekstil, temizlik ürünleri ve tarım ürünleri bulunmaktadır.⁸⁰

2.6. Bir Kuşak Bir Yol Projesi’nin Avrasya Birliği ve Türkiye İçin Önemi

Bir Kuşak Bir yol projesi, 2013 yılının sonlarında, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Şi Jinping’in “yüzyılın projesi” olarak duyurduğu “Modern İpek Yolu” dünyanın en büyük alt yapı projesidir.⁸¹

Konunun ilk kapsamlı resmi belgesi, 2015’te “Dışişleri ve Ticaret Bakanlıkları ile Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu’nun” yayımladığı eylem planı olmuştur.⁸² Çalışmaların “tarihi ipek yolu ruhu ile barış, etkileşim ve karşılıklı fayda” gibi prensiplerin temelinde yürütüleceği açıklanmıştır. Sürdürülebilir bir işbirliği modeli için, bölge ülkeleri ile “kazan-kazan” formülü üzerinden kapsamlı işbirliği modellerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çin’in öncülük edeceği alt yapı ve ulaştırma imkanlarına gümrük kolaylığı ve vergi indirimi politikalarının da eklenmesi beklenmektedir.⁸³

Çin başkanı Xi Jinping’in büyük stratejisi olarak dillendirilen Yol Kuşak İnisiyatifi, Çin’in uluslararası ticarete olan genel yaklaşımında bir değişim olduğunun sinyallerini vermektedir. Özellikle 2013 yılında Xi’nin Orta Asya’ya bu proje kapsamında çeşitli ziyaretlerde bulunduğu bilinmektedir. Başkan Xi Jinping ve Başbakan Li Keqiang, aralarında Çin’in yakın komşularının da bulunduğu Tacikistan, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Hindistan, Vietnam, Malezya, Tayland ve Pakistan olmak üzere 23 ülkeyi ziyaret etmişlerdir. Çinli

⁸⁰ A.e

⁸¹ The Standart, Silk Road Project of the century, <http://www.thestandard.com.hk/section-news.php?id=182837>, 25 Mayıs 2019.

⁸² Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html, 25 Mayıs 2019.

⁸³ Tarık Ahmet Gürbüz, “ **Modern İpek Yolu’na Doğru: Bir Kuşak Bir Yol**” Teori Dergisi, sayı343, Ağustos 2018, s.3.

liderler, Çin'in komşuları başta olmak üzere Asya, Avrupa ve Afrika'dan Latin Amerika ve Kuzey Amerika'ya kadar neredeyse her ülkeyi ziyaret ederek, gelecekte oluşabilecek kapsamlı bir Avrasya Birliği'nin zemini için önemli bir temel almışlardır.⁸⁴

Kuşak ve Yol projesi deniz yollarının yanı sıra kara yollarını da kapsamaktadır. Kara yolu üç ana hattan oluşmaktadır. Birinci hat, Orta Asya ve Rusya üzerinden geçerek Çin'i Avrupa'ya; ikinci hat, Orta ve Batı Asya üzerinden geçerek Çin'i Körfez bölgesi ve Akdeniz'e; üçüncü hat, Çin'de başlayıp, Doğu ve Güney Asya ve Hint Okyanusu'na kadar devam etmektedir. Deniz yolu ise iki ana hattan oluşmaktadır. Birinci hat, Çin'in kıyı limanlarından başlayarak Güney Çin Denizi üzerinden Hint Okyanusu'na ulaşp ve Avrupa sahillerinde biterken, ikinci hat ise Çin'in kıyı limanlarını Pasifik Okyanusu'nun güneyine bağlamaktadır.⁸⁵

Şekil 2.6:Yeni İpek Yolu, (Bir Kuşak Bir Yol Projesi) Altyapı Yapı Planı Haritası

Kaynak: <http://ofs.me/7539555>, 25.05.2019

Çin ekonomik büyümeyi sürdürmek ve Çin'i önemli küresel bir ekonomik güce dönüştürmek için güvenli ve barışçıl bir ortamın zaruri olduğu konusunda Çinli liderlerin aklında hiçbir şüphe yoktur. Dolayısıyla Çin, Asya-Pasifik bölgesini Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla birleştirerek, özellikle yakın çevresindeki Asya'da

⁸⁴ A.e.s.5.

⁸⁵ Justyna Szczudlik-Tatar, "China's New Silk Road Diplomacy", The Polish Institute of Public Affaires, No. 34 (82), December 2013.

istikrarı sağlamak için çabalamaktadır. DTÖ ve IMF gibi Batı-egemen çok taraflı kuruluşlardaki reform hızının yavaşlığından usandıkları için Çin ve diğer gelişmekte olan ülkeler başka alternatifler aramak durumunda kalmışlardır. Çin, mevcut örgütlerden ayrılmadan, İpek Yolu boyunca altyapı inşaatının maddi destekçilerinden biri olarak Asya Altyapı Yatırım Bankası'nı (AAYB) kurmuştur. Çinli devlet adamlarına göre AAYB, mevcut uluslararası kuruluşların hem tamamlayıcısı hem de rakibidir. Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası, yoksulluğu gidermek için kaynak sağlarken, AAYB geliştirmekte olan ve az gelişmiş Asya ve Afrika ülkelerine altyapı projeleri için maddi destek sağladığı için bir tamamlayıcıdır. Mevcut Batı-egemen uluslararası örgütlerde reformları teşvik etmesi bakımından ise bir rakiptir.⁸⁶

2017 yılında Çin'in başkenti Pekin'de düzenlenen zirvede Türkiye'nin de içinde olduğu 28 ülkeden devlet ve hükümet temsilcisi buluşmuştur. 29 ülkeden üst düzey katılımlar sağlanmış bunun yanında IMF gibi uluslar arası finans kurumları da zirvede yer almıştır. Buluşmanın sonunda "Bir Kuşak Bir Yol" girişimine 70 ülkenin katılacağını bildiren Devlet Başkanı Jinping, "Girişimin İdeolojik Saiklerle" yürütülmediğini, Çin'in bu konuda " herhangi bir politik ajandaya sahip olmadığını" özellikle belirtmiştir.⁸⁷ Proje içinde kilit pozisyona sahip Hindistan, Afganistan, Türkmenistan, İran ve Irak gibi ülkelerin zirveye katılmaması girişimin daha başlangıç aşamasında olduğunu ve yatırımlardan önce rota üzerinde olan devletlerin tümünün ikna edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.⁸⁸

Kuşak Yol İnisiyatifi'nin ilan edilişinden bu yana, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, çeşitli görüşmeler yaparak, Kuşak Yol'un ortak inşası için stratejik planlar ortaya koymuşlardır. 2015 yılında Kuşak Yol ve Orta Koridor uyumlaştırma muhtırasını imzalamışlar, bu süreci kapsayan 5 yıl içinde, iki ülke Ankara-İstanbul Yüksek Hızlı Tren II. Etabı ve Kumport Limanı gibi önemli başarılarla imza atmışlar ve toplam ticaret hacmi 100 milyar doları aşmıştır. Çinli

⁸⁶ Khadija Karimi, "Çin'in Orta Asya'da Ekonomik Diplomasisi: Yeni İpek Yolu Projesi," Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 2018, s.62.

⁸⁷ South China Morning Post, "Xi's new Silk Road 'has no political agenda'" 15 Mayıs 2017 <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2094410/china-hold-next-global-trade-summit-2019-xi-jinping>, 28 Mayıs 2019.

⁸⁸ Tarık Ahmet Gürbüz, a.g.e,s,5.

firmaların Türkiye'deki yatırım hacmi %120 oranında büyümüş, 1000'e yakın Çinli firma Türkiye'de temsilci şubeler açmış ve Türkiye'ye çok sayıda istihdam imkanı sağlanmıştır.⁸⁹

⁸⁹ CUI Wei, “ Çin Başkonsolos’u CUI Wei'nin Çin-Türkiye Ekonomi Paneli'nde Konuşması”,27 Mayıs 2019,İstanbul. <http://istanbul.chineseconsulate.org/tur/xwdt/t1667260.htm> , 07 Haziran 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEK KUTUPLU DÜNYA VE TÜRKİYE AÇISINDAN AVRASYA SEÇENEĞİ

3.1. Tek Kutuplu Dünya Sisteminden Yeni Dünya Düzenine Geçiş

Soğuk Savaşın ardından tek-kutupluluk, iki-kutupluluk ve çok-kutupluluk çerçevesinde gerçekleştirilen sistem tartışmaları 21.yüzyıl'da hala devam etmektedir.¹ İki süper güçten biri olan SSCB'nin 1991'de Soğuk Savaş sonrasında dağılmasıyla ABD tek süper güç olmuş, savaş sonrasında uluslararası sistemin nasıl şekilleneceği tartışmaları yoğunlaşmaya başlamıştır. ABD başkanı Bush'un 1990'da meydana gelen Körfez Krizi sırasında sistemin dönüşen ve değişen yapısını kastederek kullandığı “yenidünya düzeni” söylemi bugün de geçerliliğini korumaktadır. Yeni dünya düzeni söylemi uluslararası sistemin yeni yapısına ilişkin kuramsal tartışmaları ve teorik arayışları da beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaşın henüz sonlanmasına rağmen ABD'nin küresel imparatorluğu doğrultusunda tek-kutuplu bir sistemden bahsedilmeye başlanmıştır. ABD bu politikalar kapsamında 21. yüzyılın ilk on yılında 130'dan fazla ülkede 752 askeri üsse sahip olmuş, Almanya'da 70.000, Japonya'da 40.000 ve Güney Kore'de 36.000 askeri bulundurmaya başlamıştır.² Aynı zamanda ABD ve Batı'nın “mutlak üstünlük” dayatan ideolojik tezleri, ABD'nin hegemonik iddiasının bilimsel meşrulaştırıcıları olarak öne çıkmıştır.³

Uluslararası güç denklemi tekrar formüle edilirken, ABD'nin tek-kutuplu düzen ısrarlarına karşı, başta Rusya, Çin ve Hindistan olmak üzere çok-kutuplu dünya

¹ Bilgehan Emeklier, “21.Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü”, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/21-yuzyilda-kuresel-sistemin-yapisal-donusumu-yeni-duzen-arayisinin-temel-parametreleri20170926085356.pdf> , 31 Mayıs 2019.

² Niall Ferguson, “**The Rise and Fall of the American Empire**”, Penguin, Londra, 2005 .s 14-16.

³ Zbigniew Brzezinski, “**The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives**”, New York: Basic Books, 1997,s5.

düzenini savunan ülkeler artmaktadır.⁴ Ekonomik göstergelerinde belirttiği üzere, dünyanın güç dengeleri yerini, Amerika'nın içerisinde bulunduğu Atlantik bloğundan Avrasya birlikteliklerine bıraktığı fikirleri ağır basmaya başlamıştır. IMF'nin Dünya'nın en büyük dört ekonomisinin 2017 yılı Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) kaynaklarına dayanarak yaptığı açıklamaya göre; Çin Halk Cumhuriyeti ABD ekonomisini geçerek birinci ekonomi koltuğuna oturmuştur. Bunların dışında büyüme rakamları da incelendiğinde, yine bulunan sonuç Çin'in yüzde 7 olan büyüme rakamının ABD'nin yılda ortalama yüzde 2 olan büyüme oranını ile karşılaştırıldığında, kısa sürede Çin ekonomisi ABD'nin iki katı büyüklüğüne ulaşacak olmasıdır. Hatta Hindistan ekonomisinin bile orta vadede ABD ekonomisini arkada bırakacağı varsayılmaktadır.⁵

Tablo 3.1 : Dünya Ekonomilerinin SAGP rakamları (2017)-Milyar dolar

1	Çin	23.194.411
2	AB	20.852.702
3	ABD	19.417.144
4	Hindistan	9.489.302
13	Türkiye	2.082.079

Kaynak: IMF, <https://www.imf.org/>, 03.03.2019

Bu değişen dengeler ışığında uluslararası ticaret de önemli değişimlere uğramış, küresel güç dengelerinin en önemli göstergelerinden biri haline gelmiştir. Özellikle ABD gibi uzun yıllardır serbest ticareti savunan hegemonya iddiasına sahip ülkenin korumacılığa yönelmesine sebep olmuştur. ABD 2006-2017 döneminde 213 telafi edici vergi önlemini yürürlüğe sokmuş, sadece 2017 yılı için de bu rakam 10 tanesi Çin, 3 tanesi Hindistan menşeli ürünleri hedef almıştır. Asıl tartışma ise alüminyum ve çelik ile ilgili ilave gümrük vergisi kararlarından sonra başlamıştır. Nixon'ın Pekin'i ziyaretinden bu yana belki de ilk defa Çin-ABD ilişkileri, ticaretle sınırlı da olsa,

⁴ Bilgehan Emeklier, a.g.e, s4.

⁵ Mehmet Bedri Gültekin, **Avrasya'nın Yükselişi ve Bölgesel Birlikler Çağı**, Kuzgun Kitap, Bursa, 2018, s.13-15.

savaş sözcüğüyle tanımlanmıştır. Savaşın fitilini ateşleyen, Donald Trump’ın çelik ve alüminyum ithalatlarına yönelik ilave gümrük vergileri kararları olmuştur.⁶

Dünya sisteminde oluşan bu yeni durum Doğu ve Batı dengesizliğini beraberinde getirmiş, özellikle kendisini esas olarak gelişmekte olan ekonomiler ve gelişmiş ekonomiler arasında göstermiştir. Geçen yirmi yılda “ yükselen Doğu ve gerileyen Batı” denilen durum, uluslar arası güç dengelerini ve dünya manzarasındaki değişimleri etkileyen ana eğilim haline gelmiştir. Çok sayıda gelişmekte olan ülkenin özellikle de en büyük olanların, geçen yirmi ya da otuz yıldaki durdurulamaz yükselişi Batılı gelişmiş ülkelerin egemen olduğu güç dengesini değiştirirken, dünya’nın mimarisinde çok-kutuplulaşmanın gelişimini güçlü bir şekilde destekleyen, yüzyıllardır benzeri görülmemiş farklılıklar meydana getirmiştir. Özellikle finans krizinden sonra ABD ve Avrupa ülkelerinin de dahil olduğu Batılı gelişmiş ülkeler çok sayıda kalkınma ikilemi ile yüzleşmiş ve gelişmiş-gelişmekte olan ekonomiler arasındaki çelişkiler daha da derinleşmiştir.⁷

“Yükselen Doğu ve gerileyen Batı” eğilimi temelde üç tür faktörle ilgilidir. Birincisi gelişmiş ülkelerin kendilerinden gelmektedir. Her ne kadar gelişmiş ülkeler uzun bir süre uluslar arası kuralların oluşturulmasında görece olarak avantajlı bir yer işgal etseler de karşılaştırmalı üstünlükleri erimektedir; çünkü bu ülkelerin endüstriyel yapısı, iktisadi ve toplumsal politikaları ve demografik karakterleri uluslar arası rekabet ortamının yeni durumuna uyum sağlayamamaktadır. İkincisi, yurtiçi ve uluslararası ortamın geçen yirmi ya da otuz yıl sonraki değişimi, gelişmekte olan ülkelerin uluslar arası rekabetçiliğinin artmasına yaramıştır. 1980’lerden beri artan sayıda gelişmekte olan ülke uluslar arası kuralların kuruluşuna katılmışlardır. Bu ülkelerin uluslar arası kuralların gelişimini etkileme kabiliyetleri kademeli olarak güçlenmiş ve uluslararası düzlemde onların lehine olan etmenler artma eğilimine girmiştir. Uluslararası kurallar ile uluslar arası çıkarların

⁶ Kuntay Gücüm, “Emperyalizmin Son Silahı:Ticaret Savaşları”, Teori Dergisi Haziran 2018
https://www.academia.edu/36928193/Emperyalizmin_Son_Silah%C4%B1_Ticaret_Sava%C5%9Flar%C4%B1 , 07 Haziran 2019.

⁷ Şu Cıan, “**Tersine Küreselleşme ve Küreselleşmenin Dönüşümü**”, Çev. Işıkğün Akfırat, Teori Dergisi, sayı 343, Ağustos 2018, s.7-11.

düzenlenmesi de gelişmekte olan ölkelere fayda sağlamaktadır. Bu nedenle uluslar arası güç dengesindeki dalgalanmalar gelişmekte olan ölkelere avantajlar yaratmaktadır. Üçüncü faktör, farklı ölkelerin uluslar arası kuralları uygularken ne kadar etkiye sahip olduğu ve bunlardan kaçınmaya meyilli olup olmadığıyla ilgilidir. Gelişmekte olan ölkelerin ekonomik hacimleri büyüdükçe kuralların uygulanma dereceleri arasındaki fark da giderek daha fazla oranda uluslar arası rekabet ve küreselleşme düzeyi ile ilgili hale gelecektir.⁸

Yükselen ölkeler uluslar arası sistemi kökünden değiştirirken çok kutuplu dünya artık inkar edilemez bir olgu haline gelmiştir. Çin önümüzdeki süreçte, Hindistan,Rusya ve Brezilya ile birlikte belirleyici bir rol oynayacaktır.Bu koşullarda Batı Avrupa, özellikle Almanya, Avrasya ile ciddi ekonomik ilişkiler geliştirmiş, özellikle enerji alanındaki bağlantılar bu yakınlaşmanın temelini oluşturmuştur.Yeryüzünün eski kıtaları olarak anılan Asya ve Avrupa, kısacası Avrasya, şimdi dünyanın yeni kıtası olmuştur.⁹

3.2. Avrasya’da Önemli Ekonomik Entegrasyon Örnekleri

Avrasya bölgesinde oluşan ekonomik entegrasyonlar Avrupa ve Amerika kıtalarındaki ekonomik entegrasyonlara kıyasla oldukça yenidir. 1960’lı yılların sonlarında itibaren başlayan entegrasyon faaliyetleri 1970’li yılların sonuna doğru batılı anlamda ekonomik entegrasyon görünümüne ulaşmıştır.

Avrasya bölgesindeki belli başlı entegrasyonlar arasında: “Asya ve Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Bağımsız Devletler Topluluğu, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (SAARC), Hindistan-Sri Lanka Serbest Ticaret Alanı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı, Körfez İşbirliği Konseyi, Avrasya Ekonomik Birliği, şanghai

⁸ A.e,s 7-11.

⁹ Doğu Perinçek, “Paylaşımcı Asya Çağı”,Teori Dergisi, sayı:316,Mayıs 2016,s,7.

İşbirliği Örgütü, Orta Asya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Orta Ekonomik Alanı ve ASEAN –Serbest Ticaret Alanı (AFTA)” yer almaktadır.

3.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması, Soğuk Savaş dönemi dengesini bozmuştur. Bu süreçte ABD’nin siyaset ve ekonomik anlamda süper güç olarak devam etmesi dünyanın Amerika merkezli bir düzene kaymasına sebep olmuştur. Böyle bir zeminde Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)’nün kurulması ABD’nin “*tek kutuplu dünya düzeni*” fikrine karşı dengeleyici bir güç olarak görülmesini sağlamıştır.¹⁰

İşbirliğinin kurulmasıyla beraber bölgede ortaya çıkacak sınır güvenliği sorunları ve bölgesel güvenlik sorunlarını çözmek için Rusya ve Çin önderliğinde beş ülke Çin’in Şanghay bölgesinde bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıyla birlikte 1996 yılında “Şanghay Beşlisi” ülke grubu ortaya çıkmıştır. 1998 yılında Kazakistan’ da yapılan zirvede sadece bölgesel konularda değil aynı zamanda ekonomik konularda da iş birliği yapılması kararı alınmış, 2001 yılında da Özbekistan’ın katılımıyla örgüt Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adını almıştır. Örgütte iki daimi organ bulunmaktadır. Birincisi, Pekin merkezli sekreterlik, ikincisi ise Taşkent’te bulunan Terörizme Karşı Bölgesel Yapı’dır. Şanghay İşbirliği Örgütü’nü “6 üye (Rusya, Çin, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan), 5 gözlemci (Afganistan, İran, Hindistan, Pakistan, Moğolistan) ve 3 diyalog ülkesi (Türkiye, Sri Lanka, Belarus)” oluşturmaktadır.¹¹

Tablo 3.2’ye göre 2016 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü’ne üye devletler sınırları bakımından Asya Kıtası’nın %75’ini kaplamaktadır. Politika tercihini genişleme üzerine seçen örgüt, gözlemci ülke katılımını arttırarak İran, Hindistan, Pakistan, Afganistan ve Moğolistan’ı da dâhil etmiştir. Bu ülkelerin katılımı ile

¹⁰ Murat Yardımcıoğlu-Hüseyin Koçarslan, “Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü”, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/107664> , 02 Haziran 2019.

¹¹ A.e

birlikte yüzölçümü 37 milyon kilometre kareye ulaşmış, Doğu Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan Avrasya'nın ise %74'lük bölümünü oluşturmuştur. Ayrıca Şanghay İşbirliği Örgütü Rusya, Çin, İran, Türkiye, Hindistan gibi büyük askeri güce sahip ülkeleri bünyesinde barındırarak dünyanın en büyük ordularından birini oluşturmuştur.¹²

Tablo 3.2: Şanghay İşbirliği Örgütüne Üye Ülkelerle İlgili Bazı İstatistikî Bilgiler (2016 Yılı)

Devlet	Yüzölçümü (Km)	Nüfus	GSYİH (\$)	Kişi Başı Düşen Milli Gelir (\$)	Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı	İşsizlik
Çin	9.600.000	1.371 Milyar	10.866 Trilyon	7.820	%6.3	%2	%4
Kazakistan	2.724.900	17.544 Milyon	184.361 Milyar	11.580	%3.7	%6.6	%5
Kırgızistan	199.900	5.957 Milyon	6.572 Milyar	1.170	%4.1	%6.5	%8.6
Rusya	17.075.400	144.096 Milyon	1.326 Trilyon	11.4	%1.8	%15.4	%5.6
Tacikistan	143.100	8.481 Milyon	7.853 Milyar	1.240	%4.2	%5.7	%2.5
Özbekistan	447.400	31.299 Milyon	66.733 Milyar	2.150	%7.2	%8.5	%5

Kaynak: World Bank Data, <https://data.worldbank.org/>, 02.06.2019

Örgüt üyeleri arasındaki ekonomik bağların gelişimi, üye devletler arasında bulunan sosyo-ekonomik sıkıntıların giderilmesinde etkili olmuş ve bu yolla güvenlik tehditleri ve riskleri azaltılmaya çalışılmıştır¹³ Örgütün 2001 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmesi ve ŞİÖ Sekreteryası'nın kurulması ile faaliyetleri hız kazanmıştır. 2001 yılında üye devletler bölgesel ekonomik işbirliğine ilişkin bir memoranduma imza atmışlar, 2003 yılında da Çok Taraflı Ticaret ve Gelişme Programı'nı kabul etmişlerdir. Bu program 2004 Taşkent Zirvesi'nde özel bir bölgesel planı da içeren 127 proje ile detaylandırılmıştır. Bunlardan 19 tanesi enerji alanı ile ilgili, 20 tanesi ulaştırma projeleri ve üçte biri de bilim, eğitim ve teknolojik işbirliğine yönelik projelerden oluşmuştur.¹⁴

¹² Erdem Eren, "Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi" Strategic Public Management Journal, Volume 3, Issue 5, 2017, s.77-94.

¹³ Sergey Luzyanin, "Chinese 'Roots' and Russian 'Branches' in Central Asia on the Correlation of Chinese and Russian Policy in the Region", Central Asia and Caucasus Journal, 2006, s.14.

¹⁴ Niklas Swanström-Nicklas Norlinling, "The Shanghai Cooperation Organization,

Tablo 3.3: ŞİÖ Üyelerinin İspatlanmış Petrol, Doğalgaz ve Kömür Üretimlerinin Dünyaya Oranı-2017

Ülke	Petrol	Doğalgaz	Kömür
Rusya	% 6.4	% 17.3	% 14.1
Çin	% 1.5	% 2.9	% 21.4
Kazakistan	% 1.8	% 0.5	% 2.2
Kırgızistan	-	-	-
Özbekistan	% 0.1	% 0.6	% 0.1
Tacikistan	-	-	-
Hindistan	% 0.3	% 0.7	% 8.3
Pakistan	-	-	% 0.3

Kaynak: BP Petrolleri A.Ş, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/country-and-regional-insights.html>, 02.06.2019

Şanghay İşbirliği Örgütü, ekonomik anlamda dünyanın en büyük pazarı olmasıyla birlikte enerji alanında dünyanın en çok üretim ve tüketim yapan ülkelerini barındırmaktadır. Tablo 3.4'e baktığımızda Şanghay İşbirliği Örgüt'ü, üyelerinin enerji sağlayıcı devletler; Rusya, Kazakistan ve Özbekistan ile enerji ihtiyacı olan devletlerden olan Çin, Tacikistan, Kırgızistan, Hindistan ve Pakistan'dan oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla Örgüt'te hem enerji ihtiyacı olan hem de enerji sağlayıcısı ülkeler yer almaktadır. Üye ülkeler, dünya doğalgaz üretiminin %23'ünü, ham petrol üretiminin %11'ini ve kömür üretiminin ise %47'sini karşılamaktadır. Ayrıca Tablo 3.4'de belirttiği gibi üye ülkelerin tüketimde ise doğalgazın yaklaşık %22'sini, ham petrolün %23'ünü ve kömürün de %66,9'unu kullandığı görülmektedir.¹⁵

Tablo 3.4: ŞİÖ Üyelerinin İspatlanmış Petrol, Doğalgaz ve Kömür Tüketimlerinin Dünyaya Oranı-2017

Trade And The Roles Of Iran, India And Pakistan", Central AsianSurvey,2007,s. 432.

¹⁵ BP Petrolleri A.Ş, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/country-and-regional-insights.html>, 02.06.2019

Ülke	Petrol	Doğalgaz	Kömür
Rusya	% 3.3	% 11.0	% 2.3
Çin	% 13.1	% 5.9	% 50.6
Kazakistan	% 0.3	% 0.4	% 1.0
Kırgızistan	-	-	-
Özbekistan	% 0.1	% 1.4	% 1.9
Tacikistan	-	-	-
Hindistan	% 4.8	% 1.4	% 11.0
Pakistan	% 0.6	% 1.3	% 0.1

Kaynak: BP Petrolleri A.Ş., <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/country-and-regional-insights.html>, 02.06.2019

Tablo 3.5’ baktığımızda Şanghay İşbirliği Örgütü’ ünü, Avrupa Birliği ve ABD ile karşılaştırdığımızda; örgütün yüzölçümü, nüfusu ve GSYH’si başta olmak üzere, ithalat ve ihracatta da önemli bir konumdadır. Bu rakamlar göstermektedir ki ŞİÖ yalnızca siyasi-güvenlik örgütü değil aynı zamanda bölgedeki önemli ekonomik güce sahip örgütlerin başında gelmektedir.¹⁶

Tablo 3.5: Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’ne İlişkin Bazı İstatistikî Bilgiler

Adı	Yüzölçümü	Nüfus	Gayri Safi Yurtiçi	Kişi Başı Milli Gelir(Dolar)	İhracat(Trilyon Dolar)	İthalat (Trilyon Dolar)
			Hasıla (Trilyon Dolar)			
ŞİÖ	34,294,911	3,070,984,296	37,721	12,088	3,33	3,168
AB	4,385,549	511,360,932	16,491	39,2	1,9	1,727
ABD	9,833,517	326,625,791	19,36	59,5	1,576	2,352

Kaynak: The World Bank, <https://data.worldbank.org/>, 06.06.2019

¹⁶ Taşkın Deniz, “Mekânsal Güç Asya’nın Siyasi Gücü: Şanghay İşbirliği Örgütü”, Doğu Coğrafya Dergisi, sayı 30, 2013, s. 217- 228.

3.2.2.Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)

APEC, 1989 yılında Asya-Pasifik bölgesindeki “Avustralya, Brunei, Kanada, Endonezya, Japonya, Malezya, Yeni Zelanda, Filipinler, Singapur, G. Kore, Tayland ve ABD” gibi 12 ülkenin arasında Kanbera’da düzenlenen bir toplantı sonucunda gayri resmi bir diyalog grubu olarak meydana gelmiştir. 1991 yılında yapılan Üçüncü Bakanlar Toplantısı’yla birlikte Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan ve Hong Kong’un birliğe katılmasıyla beraber üye sayısı 15’e ulaşmıştır. 1993 yılında yapılan Blake Zirvesi’yle birlikte Meksika, Papua Yeni Gine ve Şili üyeliğe kabul edilmişlerdir. APEC’in temel hedefi Asya Pasifik Bölgesi’nde sürdürülebilir büyümeyi sağlamaktır. Ayrıca kurul bölgede ana ekonomik forum olarak da görülmektedir. Pasifik Ekonomik İşbirliği’nin temel amacı, üye ülkelerin ekonomik entegrasyonlarını güçlendirmek, yatırım teşvikini artırmak, serbest ve açık ticareti geliştirmek ve diğer alanlarda iş birliğini geliştirmek olarak belirlenmiştir.¹⁷

APEC’e üye ülkelerin demografik, ekonomik ve ticari bakımdan büyüklüğü, birliğin önemini artırmaktadır. Dört kıtaya yayılmış olan birlik, dünya nüfusunun %40’ını kapsamakta ve bu oranda yaklaşık 2,7 milyar kişiye denk gelmektedir. Ayrıca birlik dünya ekonomisinin %55’ini oluştururken, dünya ticaretinin ise %45’ini gerçekleştiren bir platform olmuştur. Asya-Pasifik bölgesinin artan önemi sebebiyle Türkiye, yaşanan gelişmeleri de yakından takip etmektedir.¹⁸

3.2.3. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)

1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafında oluşturulan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) bölgede önemli bir birliktir. 1984’de Brunei, 1995’de Vietnam, 1997’de Laos ve Myanmar ve son olarak 1999 yılında Kambocya’nın katılımlarıyla örgütün üye sayısı 10’a yükselmiştir. ASEAN üyeli Güneydoğu Asya ile sınırlandırılmış coğrafi bölgesel bir birliktir. Güney Doğu

¹⁷ TC Dış İşleri Bakanlığı, “Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC)”, <http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-forumu.tr.mfa> , 03 Haziran 2019.

¹⁸ A.e

Asya Devletleri her ne kadar aynı bölgede olsalar da etnik açıdan, fiziksel büyüklük açısından, sosyokültürel açıdan ve ekonomik gelişmişlik açısından oldukça farklı ülkelerdir. Bu farklılıklara ve var olan sorunlara rağmen, bu birlikle beraber kararlı bir entegrasyon süreci devam etmektedir.¹⁹

ASEAN'ın kuruluşundan itibaren bölgede oluşturduğu barış ve istikrar ortamı karlı iş birliği sürecine temel oluşturmıştır. Birliğin kuruluşundan önceki dönemlerde ülkeler arasında ciddi çatışma ve meydan okuma olsa da birlikle beraber bu durum ortadan kalkmış ve hiçbir sorun yaşanmamış ve kurulan birlikle beraber bu sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Oluşan barış ve istikrar ortamıyla birlikte ASEAN ekonomik ve örgütsel anlamda başarı sağlamıştır. Birliğin bu başarısıyla beraber bölgesel ve küresel açıdan önemli bir aktör olmuştur. ASEAN birliği küresel anlamda dış ticaret hacmi göz ardı edilmeyecek noktadadır.

Türkiye, 1999 yılında ASEAN ile sektörel anlamda ilişkilerini geliştirmek için iletişime geçmiştir. Bu kapsamda ilişkileri geliştirmek için 19-23 Temmuz 2010 tarihlerinde Vietnam'da yapılan 43. ASEAN Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'na (ASEAN/TAC) taraf olmuştur. İlerleyen dönemlerde bu iş birliğinin devam etmesi için Türkiye-ASEAN Sektörel Diyalog Ortaklığı toplantılarının gerçekleştirilmesi ve eylem planının hayata geçirilmesi için birçok alanda çalışma yapılması beklenmektedir.²⁰

3.2.4. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (SAARC)

Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu, 1985 yılında jeopolitik hedefleri olan ve asıl amacı ekonomik kalkınma ve bölgesel entegrasyona teşvik olan uluslararası bir örgüttür. 2006 yılında örgüt Güney Asya Serbest Ticaret Alanını oluşturarak entegrasyon alanını genişletmiştir. Sekiz üye (Hindistan, Bangladeş,

¹⁹ Çağrı Emin Demirbaş, Gülşen Aydın, "Bir Örgütlenme Çerçevesi Olarak 'ASEAN Yolu'nun Başarısı" Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 37, 2014,s.71-107.

²⁰ TC Dış Ticaret Bakanlığı," Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)", <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa> , 03.06.2019.

Pakistan, Afganistan, Nepal, Maldivler, Sri Lanka, Butan), 11 gözlemci (Avustralya, Çin, AB, Türkiye, Rusya, Amerika, Güney Kore, Myanmar, Morityus, İran, Japonya) ülkeden oluşmaktadır. Coğrafi olarak 2 milyon kilometrekare yani Dünya coğrafyasının %3'üne denk gelmektedir. Aynı zamanda dünya nüfusunun %21'ini oluşturmaktadır.²¹ Örgütün amaçları; üye ülkelerin özgüvenlerini arttırmak, ülkeler arasında ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknik alanlarda işbirliğini güçlendirmek, halkın refahını ve yaşam kalitesini yükseltmek, bölgenin ekonomik istikrarını sağlayarak büyümesini arttırmak ve bölgesel örgütler ile işbirliği yapmak şeklinde sıralanabilir.²²

3.2.5. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluşu SSCB'nin dağılmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu topluluğun kuruluş amacı, Sovyetler Birliği yönetimi altında olan ülkelerin tarihi-kültürel bağlarını koruyup iş birliğini sürdürmektir. Beyaz Rusya'da bulunan Bolşevik adlı bölgede, Rusya ve Ukrayna devlet başkanları arasında yapılan görüşmeler neticesinde 8 Aralık 1991 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğu Kuruluş Anlaşması diğer bir adıyla Bolşevik Anlaşması imzalanmıştır. Topluluğun kurulmasıyla beraber iletişimi sağlamak ve ortak karar almak maksadıyla iki organ kurulması kararlaştırılmıştır. Bu iki organ, "Devlet Başkanları Konseyi ve Hükümet Başkanları Konseyi'dir. Bu kapsamda anlaşma 21 Aralık 1991'de Alma Ata'da imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanmasının ardında 30 Aralık 1991'de tarihinde Minsk'te bir toplantı yapılarak BDT'nin kuruluşu karara bağlanmıştır. Yine Minsk şehrinde 1992'de düzenlenen Devlet Başkanları Konseyi toplantısında Bağımsız Devletler Topluluğu Şartı (Anlaşması) imzalanmıştır. Bu anlaşma 7 ülke

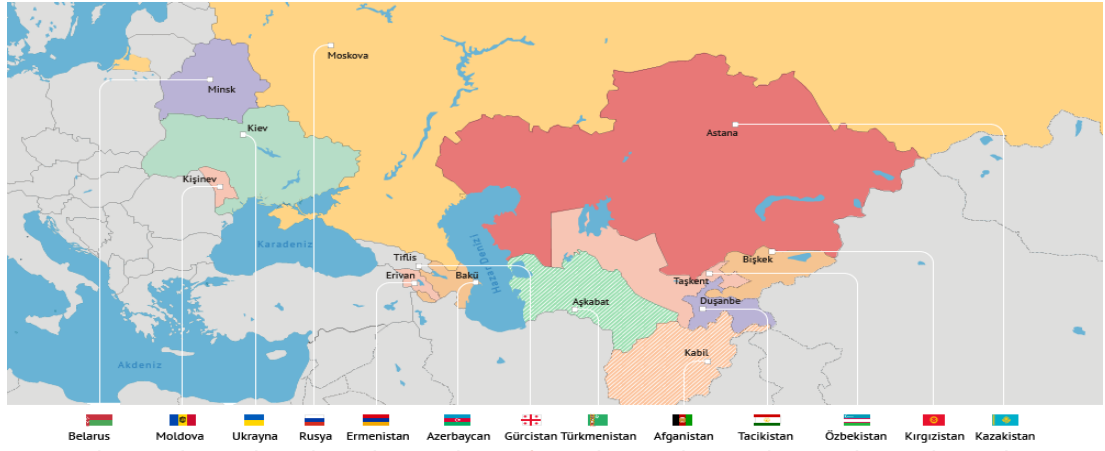
²¹ World Population Review, "Sarc Countries 2019",
<http://worldpopulationreview.com/countries/sarc-countries/> 03.06.2019.

²² TC Dış İşleri Bakanlığı, "Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (SAARC)"
<http://www.mfa.gov.tr/guney-asya-bolgesel-isbirligi-orgutu.tr.mfa> 03 Haziran 2019.

“Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Özbekistan” arasında imzalanmıştır.²³

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bünyesinde örgütlenen ülkeler ekonomik alanda entegrasyonlarını geliştirmekte ve aynı zamanda siyasi yapı, ekonomik gelişmişlik, sosyal ve kültürel farklılıklar olmasına rağmen Bağımsız Devletler Topluluğu kapsamında iş birliğini sürdürmeye devam etmektedirler.²⁴

Şekil 3.7: BDT üyeleri Haritası

Kaynak : <https://sptnkne.ws/hmxq>, 03 Haziran 2019

3.3. Türkiye’nin Yer Aldığı Ekonomik Entegrasyon Örnekleri

İkinci dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte Türkiye uluslararası düzeyde ekonomik, siyasi, kültürel, askeri birçok kuruluş ve entegrasyona katılmak istemesine rağmen siyasi ortam buna müsaade etmemiştir. Siyasi anlamda çalkantılı geçen bu süreç 1980’li yıllara kadar sadece Batı ülkeleriyle ilişkilerimizi geliştirmiştir. 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yapılan anlaşmayla

²³ **TUİC Akademi**, Bağımsız Devletler Topluluğu-BDT (Commonwealth Of Independent States-CIS), Ağustos 2014, <http://www.tuicakademi.org/bagimsiz-devletler-toplulugu-bdt-commonwealth-of-independent-states-cis/>, 03 Haziran 2019.

²⁴ TC Dış Ticaret Bakanlığı, “**Türk Cumhuriyetleri ve BDT Ülkeleri İle Ticari ve Ekonomik İlişkiler**” 27 Aralık 2018, <https://anl.ticaret.gov.tr/ikili-i-CC%87liskiler/turk-cumhuriyetleri-ve-bdt/bdt>, 03 Haziran 2019.

birlikte günümüze kadar gelen Türkiye Avrupa ülkeleri ilişkisinin başlangıcı olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren liberal politikaların artmasıyla beraber Türkiye’de dışa açılma politikaları hız kazanmıştır. Bu politikalarla birlikte Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloğu ülkeleriyle ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda geniş iş birliği imkanları sağlamıştır.²⁵

Tablo 3.6: Türkiye’nin Yer Aldığı Ekonomik Kuruluşlar

	Kuruluş	Durumu	Üye Olduğu Tarih
1	Avrupa Birliği (AB, EU)	Aday	
2	Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)	Diyalog Ortağı	26 Nis 2013
3	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu	Diyalog Ortağı	1 May 2005
4	Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)	Diyalog Ortağı	6 Ağu 2017
5	G-20	Kurucu üye	29 May 1905
6	D-8	Kurucu üye	19 Haz 1905
7	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	Kurucu üye	7 Haz 1905
8	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)	Kurucu Üye	14 Ara 1960
9	Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ)	Kurucu üye	25 Haz 1992
10	İslam Kalkınma Bankası (İKB)	Kurucu üye	10 Ağu 1974
11	İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	Kurucu üye	25 Eylül 69
12	Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	Üye	26 Mar 1995
13	Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC)	Üye	26 Tem 2017
14	Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye	11 Kas 1947
15	Dünya Bankası (WB)	Üye	30 Nis 1905
16	Akdeniz için Birlik (AiB)	üye	14 Tem 2008
17	Asya İşbirliği Diyalogu (AİD)	üye	26 Eyl 2013

Kaynak: <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-132196/uye-olunan-uluslararasi-kuruluslar-listesi.html>, 03.06.2019

²⁵ Nevzat Güran, İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1997, s.296-297.

Türkiye'nin yer aldığı entegrasyonlardan olan D-8, ekonomik anlamda ciddi bir başarı sağlayamamış ve bu yüzden ilişkilerde de ciddi bir gelişim yaşanmamıştır. Fakat buna karşı yakın tarihlerde kurulmalarına rağmen EKİT ve özellikle KEİ ile Türkiye dış ticaretinde şimdiden toplam %20'lik bir paya sahip olmuşlardır. Bu birliklerin özellikle gelişmekte olan ülkelere oluşması dış ticaretindeki eğilimleri göstermektedir. Bu kapsamda Avrasya bölgesinde yoğunlaşan KEİ ve EKİT üyesi ülkeler Türkiye'nin gelecekteki olası ticari ve yabancı sermaye ortakları olmaları beklenmektedir.²⁶

Tablo 3.7: Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İhracatı, 1990-2009

Ticaret Ortaklığı	KEİ		EKİT		D-8		AB		Diğer	
Yıl	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	Yüzde	Milyon Dolar	%
1990	238	1,8	1.087	8,4	741	5,7	7.109	54,9	3.784	29,2
1991	346	2,5	1.076	7,9	760	5,6	7.432	54,7	6.162	29,3
1992	1.003	6,8	1.356	9,2	728	4,9	8.135	55,3	6.584	23,8
1993	1.061	6,9	1.426	9,3	616	4,0	7.631	49,7	7.718	30,1
1994	1.636	9,0	1.304	7,2	675	3,7	8.911	49,2	9.194	30,9
1995	2.425	11,2	1.696	7,8	756	3,5	11.593	53,6	10.043	23,9
1996	2.905	12,5	2.116	9,1	906	3,9	11.910	51,3	11.315	23,2
1997	3.782	14,4	2.317	8,8	875	3,3	12.665	48,2	13.596	25,3
1998	3.237	12,0	2.016	7,5	845	3,1	13.959	51,8	13.015	25,6
1999	2.171	8,2	1.507	5,7	883	3,3	14.631	55,0	11.956	27,8
2000	2.368	8,5	1.489	5,4	806	2,9	14.801	53,3	12.974	29,9
2001	2.851	9,1	1.694	5,4	965	3,1	16.597	53,0	14.737	29,4
2002	3.476	9,6	1.821	5,1	977	2,7	19.383	53,8	16.676	28,8
2003	4.859	10,3	2.702	5,7	1.331	2,8	26.012	55,0	21.241	26,2
2004	6.567	10,4	3.828	6,1	1.593	2,5	34.665	54,9	28.502	26,1
2005	8.361	11,4	4.771	6,5	2.115	2,9	39.012	53,1	34.465	26,1
2006	11.583	13,5	5.884	6,9	2.226	2,6	45.238	52,9	40.296	24,1
2007	16.784	15,6	8.374	7,8	2.954	2,8	56.816	53,0	50.456	20,8
2008	20.867	15,80	10.679	8,1	4.344	3,3	59.033	44,7	72.994	28,1
2009	12.338	12,10	9.513	9,3	5.589	5,5	43.545	42,6	58.598	30,5

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri
<https://www.ticaret.gov.tr/>,05.06.2019

Tablo 3.7'de incelendiği üzere Türkiye'nin KEİ ile 1990 ve 2009 arasında gerçekleştirdiği ihracatın en yük seviyeye 2007 ve 2008 yılları arasında ulaştığı görülmektedir. 2009 yıllarında ise ekonomik krizin etkileri ihracata da yansımış, yüzde 15 seviyesinde olan ihracat payının yüzde 12'lere kadar azalmasına neden olmuştur. 20 yılı kapsayan süreç içerisinde Türkiye'nin KEİ'ye yaptığı ihracat 238 milyar dolardan 12.338 milyar dolara yükselerek 50 katın üzerinde artış yaşandığı

²⁶ Kadir İnandır, a.g.e,s.121.

kaydedilmiştir. Aynı dönem içerisinde EKİT'e olan ihracat 1.87 milyon dolardan 9,513 milyar dolara yükselmiş, en yüksek ihracat oranına 2009 yılında ulaşılmıştır. D8 ülkeleri ile ihracatımız genel itibari ile yükselme eğiliminde olmuş ve en yüksek değerine yine 2009 yılında ulaşılmıştır.²⁷

Tablo 3.8: Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İthalatı, 1990-2009

Ticaret Ortağı	KEİ		EKİT		D-8		AB		Diğer	
	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	Yüz de	Milyon Dolar	%
1990	364	1,6	577	2,6	762	3,4	9.931	44,5	10.668	47,9
1991	416	2,0	160	0,8	400	1,9	9.965	47,3	10.106	48,0
1992	1.743	7,6	505	2,2	669	2,9	10.776	47,1	9.177	40,2
1993	2.766	9,4	979	3,3	1.148	3,9	13.926	47,3	10.610	36,1
1994	2.166	9,3	922	4,0	1.099	4,7	10.947	47,0	8.136	35,0
1995	3.998	11,2	1.136	3,2	1.489	4,2	16.883	47,3	12.202	34,1
1996	3.867	8,9	1.196	2,7	1.597	3,7	23.000	52,7	13.967	32,0
1997	4.468	9,2	1.106	2,3	1.563	3,2	24.687	50,8	16.735	34,5
1998	4.331	9,4	947	2,1	1.371	3,0	23.840	51,9	15.432	33,6
1999	4.281	10,5	1.123	2,8	1.203	3,0	21.159	52,0	12.905	31,7
2000	6.699	12,3	1.543	2,8	1.697	3,1	26.517	48,7	18.047	33,1
2001	5.545	13,4	1.237	3,0	1.725	4,2	18.536	44,8	14.356	34,6
2002	6.576	12,8	1.548	3,0	1.943	3,8	23.809	46,2	17.678	34,2
2003	9.267	13,4	2.735	3,9	3.348	4,8	32.369	46,7	21.621	31,2
2004	15.280	15,7	3.218	3,3	4.006	4,1	44.271	45,4	30.765	31,5
2005	20.383	17,5	5.108	4,4	5.923	5,1	48.823	41,8	36.537	31,2
2006	27.021	19,4	8.101	5,8	8.913	6,4	55.265	39,6	40.276	28,8
2007	34.808	20,5	9.972	5,9	11.180	6,6	63.251	37,2	50.852	29,8
2008	45.630	22,6	13.220	6,5	13.620	6,7	68.753	34,0	60.741	30,2
2009	28.298	20,1	7.010	5,0	7.774	5,5	51.865	36,8	45.981	32,6

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri
<https://www.ticaret.gov.tr/>,05.06.2019

Türkiye’de ithalat ve ihracatın entegrasyon payları birbiri ile örtüşmektedir. KEİ ülkelerine yönelik yapılan ithalat kuruluşundan itibaren hep artış göstermiştir. 2008 Küresel Finansal krizi sürecinde bile artmış ve %22 düzeyine ulaşmıştır. EKİT ve D-8’in ithalat payları %5-6 seviyesinde seyretmiş ve KEİ’ye göre daha ılımlı bir gelişme göstermiştir. AB ile ithalat ilişkimiz 2000’li yıllara kadar %50 düzeyindeyken 2000’li yılı sonrası bu oran azalmaya başlamış ve kriz dönemiyle birlikte ithalat payı %34’e gerilemiştir. Türkiye, ithalatında bahsedilen entegrasyonlar haricindeki ülkelerle yapılan ithalat 1990-2009 arası kayıplarla

²⁷ Ahmet İncekara, “Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir değerlendirme”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, <http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/841/9333>, 04 Haziran 2019.34-44.

%32'ye gerilediği görülmektedir. Türkiye'nin ticari oranları ve verileri incelendiğinde Avrasya ülkeleri ile olan paylarında ciddi artışlar yaşandığı görülmektedir. Gelecekte bu bölge, Türkiye'yi ciddi ticari avantajların sağlandığı daha kapsamlı ticari ortaklıklara götürebilir.²⁸

3.3.1 Gelişen 8 Ülke (D8)

D8 diğer adı ile Gelişen 8 ülke, 1996 yılında Türkiye'nin öncülüğünde İstanbul'da düzenlenen "Kalkınma İşbirliği Konferansı" ile temeli atılmış fakat asıl resmi kuruluşu Haziran 1997 yılında gerçekleşmiştir. Adından da anlaşıldığı üzeri 8 ülkenin bir araya gelmesi ile oluşan örgütün kurucuları, başta Türkiye olmak üzere; Malezya, Mısır, Pakistan, İran, Bangladeş ve Nijerya olmuştur. Örgüt bu güne kadar dokuz tane liderler zirvesi, 37 komisyon toplantısı ve 16 konsey toplantısı gerçekleştirmiştir. Sonuncu zirve 2017 yılında yine İstanbul'da toplanmıştır. Türkiye açısından hedeflenen, değişen dünya düzeninde güç dengelerinde bir yer edinmesi ve lider görevlerde yer alabilmesinin yollarının aranmasıdır. Çatışmaya değil diyaloga açık olunması, adaletin her üye ülke için titizlikte tahsis edilmesi, işbirliğinin ve ülke menfaatlerinin göz önünde bulundurulması, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması gibi temel ilkeler örgütün kuruluş aşamasında belirlenmiştir. D8, 2014 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda alınan karar ile gözlemci ülke statüsü kazanmıştır.²⁹

Günümüzde Türkiye'nin D8 ülkeleri içinde en yoğun ekonomik ilişkilerinin olduğu ülke İran'dır. 2016 verilerine göre Türkiye'nin toplam ihracatını %5,5'e yakınıni D-8 ülkeleri ile sağlamakta bunun yüzde 3,5'i İran ile gerçekleştirmektedir. D8 ülkeleri ile toplam İthalat oranı ise % 6 oranında iken İran'dan gerçekleşen ithalat %4 seviyesindedir. Bu ülkelerden ikinci sırada ise Mısır bulunmaktadır. Türkiye ve İran arasındaki gerek coğrafi, gerek kültürel bağlar daha sıkı ekonomik ilişkiler kurulmasına yardımcı olmuştur. İran pazarında oluşturacak gelişmiş Türk malı imajı

²⁸ A.e

²⁹ D8 Organization Of Economic Cooperation, "Brief History of D-8", <http://developing8.org/about-d-8/brief-history-of-d-8/>, 04 Haziran 2019.

diğer ülkelere kıyasla rekabet avantajı sağlayabilir. Genel olarak D8'in oluştuğu günden bugüne kuruluşunda belirlenen amaçların çoğuna ulaşamadı görülmüştür. Örgüt üyelerinin bu birleşmeye yeterli önemi vermemesi ve aralarında bulunan coğrafi uzaklık bu başarısızlığın nedenleri olarak belirlenmiştir.³⁰

3.3.2. Karadeniz İşbirliği Teşkilatı (KEİ)

Karadeniz İşbirliği Teşkilatı (KEİ) 25 Haziran 1992 yılında İstanbul'da gerçekleşen Zirvede; Türkiye, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Azerbaycan, Moldova, Rusya, Ermenistan, Ukrayna olmak üzere 9 ülkenin katılımı ile kurulmuştur. Sırbistan, Yunanistan, Arnavutluk birliğe daha sonraki dönemde üye olmuşlardır. Bölge ülkeleri arasında istikrarlı güvenlik politikaları oluşturmak, ekonomik, ticari ve teknolojik gelişim için ülkeler arası işbirliğini güçlendirmek ve Karadeniz Havzasını barış ve istikrar coğrafyasına dönüştürmek amacı ile kurulmuş bir işbirliği modelidir. Başta Birliğin kuruluş amacı özel sektörlerle yönelik olsa da zaman içinde devletlerin yönetti bir mekanizmaya dönüşmüştür.³¹

Türkiye, bölgede kurulan önemli iş birliği alanlarından biri olan KEİ' nin kuruluş aşamasında aktif görev almıştır. Kuruluş döneminden bu yana tüm faaliyetlerde yoğun çalışma yürütmüş ve genel sekreteryasına ev sahipliği yapmıştır. 2017 tarihinde 6 aylık süreyi kapsayan bir dönemde, Dönem Başkanlığını yürütmüştür. Bu sürede ki çalışmalarda en çok yoğunlaşılan alan tarım olmuş ve KEİ Tarım Bakanları toplantısı düzenlenmiştir.³²

³⁰ Hüseyin Ağır, "D-8 Ülkelerinin Makroekonomik Performansı ve Türkiye'nin Dış Ticareti", file:///C:/Users/ASUS/Downloads/664-1995-1-SM.pdf, 04 Haziran 2019.

³¹ Tc Kültür ve Turizm Bakanlığı, "KEİ", <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22155/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei.html>, 05.05.2019.

³² A.e.

Tablo 3.9: KEİ Ülkelerinin Bazı Makro Ekonomik Göstergeleri (2015)

Ülkeler	GSYH (milyar\$)	KBGSYH ³³ (bin\$)	İhracat (milyar\$)	İthalat (milyar\$)	Dış Açıklık
Arnavut	11,5	11,3	1,9	4,3	54
Azerbaycan	53,1	17,7	11,3	9,2	39
Bulgaristan	48,9	17,5	25,7	29,2	112
Ermenistan	10,5	8,3	1,4	3,2	44
Gürcistan	13,9	9,6	2,2	7,7	71
Moldova	6,5	5,0	1,9	3,9	89
Romanya	177,9	21,4	60,6	69,8	73
Rusya	1.326,1	24,4	343,9	182,7	40
Sırbistan	36,5	13,4	13,3	18,2	86
Türkiye	718,2	19,6	143,8	207,2	49
Ukrayna	90,6	7,9	38,1	37,5	83
Yunanistan	195,2	26,6	28,2	47,2	39

Kaynak: World Bank, <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>, 08.06.2019

Tablo 3,9'a bakıldığında KEİ üyesi ülkelerin 2015 yılı ekonomik verileri incelenmiştir. Bu tarihlerde en yüksek GSYH' ya sahip olan ülke 1.326 milyar dolar ile Rusya en düşük ülke ise 6,5 milyon dolar ile Moldova olmuştur. Türkiye 718 milyar dolar ile ikinci sıradadır. İhracat ve ithalat sıralamasına bakıldığında ise yine aynı durum ile karşılaşılmaktadır. Kişi başına düşen GSYH' da Türkiye bölge ülkelerinin gerisinde kalmış, o tarihte Yunanistan 26,6 bin dolar ile birinci sıradadır. Cari açığın en yüksek olduğu ülke Bulgaristan olmuş, onu Moldova takip etmiştir. Türkiye ise bu ülkeler arasında 7.en büyük cari açığa sahip ülke olmuştur.³³

KEİ 12 ülke, 350 milyon nüfusu, kapladığı 20 milyon km2 coğrafyada, yıllık ortalama 300 milyarın üzerinde dış ticaret hacmi ile bölgenin en önemli birliklerinden biridir. Bankacılık, taşımacılık, turizm, sağlık hizmetler ve enerji gibi pek çok alanda önemli işbirliği zeminleri yaratmaktadır. Türkiye'nin merkezinde olduğu sayılı entegrasyonlardan biridir.³⁴

³³ World Bank, <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>, 08.06.2019.

³⁴ Birol Erkan, Şule Batbaylı, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Üyesi Ülkelerin Küresel Pazarlardaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Özel Sayı, Nisan 2017, ss. 31-49.

3.3.3 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı 1985 yılında Türkiye, İran ve Pakistan önderliğinde kurulmuştur. Kuruluşun ardından Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan, Kırgızistan, Türkmenistan gibi diğer ülkelerin katılımı ile birlikte genişlemiştir. Bölgede özellikle sürdürülebilir bir ekonomik yapı yaratmak, tarım ve sanayi politikalarında işbirliği platformları geliştirmek, bölge ülkeleri ile ortak kültür ve tarih bağlarını tekrar canlandırmak ve işbirliği politikalarında buluşturabilmek amaçları ile EİT faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye EİT içinde aktif görevler alan ülkelerden biridir. Geçmiş dönemlerde ülkemiz üç büyük EİT etkinliğine ev sahipliği yapmıştır.³⁵

EİT, 8 milyon km²'yi kaplayan coğrafyası, 450 milyonun üzerinde nüfusu, 3 trilyon dolar büyüklüğündeki ekonomisi ile Avrasya bölgesinde faaliyet gösteren birliklerden biridir. Bu çerçevede, EİT' in özellikle nüfus ve coğrafi perspektifte yüksek derecede potansiyeli içerisinde barındırdığını söylemek gerekir. Bölgenin nüfus değerli incelendiğinde, yaklaşık olarak dünya nüfusunun yüzde 6'sını içerisine alan bir alandır. Özellikle Türkiye, İran, Pakistan gibi aktif nüfus oranı yüksek ülkelerin bulunması, bölgenin nüfus yapısı incelendiğinde ciddi bir iş gücü potansiyelini içerisinde barındırdığı göze çarpmaktadır. EİT bölgesinin avantajlı olduğu diğer bir konu ise sahip olduğu zengin doğal kaynaklardır. Bölge özellikle doğalgaz, petrol, hidroelektrik enerjisi üretimi gibi enerji alanlarında önemli potansiyeli barındırmaktadır.³⁶

EİT bölgesinin Dünya ticaretinde toplam ticaret payı yüzde 2'dir. 2007 yılına gelindiğinde, bölge içi ticaretin EİT'in toplam dış ticaretine oranı yüzde 8.8 düzeyine varmıştır. Fakat bu oran çeşitli değerlendirmelere göre iç ticaret potansiyelin, toplam

³⁵ Hamza Çeştepe, Tamer Güven, "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın Bölgesel Entegrasyona Dönüşümünde Engelleyici Faktörler: Bölge İçi Ticaret Açısından Bir Değerlendirme", <https://www.avekon.org/papers/745.pdf> , 05 Haziran 2019.

³⁶ A.e.

EİT dış ticaretin %25-30 olduğudur. Bu oranlar hesaba katıldığında, bölge ekonomilerinin ufkunda alınacak daha uzun bir yolun varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanında sahip olduğu doğal kaynaklar ve eğitilmiş insan gücü, EİT çerçevesinde belirli olgunluğa ulaşmış iktisadi ve ticari işbirlikleri, EİT'in üye ülkelerinin bahsi geçen krizi fırsata dönüştürebilecek olanakları bünyesinde barındırdığını göstermektedir.³⁷

3.4.Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisine Etkileri

Bugün ki Avrupa Birliği'nin temelleri 18 Nisan 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanmaktadır. Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ve Fransa'nın gerçekleştirdiği anlaşma üzerine kurulan topluluğun amacı Avrupa ülkelerini ekonomik ve siyasi anlamda ortak politikalar çerçevesinde birbirlerine yakınlaştırmaktır. 1957 yılında izlenen ve 1958 yılında hayata geçen Roma Antlaşması ile ülkeler arasındaki iş birliğini sadece ekonomik ve politik anlamda sınırlamaktan çıkarılıp farklı birçok alana da taşınmıştır. Bununla beraber Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurularak topluluk ortak pazar şeklini almıştır. 1965 yılında izlenen Füzyon anlaşmasıyla bu üç topluluk tek bir çatı altında toplanmıştır. 1968 yılında ise üye devletler arasında ki gümrük vergileri kaldırılmıştır. 09-10 Aralık 1991 tarihinde imzalanan ve 01 Ocak 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu yerini Avrupa Birliği'ne bırakmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu üyelerinin ekonomik, parasal ve siyasi birliğini sağlama görevini Avrupa Birliği gerçekleştirdi. Daha sonra imzalanan Amsterdam Antlaşması (1999) ve Nice Antlaşması (2003) ile Avrupa Birliği, bazı üyeler dışında parasal birliğe girmiştir (EURO). Bu anlaşmalarla birlikte ortak Dışişleri ve ortak güvenlik politikası benimsemiştir. Avrupa Birliği üye sayısını 2013 yılındaki son katılan ülkelerle birlikte 28'e yükseltmiştir. 2017 yılında Birleşik Krallık, Avrupa Konseyine, AB'yi terk etmeyi amaçladığını bildirerek Avrupa

³⁷ Ömer Faruk Baykal," Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası" http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi33/omer_faruk_baykal.pdf, 05 Haziran 2019.

Birliği’den ayrılma sürecini resmen başlatmıştır. Türkiye, Arnavutluk, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ise halen aday ülke grubunda yer almaktadır.³⁸

Tablo 3.10: Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler

Almanya	Danimarka	Hollanda	Litvanya	Romanya
Avusturya	Estonya	İrlanda	Lüksemburg	Slovakya
Belçika	Finlandiya	İspanya	Macaristan	Slovenya
Birleşik Krallık	Fransa	İsveç	Malta	Yunanistan
Bulgaristan	Güney Kıbrıs Rum Kesimi	İtalya	Polonya	
Çek Cumhuriyeti	Hırvatistan	Letonya	Portekiz	

Kaynak: https://www.ab.gov.tr/_233.html, 08.06.2019

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği süreci 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile başlamıştır. Bu süreç 1 Ocak 1996 tarihi ile birlikte işlerlik kazanmıştır. Türkiye Avrupa Birliği'ne dış ticarete uyguladığı gümrük vergilerini, miktar kısıtlamalarını ve eş etkili ücretlerini kaldırmasıyla Avrupa Birliğine tam üye olmadan, gümrük birliğine giren ilk ve tek ülke olmuştur.³⁹

AB ve GB ile kurulan ekonomik, ticari, kurumsal, hukuki ve finansal ilişkileri Türkiye'ye pek çok etkili ve olumlu sonuçlar doğurduğu yadsınamaz bir gerçektir. GB, tüketiciler için Türk piyasasına yüksek kalite, daha ucuz ürünler ve daha fazla çeşitlilik getirmiştir. Bu sayede Türkiye’de de Avrupa’daki teknik normların kullanılması, tüketicilerin korunması konusunda katkı sağlamıştır. üreticiler ve sanayi de, stabil ve büyük bir ihracat pazarıyla buluşmanın yanında daha da kaliteli ve ucuz girdilerden yararlanma fırsatı sunmuştur. AB'nin Türkiye ekonomisine başka bir yararı ise gerçekleşen mali yardımlardır. Türkiye, AB tarafından taahhüt edilen finansal yardımlardan ve hibelerden önemli miktarda yararlanmıştır.⁴⁰

³⁸ Mustafa Batuhan Tufaner, Hasan Boztoprak, İlyas Sözen, “Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Türkiye için Avrupa Birliği'ne Bir Alternatif: Avrasya Gümrük Birliği” 2018 <https://www.researchgate.net/publication/327905673>, 05 Haziran 2019.

³⁹ Semih Şen, “**Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’nin Ekonomik ve Mali Etkileri: Güncel Bir Değerlendirme**” Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 51, Sayı: 589, 2014, s.37.

⁴⁰ Mustafa Habipler, “Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri” 2012, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868031.pdf>, 05 Haziran 2019.

Tablo 3.11. Türkiye'nin AB ile olan Dış Ticareti - 2010

	İHRACAT	İTHALAT	Ticari Denge
1990	7.109	9.931	-2.822
1991	7.432	9.965	-2.533
1992	8.135	10.776	-2.641
1993	7.631	13.926	-6.295
1994	8.911	10.947	-2.036
1995	11.593	16.883	-5.290
1996	11.910	23.000	-11.090
1997	12.665	24.687	-12.022
1998	13.959	23.840	-9.881
1999	14.631	21.159	-6.528
2000	14.801	26.517	-11.716
2001	16.597	18.536	-1.939
2002	19.383	23.809	-4.426
2003	26.012	32.369	-6.357
2004	34.665	44.271	-9.606
2005	39.012	48.823	-9.811
2006	45.238	55.265	-10.027
2007	56.816	63.251	-6.435
2008	59.033	68.753	-9.720
2009	43.545	51.865	-8.320

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri

<https://www.ticaret.gov.tr/>,05.06.2019

GB Türkiye ekonomisini özellikle istihdam ve rekabet faktörleri olmak üzere çok geniş alanlarda etkilediği görülmektedir. Fakat en çok etkilenen alan olarak karşımıza dış ticaret çıkmaktadır. Özellikle 1996 yılından başlayarak AB ile dış ticaretimiz büyük açıklar verme sürecine girmiştir. Türkiye; AB ve diğer ülkelerin açık pazarı haline gelmiş ve Türk firmalarının haksız rekabete maruz kalmasının zemini oluşmuştur. Bu süreçlerde Türk sanayisinin gerilemeye başlamasının nedeni ise üretimden çok ithalata ağırlık verilmesidir. Türk pazarı Gümrük Birliği uygulamaları yüzünden üçüncü ülkelere karşı korumasız hale gelmiştir. Bunun sonucunda imalat sanayinde dış girdi kullanımı %32'den %50'ye yükselmiştir. Gümrük birliği ile birlikte Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artacağı beklenmiş fakat beklenen yatırım hedeflendiği düzeyde olmamıştır. Türkiye'nin, AB'ye bütün kapılarını açmasıyla birlikte, Türkiye'ye yabancı sermayeden daha çok ithal mal girdisi olmuştur. Türkiye ile AB arasındaki dış ticaret

verilerine bakıldığında Gümrük Birliği sonrası ticaretin, Türkiye'nin AB ithalatı lehine bir artış gösterdiği saptanmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi olmadan Gümrük Birliği'ne girmesi Türkiye açısından dezavantajlar oluşturmuştur. Türkiye AB üyesi olmadığı için, karar mekanizmasının bir parçası olmak, oluşan anlaşmazlıkları çözmek adına kararlara müdahale edebilmek ve finansal mekanizmanın işleyişine katkıda bulunabilmek gibi olanaklara da sahip olamamıştır.⁴¹

AB'nin ortak ticaret politikasına uyma zorunluluğu Türkiye'nin ticari ilişkilerinde olumsuz sonuçlara neden olan başka bir konudur. Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkileri AB tarafından şekillendirilmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerinde bazı kısıtlamalar meydana gelmiştir. Türkiye'ye uygulanan tek taraflı politikalar ve birlik içindeki diğer ülkelere ayıran noktalar Avrupa Birliği'nin lehimize işleyişini zorlaştırmaktadır. Türkiye diğer birliklerle ilişkileri ancak AB çıkarlarına uygun olduğu müddetçe gerçekleştirebilecektir.⁴²

GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini şu şekilde sınıflandırarak ortaya koymak mümkündür:⁴³

- Rekabet gücü etkisi: Bu statik olumsuz etki, dış rekabet gücü eksik zayıf sektörlerde yaşanmıştır. Gümrük birliğinden olumsuz yönde etkilenenler başta rekabet yeteneğini barındırmayan otomotiv, ilaç ve kimya sanayi gibi sektörlerdir.
- İstihdam etkisi: Gümrük birliğinin olumsuz sonuçlara sebebiyet verdiği sektörlerden birisi yine rekabete hazır olmayan firmaların oluşturduklarıdır ve piyasadan çekilmek zorunda kalan bu firmaların kapanması sonucu işsizlik oranında yükselme yaşanmıştır.

⁴¹ Elif Haykır Habikoğlu, "Gümrük Birliği'nin Ekonomik Etkileri"2007, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/100833>, 05 Haziran 2019, s.3-9.

⁴² A.e.,s.11.

⁴³ Mustafa Habipler, a.g.e,s,5.

- Dış ticaret açığı etkisi: 1996 yılına gelindiğinde, Türkiye AB'ye ihracatını %3,6 artırmış bulunuyorken, AB'den yaptığı ithalatı ise %33,3 miktarında yükselmiştir. Bu durumda, Türkiye'nin dış ticaret açığını arttıran faktörlerden birisi de ilaçta patent uygulamasıdır. AB'ye karşı dış ticaret açığı, 1995'den sonra 6-10 milyar dolara çıkmıştır. Gümrük birliğinin oluşturulmasının ardından AB kaynaklı ithalatta bir sıçrama gözlemlenmiştir.
- Ortak Gümrük Tarifesi etkisi: Türkiye ekonomisi üzerinde gümrük birliğinin ortak gümrük tarifesi etkisini aşağıdaki gibi maddeleştirmek mümkündür:
 - *Zorunlu taviz etkisi:* Türkiye'nin gümrük vergisi geliri açısından büyük zararlara uğradığı sebeplerden birisi de, AB'nin taviz verdiği üçüncü ülkelere Türkiye'nin de aynı tavır sergilemek zorunda kalmasıdır.
 - *Misilleme etkisi:* Önceki dönemlerde ikili anlaşmalar ile tavizler uyguladığı ülkelere artık bu tavizleri veremeyeceğinden Türkiye, bu üçüncü ülkelerden misilleme önlemlerine maruz kalmıştır.
 - *Taviz yitirme etkisi:* AB koruma ABD, Japonya gibi ülkelere koruma önlemleri uyguladığından, aynı tarzı Türkiye'nin de izlemesi gerekmiştir. Bu sebepten ötürü, bu ülkelerinde Türkiye için uyguladığı tavizler ortadan kalktığı için, Türkiye ekonomik kayıplarla karşılaşmıştır.
 - *Ucuz girdi etkisi:* Türkiye Pakistan ve Bangladeş gibi ülkelere düşük maliyetli pamuk ipliği ithalini gerçekleştirerek rekabet gücünü sağlamaktaydı. Yine Gümrük Birliği'nin sonucu olarak bu girdilerin fiyatları attığından bu rekabet gücü de ortadan kalkmıştır.

Türkiye kendisi ile karşılaştırıldığında asimetrik bir şekilde, çok daha fazla sanayileşmiş ve gelişmiş bir topluluk ile tek taraflı bir Gümrük Birliği deneyimi yaşamıştır. Yapılan araştırmalar sonucu AB ile gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerine olumsuz etkisinden endişe duyulmasına neden olmuş, konu ile ilgili tartışmalar çeşitli düzeylerde ve çevrelerde 50 yılı geçkin süredir devam

etmiştir. Bu tartışmalar yeni ekonomik entegrasyon arayışlarını da beraberinde getirmektedir.⁴⁴

3.5. Avrasya Birliği'nin Türkiye İçin Önemi

2.Dünya Savaşının ardından tüm dünyada siyasi, askeri ve ekonomik dengelerde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimler bölgesel birliklerin kurulmasına zemin hazırlamış, güçlü ve milli ekonomilerin, birbirini tamamlayan etkili bölgesel birlikler kurmaları gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Son 15 yıl içinde Avrasya'da kurulan ve faaliyet gösteren; Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin'in katılımı ile yeniden canlanan ASEAN, Serbest Ticaret Bölgesi, Avrasya Ekonomik Birliği gibi entegrasyon hareketlerinin gelişmesi ve dünya ekonomisine büyük katkılar yapılmasının önünü açmıştır. Toplam olarak insanlığın 20.yüzyılda ulaşmış olduğu ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel ve askeri aşama, ulusal sınırların ötesinde daha sıkı ilişki ve örgütlenmeleri bir zorunluluk olarak gündeme getirmiştir. Bu zorunluluk çerçevesinde ekonomik, siyasi ve toplumsal çıkarları açısından Türkiye'nin Avrasya Birliği'nin avantajlarından en yüksek düzeyde yararlanabilmesi çok önemlidir.⁴⁵

Tablo 3.12. : Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ülke Grubu	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
AB 27	24.321	25.282	28.527	25.689	48.103	59.401	74.802	72.215
Diğer Avrupa	3.974	4.415	6.149	7.487	15.757	25.695	44.196	30.301
Yakın ve Orta Doğu	3.315	2.084	3.373	3.186	5.585	10.568	17.628	16.094
Diğer Asya	3.074	3.724	5.693	5.555	12.927	23.373	42.614	30.582
BDT	304	449	628	468	946	1.967	4.279	4.608
Türk Cumhuriyetleri	4.636	6.202	6.933	6.530	15.500	25.658	38.087	41.414
TOPLAM	43.627	45.921	54.503	51.554	97.540	139.576	201.964	185.493

⁴⁴ Hüseyin Şahin. **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Yayıncılık, Bursa 1998, s.328.

⁴⁵ Mehmet Bedri Gültekin, **a.g.e.**, s.23-30.

Kaynak: Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Dış Ticaret istatistikleri, <https://ggm.ticaret.gov.tr/>
09.06.2109

Tablo 3.12’de incelenen Türkiye’nin ithalat verilerinde 1996 yılında AB ile 24.321 milyon dolar, Avrasya bölgesine gerçekleştirdiği ithalatın ise 11.329 milyon dolar olduğu görülmektedir. Aradan geçen 7 yıllık süreçte Türk Cumhuriyetlerine devamlı yükselen miktarda ithalat gerçekleşmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise AB’ye ithalat 72,215 milyon dolar olmuş Avrasya Bölgesine ise 92.698 milyon dolar olmuştur. Avrasya ülkelerine ticaret 1996 yılında AB’nin ancak yarısı iken 7 yıl gibi kısa bir süre sonra 2010 yılında AB’ye yapılan ithalattan 20 milyon fazla olduğu saptanmıştır.⁴⁶

Tablo 3.13: Türkiye’nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ülke Grubu	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
AB 27	12.563	14.809	15.664	20.415	36.581	47.935	63.390	52.670
Diğer Avrupa	2.549	2.488	1.854	2.607	4.507	7.962	15.678	11.388
Yakın ve Orta Doğu	2.595	2.681	2.573	3.440	7.921	11.316	25.430	23.320
Diğer Asya	1.925	1.304	1.298	1.790	2.544	3.942	7.074	8.578
BDT	2.664	2.667	1.649	2.279	3.962	6.993	13.938	10.295
Türk Cumhuriyetleri	747	835	572	619	1.194	1.982	3.749	3.922
TOPLAM	23.224	26.974	27.775	36.059	63.167	85.535	132.027	113.930

Kaynak: Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Dış Ticaret istatistikleri, <https://ggm.ticaret.gov.tr/>
09.06.2109

Tablo 3.13’te Türkiye’nin 1996 yılından 2010 yılına kadar olan sürede çeşitli ülke gruplarına yapmış olduğu ihracat verileri görülmektedir. 1996 yılında AB’ye yapılan ihracatın miktarı 12.563 milyon dolarken, Avrasya bölgesine ihracat ise 8.112 milyon dolar olmuştur. 2010 yılına gelindiğinde ise Avrasya’ya ihracat 49.872 milyon dolar, AB’ye ise 52.670 milyon dolar olmuştur. 7 yıl içerisinde AB’ye olan ihracatımız 4 kat artarken Avrasya’ya 6 kat arttığı görülmektedir.⁴⁷

⁴⁶ Başbakanlık Gümrük Müşavirliği, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://ggm.ticaret.gov.tr/>, 09.06.2019

⁴⁷ A.e.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde incelenen ekonomik potansiyeller Avrasya bölgesinin Türkiye özelinde hangi avantajlara sahip olduğu sonucunu çıkarmamıza yardımcı olmaktadır. Avrasya bölgesinin Türkiye açısından önemli olan özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür;⁴⁸

- Avrasya bölgesi özellikle petrol ve doğalgaz olmak üzere dünya enerji kaynaklarının 3/1'ine sahiptir. Bu özellik bölgeyi dünya enerji talebinin karşılanması ekseninde rekabet gücü yüksek bir konuma getirmektedir. Bu önemi artan enerji talebi ile daha da belirgin hale gelmesi beklenmektedir.
- Bölge Tarımsal ürünler açısından kendi kendine yeterli olmanın ötesinde, toprak ve iklim koşullarının elverişli olmasından dolayı tarımsal ihracat potansiyeline sahiptir.
- Bölge ülkelerinin aktif nüfusu üretim olanakları ekseninde oldukça önemli bir avantaj sağlamaktadır.
- Mevcut hali ile Avrasya ülkeleri sadece düşük maliyetlere dayalı bir üretim merkezi değil, bu ülkeler bizim en önemli yatırım ortaklarımız haline gelmişlerdir. Özellikle Çin ve Rusya bankacılıktan liman alanlarına kadar önemli yatırımlar yaparak ülkemize doğrudan yabancı yatırımın girişini sağlamaktadırlar.
- Türkiye Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarının tüm Avrupa'ya ve ardından dünya'ya ulaştırılmasında en güvenli yollardan biridir. Bu nedenle Avrasya'nın önemli sorunlarından biri olan nakliye Türkiye sayesinde çözülebilir ve Türkiye için ciddi bir avantaja dönüşebilir.⁴⁹
- Avrupa Birliği ile tıkanan ilişkilerle birlikte Türkiye'nin geleceği için Avrasya Birliği alternatif bir entegrasyon olma iddiasını korumaktadır.

3.6. Avrasya Birliği'nin Önündeki Zorluklar

⁴⁸ Hüseyin Şahin. **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Yayıncılık, Bursa 1998, s.328.

⁴⁹ Sedat Laçiner. **"Hazar Enerji Kaynakları Ve Enerji-Siyaset İlişkisi"**, OAKA, Cilt: 1, No: 1, s.38-40.

Avrasya bölgesinin başlıca sorunlarından biri güvenlik konusudur. ABD destekli terörizm, ayrılıkçılık ve radikal dincilik Avrasya bölgesinde giderek artan istikrarsız ortamı beslemektedir. ABD'nin Avrasya bölgesine yönelik müdahaleciliği atmosferinde, bölgede 2000'li yıllarda terör eylemleri ciddi bir oranda yükselmiştir. Küresel Terörizm Veritabanı verileri incelendiğinde, ABD'nin Afganistan'ı işgal etmeden hemen önceki dönemde, yani 2000 yılında, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya genelinde yalnızca 319 terör eylemi vuku bulmuşken, 2014 yılına gelindiğinde bu oran %2000'in üzerinde bir artış ile 7000'e çıkmıştır. Durum, bölge ülkeleri için Avrasya Birliği'ni yaratmayı gerekli kılarken, aynı zamanda oluşturulan istikrarsızlar dolayısı ile sürece olumsuz bir etkiye de sebep olmaktadır.⁵⁰

Çin'in aşırı pragmatist tavrı, Avrasya Birliği'nin oluşmasını yavaşlatan bir diğer etmendir. Çin Halk Cumhuriyeti sadece kendisi pragmatist tavır sergilememekte aynı zamanda diğer ülkeleri de bu yönde teşvik etme eğilimindedir. 1980'lerde benimsemiş olduğu prensiplerden ayrılmayarak ulus üstü örgütlenme ve bloklaşmaya temkinli yaklaşması, Avrasya Birliği bütünleşmesini yavaşlatmakta ve istemeyerek de olsa ABD'nin bölgedeki gücünü arttırmaktadır. Öyle ki kısa vadeli stratejik hesaplar ve ileri boyutlardaki pragmatik tavırlarından dolayı, Çin ve Rusya, dış siyaset alanında da, denge siyaseti izlemek için, yansıttıkları Şanghay Ruhuna aykırı davranabilmektedir. Rusya'nın Suriye'de ayrılıkçı hareketlerle ve sözde ılımlı "muhalif"ler ile tutarlı olmayan temasları, İran ile ilişkilerinde Suriye'ye baskı uygulaması ve anayasa dayatmaları buna örnektir. Bu şartlar altında, Avrasya'yı olumsuz etkileyen pragmatik anlayışlar, sadece Avrasya'nın ön cephesi olan Batı Asya'da, daha kararlı bir bütünleşme girişiminin yaratılması ile ortadan kaldırılabilir. Ön cephedeki Batı Asya'nın ısrarı, Çin ve Rusya'yı Avrasya siyasetlerinde daha sorumlu ve tutarlı davranmaya teşvik edecektir. 2015 yılına gelindiğinde Çin, son 25 yılın en düşük ekonomik büyümesini yaşamıştır. Öte yandan Batı'nın kısıkcı içerisinde de Rusya birçok bakımdan ekonomik sıkıntılar ile karşı karşıyadır. Bu iki

⁵⁰ Efecan Gürcan, "ABD müdahaleciliği Altında Avrasya Güvenlik Sorunu ve ŞiÖ", Teori Dergisi, sayı 323, Aralık 2016, s.8-17.

ülkenin yaşadığı sıkıntılar bölgede yoğunlaşmakta olan pazar mücadelesi ile paralel olarak daha kararlı ikili ilişkiler diplomasisini ortaya çıkarabilir.⁵¹

Bu sorunların yanında, Avrasya bölgesinin açık denizlere kıyısının olmaması, lojistik alanında dışa açılmayı ve dünya ile bütünleşmeyi sınırlandıran bir nedendir. Hâlihazırdaki ulaştırma yollarının Rusya üzerinden seyir ettiği gerçeği, BDT'nin dünya pazarlarına ancak Rusya üzerinden ulaşabileceğini ortaya koymaktadır. Rusya, siyasi sınırları içindeki enerji ulaştırma hatları, kara ve demir yollarına sahip olması vesilesi ile stratejik bir yere sahiptir. Bölgenin sahip olduğu ulaştırma altyapısı problemi, bölgenin entegrasyonu üzerine negatif etkiler yaratmaktadır. Bu sebeple, acilen Doğu-Batı sevkiyatını ortaya çıkaracak olan ulaştırma koridorlarının faaliyete konulması gerekmektedir. Bu problemi ortadan kaldırmak için Bir Kuşak Bir Yol projesinin atılan en önemli adımlardan birisi olduğu görülmektedir. Yukarıda bahsedilen sorunlar, bir bakımdan Avrasya bölgesindeki şuan için ilk çözülmesi gereken meseleler olarak varlığını sürdürürken, diğer bakımdan, Avrasya Birliği'nin kurulma sürecini yavaşlatıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır.⁵²

⁵¹ A.e, s.11-17.

⁵² Bahar Şanlı,a.g.e, s.8.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küreselleşen dünya ekonomisinde ülkelerarası ticaretin önündeki kısıtlamalar giderek azalmaya başlamıştır. Engellerin ortadan kalkmaya başlaması ile uluslararası ticaret hacmi Soğuk Savaş Dönemine kıyasla büyük bir gelişim göstermiştir. Savaş sonrası tercihli ticaret düzenlemeleri gündeminin çerçevesinde entegrasyon konusu daha geniş yer bularak uluslararası ticaret teorisinde tartışılmaya başlanmıştır. Entegrasyon (integratio), Latince'de yenilemek anlamında kullanılsa da günümüzde bütünleşme kavramı ile ortaklaştırılmaktadır. Ekonomik entegrasyonların temeli iş bölüşümüne dayanmaktadır. İleri safhalarında mal, hizmet ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını öngörmektedir. Bunun yanında mal, hizmet ve üretim faktörlerinin kaynağa ve gideceği bölgeye göre ayrıcalıklı uygulama görmemesini kapsar. Ekonomik entegrasyonlar farklı aşamalar ve koşullarla gelişim gösterebilirler. Serbest Ticaret Bölgeleri, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Siyasi Bütünlük entegrasyonların genel kabul gören gelişim safhalarıdır. Ekonomik entegrasyonların başarı koşulları katılan ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel koşulları ve ülkelerin katılım amaçları ile doğrudan ilgilidir.

Dünyada günümüzde dünyada çok sayıda ekonomik entegrasyon hareketi bulunmasına karşın, dünya ekonomisi üç gruplu bir yapıda görünüm vermektedir. Bu gruplardan birisi, Almanya ve Fransa'nın başını çektiği Avrupa Birliği, ikincisi ABD'nin önderlik ettiği Atlantik bloğu, sonuncusu ise Çin ve Rusya'nın öncülüğündeki Avrasya bloğudur. Avrupa ve Asya kıtalarının tamamını içine alan ve 53 milyon kilometrekarelik yüzölçümü ile Avrasya kıtası, dünya nüfusunun yaklaşık %60'lık kısmını oluşturmakta, ekonomik başarıları ve potansiyelleri ile günümüzde dünya ekonomisinin merkezini oluşturmaktadır.

Avrasya Birliği'nin temellerini atan Avrasya Ekonomik Topluluğu uzun süre ekonomik sorunların çözümü ve iktisadi entegrasyon için gerekli bir zemin yaratmıştır. Ancak son yıllarda topluluğun özellikle gümrük birliği ve ortak ticaret

alanı gibi uygulamalarının öne çıkması ile yeniden örgütlenerek Avrasya Ekonomik Birliği adını almıştır. AEB'nin, Avrasya Birliği sürecine giden yolda önemli bir yer tuttuğu ve gelecekte en aktif bölgesel işbirliği platformlarından biri haline geleceği görülmektedir.

Avrasya Birliği'nin dinamosunu oluşturacak Rusya, Çin, Hindistan, Türkiye, Kazakistan ve İran, ekonomik potansiyelleri ve gelişen ekonomik ilişkileri ile göz doldururken aynı zamanda dünya ekonomisinin büyümesine en çok katkı yapan ülkeler olarak dikkat çekmektedirler. 2016 yılında Çin, dünyada gerçekleşen ekonomik büyümenin %39'unu, Hindistan %19'unu gerçekleştirerek dünyadaki ekonomik büyümenin %58'lik bölümünü tek başlarına gerçekleştirmiş oldular. ABD'nin aynı yıl büyümedeki payı %16 iken Avrupa Birliği'nin ise sadece %5 olmuştur. Bu veriler ışığında dünya ekonomisinin ağırlığının Avrasya'ya kaydığı görülmektedir.

Avrasya ülkeleri enerji ve yer altı kaynakları, üretim potansiyeli, yatırım imkânları, ticari başarıları ve aktif nüfus yoğunluğu gibi pek çok alanda incelenmesi gereken ciddi potansiyellere sahiptir. Örneğin Kazakistan petrol rezervleri ile dünya on ikincisi, doğalgaz rezervleri ile ise dünya on beşincisi konumundadır. Dünyanın en büyük uranyum üreticisidir. Aynı zamanda dünya rezervlerinin %20'sine sahiptir. Özbekistan'ın ise 1,8 trilyon kübik metrenin üzerinde doğal gaz rezervine sahip olduğu tahmin edilmekte ve dünyanın en büyük doğal gaz ihracatçılarından biri olarak bilinmektedir. Rusya dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi ve petrol üreticisidir, aynı zamanda önde gelen elmas, nikel ve platin üreticisi ve ihracatçısıdır. Çin, sanayileşmesinin ve rekabet gücünün önemli göstergelerinden olan ham çelik üretiminde dünyanın birinci sırasında yer almaktadır.

Yatırım imkanları açısından bakıldığında Rusya ve Çin'in Türkiye için önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. 2018 yılında, Çin'in Türkiye'ye yaptığı yatırım hacmi 140 milyon dolar ve %214,9 oranda artış göstermiştir. Türkiye'ye gelen Çinli turist sayısı 400 bine yakın ve %60 oradan artış yaşanmıştır. China Southern Airlines'tan sonra Sichuan Airlines da İstanbul-Chengdu direkt uçuşlarına

başlayarak, iki ülke arasında ulaşım ağları kuvvetlendirilmiş, Mart 2019'da, ICBC Turkey ile Türkiye EXİMBANK arasında 350 milyon dolarlık kredi anlaşmasını imzalanmış, Çin firması CAMCE, Tuz Gölü yeraltı doğalgaz deposu genişletme projesi ihalesini kazanmıştır. Rusya ile Akkuyu Nükleer Santrali inşaatının Rusya'ya verilmesiyle başlayan sıcak temas, Türk Akımı ve son olarak imzalanan S400 anlaşmasıyla zirve yaparak Rusya ve Türkiye ilişkileri önemli fırsatlar yaratmıştır. Bu gelişmeler nedeniyle doğrudan yatırımı 8 milyar doları bulunan 3 bin'e yakın Türk firması, Rusya'da önemli ihaleleri kazanarak, yatırım izinleri almaya başlamıştır. Aynı zamanda Rusya'nın da ülkemizde 10 milyar dolar üzerinde yatırımı bulunmaktadır.

Yaratılabilecek ticari imkânların da, yatırım imkanları kadar önemli olduğu ve geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Rusya'ya ihracatımız 2017 yılına oranla yüzde 24'lük bir artış sağlayarak 3.4 milyar dolara ulaşmıştır. Dünyadan yapmış olduğumuz ithalatın yüzde 4.6 oranında azalmasına karşın, Rusya'dan yaptığımız ithalat yüzde 14.3 oranında artmıştır. Bununla birlikte yıl sonunda ikili ticaretimiz 25.7 milyar dolar seviyesine yüklemiştir. Aynı şekilde 2019 Mayıs ayında Çin'e ihracatımız geçen senenin aynı dönemine göre %16 artarak 275 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Çin dünya'nın en büyük pazarlarından biridir. Türkiye'nin Çin pazarına açılması ve Çin ile arasındaki ticari dengesizliklerini de ortadan kaldırabilmesi için köklü bir eylem planına ve her şeyden önce üretim olanaklarını geliştirmesine ihtiyaç vardır.

Yüzyılın projesi olarak adlandırılan, tarihi ipek yolunu yeniden canlandırılmayı hedefleyen “Kuşak Yol İnisiyatifi”, Avrasya Birliği'nin zeminini hazırlayan en önemli projedir. Türkiye, Çin'in İpek Yolu Ekonomik Kuşağı girişiminin hayata geçirilmesi için yürütülen çabaları desteklemekte ve söz konusu girişim açısından kilit bir konumda yer almaktadır. Kuşak Yol İnisiyatifi'nin ilan edilışinden bu yana, Çin ve Türkiye görüşmelerini sıklaştırmış, Kuşak Yol'un ortak inşası için stratejik planlar yapılmıştır. 2015 yılında Kuşak Yol ve Orta Koridor uyumlaştırma muhtırası imzalanmış ve 5 yıl içinde, iki ülke Ankara-İstanbul Yüksek Hızlı Tren II. Etapı ve Kumport Limanı gibi önemli başarılarla imza atmış, toplam ticaret hacmi 100 milyar

doları aşmıştır. Çinli firmaların Türkiye'deki yatırım hacmi %120 oranında büyümüş, 1000'e yakın Çinli firma Türkiye'de temsilci şubeler açmış ve Türkiye'ye şimdiden çok sayıda istihdam imkânı sağlamıştır.

Uluslararası güç denklemleri günümüzde yeniden oluşurken, ABD'nin tek-kutuplu düzenine karşı özellikle Rusya, Çin ve Hindistan olmak üzere pek çok devlet çok-kutuplu bir düzenin varlığını ve gerekliliğini işaret etmektedir. Güç dengelerinin Amerika'nın ve Avrupa'nın temsil ettiği Atlantik bloğundan Avrasya birlikteliğine kaydığı fikirleri ağırlık göstermeye başlamıştır. Dünya'daki küresel dengelerin değişimi Türkiye'nin de uluslar arası konumunu sorgulanmasına sebep olmuştur. Özellikle Avrupa Birliği ile süregelen tek taraflı ilişkiler Türkiye'nin ekonomisini olumsuz yönlerde etkilemiş ve Türkiye açısından Avrasya Birliği seçeneğini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Avrasya ile ilişkilerini güçlendirerek, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve D-8 gibi ekonomik entegrasyonların kurulmasına önayak olması oldukça önemlidir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrasya ülkeleri, bağımsız ve egemen devletler ile nelerin başarılabilirliğini uzun yıllar verilen mücadeleler sonucunda deneyimlemişlerdir. İnsanlığın geleceğinin şekillendiği bu coğrafyada oluşturulacak bir birliğin her zamankinden daha anlamlı olduğu görülmektedir. Türkiye yüzyıllardır paylaştığı tarihi, kültürel ve siyasi kökleri ile Avrasya'nın önemli parçalarından biridir. Türkiye'nin, Yeni İpek Yolu olarak nitelendirilen coğrafyada oluşacak Avrasya Birliğine dahil olması çok yönlü ekonomi politikasına katkı sağlayacaktır. Üyeliğe geçiş süresindeki stratejik ortaklık kapsamında Türkiye ile Rusya ve Çin başta olmak üzere bölge ülkelerinin karşılıklı ticaret akımları daha da güçlendirilebilir. Türkiye'nin başta Avrupa Birliği ile olan ekonomik ve politik ilişkisine alternatif olmak ve çok yönlü dış politika kapsamında ekonomik çıkarlarını maksimize etme adına, Avrasya Birliği'ne stratejik ortaklık, Türkiye'nin diplomatik hamlesi olarak bir gerekliliktir. Yukarıda bahsedilen sebepler yüzünden Avrasya Birliği'nin önümüzdeki yıllar boyunca dünya gündeminde kalacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınması ve ekonomi politikalarının çok yönlü olması hedefi ile, uluslararası ekonomi politikasının geleceğini de göz önünde

bulundurarak Avrasya Birliğindeki konumunu tartışmalıdır. Avrupa Gümrük Birliği'ni ve AB aday üyeliğini avantaj ve dezavantajları ile etraflıca tekrar masaya yatırmalı, bağımsızlık ve ekonomik gelişme için, Avrasya  lkeleriyle ilişkilerini geliştirterek Avrasya Birliğinde etkin bir rol almalıdır.

KAYNAKÇA

	Agreement on Foundation of Eurasian Economic Community (EurAsEc): 10 Ekim 2010, http://www.evrases.com/docs/view , 25 Nisan 2019.
Ağır,Hüseyin:	“D-8 Ülkelerinin Makroekonomik Performansı ve Türkiye’nin Dış Ticareti”, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/664-1995-1-SM.pdf , 04 Haziran 2019.
Algöz, Mehmet, Sinem Yapar, Ramazan Uçtu :	“Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerimize ekonomik açıdan bir yaklaşım”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 2004,s.12-59.
Ankara Sanayi Odası:	Hindistan Ülke Raporu , 28 Nisan 2017, http://www.aso.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/hindistan.pdf , 21 Mayıs 2019.
Ankara Ticaret Odası Dış İlişkiler ve Dış Ticaret Müdürlüğü:	İran Ülke Raporu : Temmuz 2016, https://www.kisa.link/LR6U , 21 Mayıs 2019.
Askeroğlu, Sabir Askeroğlu:	“Rusya-Çin Stratejik Ortaklığı’nın Küresel Boyutu”, Avrasya Dünyası Dergisi , sayı:1,2017,s.30-33.
Atlı, Altay:	“Türkiye Çin Ekonomik ilişkilerinin Geliştirilmesi İçin Bir Yol Haritası”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu , İstanbul,2016.

Aydınlık Gazetesi:	Avrasya Ekonomik Birliği Ülkeleri Rusya'da Toplandı,14.5.2018, https://www.aydinlik.com.tr/avrasya-ekonomik-birligi-ulkeleri-rusya-da-toplandi-dunya-mayis-2018 , 24 Nisan 2019.
Baatvyrbekov, Askhad:	Avrasya Ekonomik Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceği, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2015.
Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı:	Dış Ticaret istatistikleri , https://ggm.ticaret.gov.tr/ 09.06.2109.
Baykal, Ömer Faruk:	“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve EİT Ticaret ve Kalkınma.Bankası,” http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/ya-yinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi33/omer_faruk_baykal.pdf , 05 Haziran 2019.
Baykent, Tuğrul:	“Büyük Satranç Tahtası Kitap Özeti”, Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı , https://docplayer.biz.tr/134473-Buyuk-satranc-tahtasi-kitap-ozeti.html , 03.04.2019.
Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.(BOTAŞ):	2012 Yılı Sektör Raporu , https://www.botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/sektorap_2012.pdf , 02.05.2019.
BP Petrolleri A.Ş:	BP Statistical Review of World Energy , June 2012, https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-

	economics/statistical-review-of-world-energy.html, 15.04.2019.
Brzezinski, Zbigniew:	The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives , New York,1997.
Ciam, Şu:	“Tersine Küreselleşme ve Küreselleşmenin Dönüşümü”,Çev.İşıkgün Akfırat, Teori Dergisi ,sayı 343,Ağustos 2018,s.7-11.
Çakıroğlu, Deniz:	Çin Ülke Profili , DGEME Yayını, 2006.
Çeştepe, Hamza Çeştepe, Tamer Güven:	“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın Bölgesel Entegrasyona Dönüşümünde Engelleyici Faktörler: Bölge İçi Ticaret Açısından Bir Değerlendirme”, https://www.avekon.org/papers/745.pdf , 05 Haziran 2019.
D8- Organization Of Economic Cooperation:	“ Brief History of D-8 ”, http://developing8.org/about-d-8/brief-history-of-d-8/ , 04 Haziran 2019.
Demirbaş, Çağrı Emin, Gülşen Aydın:	“Bir Örgütlenme Çerçevesi Olarak ‘ASEAN Yolu’nun Başarısı” Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi , Cilt: 10, Sayı: 37, 2014,s.71-107.
Deniz, Taşkın:	“ Mekânsal Güç Asya’nın Siyasi Gücü: Şanghay İşbirliği Örgütü”, Doğu Coğrafya Dergisi , sayı 30, 2013, s. 217- 228.
Denker, Mehmet Sami, Ayşegül Atabey:	“Gümrük Birliği ve Ekonomik Entegrasyon Kavramları üzerine bir değerlendirme” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Sayı 1,1998,s.85-94.

Dere, Esra:	Türkiye-Gürcistan Serbest Ticaret Anlaşması ve Etkileri, https://ticaret.gov.tr/data/5bfbfa5e13b8762fa4955cad/G%C3%BCrcistan%20STA%20Analiz.pdf , 23 Mayıs 2019.
Dış Ticaret Müsteşarlığı:	Dış Ticaret İstatistikleri https://www.ticaret.gov.tr/ ,05.06.2019.
Djaved, A. :	“Economic Integration in The Middle East”, Cloremont Graduate School , 1977.s,201-211.
Dosser D.G.M:	Cumtoms Unions, Tax Unions and Development Unions, New York Colombia Universty Press ,1967,s.25-43.
Dugin, Aleksandr:	İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya , Kaynak Yayınları, Ankara, 2017.
Dura, Cihan, Hayriye Atik, Cüneyt Dumrul:	Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye , Nobel Yayınları, Ankara,2015.
Durmuş, Savaş:	“ Türkiye Azerbaycan Dış Ticaret Hacmi ve Cari Açık: Ampirik Bir Çalışma”, https://dergipark.org.tr/download/article-file/598893 , 24 Mayıs2019.
Düzgün Recep, Oğuz Türker, Eyüp Ecevit:	“ İlk 500 Sanayi Kuruluşunda Yabancı Sermaye Payının Sektörel Analizi ve Bazı Bölgeler İtibariyle Yabancı Sermayeli İşletmelerin Performansları” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 28 Mayıs 2019,s.135-160.

DW:	Putin: Avrasya Ekonomik Birliği ile İpek Yolunu Birleştirelim, http://0fs.me/7539555 , 25.05.2019.
Ebrem, İlker Salih:	“Türkiye Kazakistan İlişkilerinin Dış Ticaret Verileri ve Kurumlar Perspektifinden İncelenmesi”, https://www.avekon.org/papers/1330.pdf , 22 Mayıs 2019.
Economic Research Institute:	Perspectives of Intra-Regional Trade in Eco Countries: http://urlkisaltma.com/L0e5B2013 , s.84, 10.06.2019.
EIU:	Ukraine Country Report – http://country.eiu.com/ukraine , 20.05.2019
Emekliler, Bilgehan:	“21.Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü”, http://www.yyusbedergisi.com/dergi/21-yuzyilda-kuresel-sistemin-yapisal-donusumu-yeni-duzen-arayisinin-temel-parametreleri20170926085356.pdf ,31 Mayıs 2019.
Eren, Erdem:	“şanghay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi” Strategic Public Management Journal , Volume 3, Issue 5,2017,s.77-94.
Erkan, Birol şule Batbaylı:	“Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Üyesi Ülkelerin Küresel Pazarlardaki Karřılařtırılmalđ Üstünlükleri”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi , Cilt 5, Özel Sayı, Nisan 2017, ss. 31-49.
Erol, Sevgi Işık:	“Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler.”, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/265297 , 28 Mayıs

	2019.
Ersin, Özgür, Batuhan Tuğfaner:	“Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Türkiye İçin Avrupa Birliği'ne Bir Alternatif: Avrasya Gümrük Birliği” https://www.researchgate.net/publication/327905673 , 05 Haziran 2019.
Ertürk, Emin:	Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar , Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, 1993.
Ferguson, Niall :	“The Rise and Fall of the American Empir”. Penguin , Londra, 2005 .s 24-36.
Food and Agriculture Organization (FAO)	http://www.fao.org/home/en/ , 01.05.2019
Fukuchi Takao,Akio Hosono:	“The Economic Integration Effects of the Andean Common Market”, The Developing Economies ,Vol.11,Issue2,June 1973,s.184-195.
Gazigil, Orhan :	“ Avrasya Bölgesinde Rusya Öncülüğünde Kurulan Uluslararası Örgütler”, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara,2012.
Gücüm, Kuntay Gücüm:	“Emperyalizmin Son Silahı:Ticaret Savaşları”, Teori Dergisi ,Haziran2018, https://www.academia.edu/36928193/Emperyalizmin_Son_Silah%C4%B1_Ticaret_Sava%C5%9Flar%C4%B1 , 07 Haziran 2019.s.66-78.

	Gümrük Birliği Teorisi, www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi15.doc, 19Ocak 2019.
Güral, Nevza, İsmail Aktürk:	Uluslararası İktisadi Kuruluşlar , Anadolu Yayınevi, İzmir,1997.
Gürbüz, Tarık Ahmet Gürbüz:	“ Modern İpek Yolu’na Doğru: Bir Kuşak Bir Yol” Teori Dergisi ,sayı343,Ağustos 2018,s-15-23.
Gürcan, Efekan :	“ABD müdehaleciliği Altında Avrasya Güvenlik Sorunu ve ŞİÖ”, Teori Dergisi , sayı 323,Aralık 2016,s.30-38.
Gürkak, Hasan:	Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi , Ekin yayınevi, Bursa,2006.
Habipler, Mustafa :	Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri” 2012, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi , http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex- 1423868031.pdf , 05 Haziran 2019.
International Energy Agency:	https://www.iea.org/ ,10.06.2019.
International Monetary Fun:	IMF- World Economic Outlook Database 2016, https://www.imf.org/ ,10.05.2019
İnandı, Kadir:	“Avrasya Ekonomik İşbirliği Alanlarında Türkiye’nin Rolü” ,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi,2011.

İncekara, Ahmet:	“Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve etkileri”, İstanbul Ticaret Odası , Yayın no: 195-14, İstanbul, 1995
İncekara, Ahmet:	“Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir değerlendirme”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/841/9333 , 03 Ocak 2019.
İsmail Elnur :	“Rusya’nın Avrasya Birliği Politikası”, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri , sayı 49, 2016, s. 125-151.
İzmir Ticaret Odası:	“Avrasya Birliği”, Pusula Dergisi , Aralık 2011 http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2011/12/avrasya_birli%C4%9Fi.pdf , 8 Nisan 2019, s.1-4.
Kahbert, Max:	Economic Integration Among Developing Countries , Developmant Centre of OECD, Paris, 1969.
Kara, Şinasi:	Ekonomik Entegrasyon Teorisi , İstanbul, 1996.
Karabulut, Ersungur Kızıltan:	2007.”Türkiye ile Diğer Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik İlişkilerinin Analizi”, A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi , Sayı:35, syf.294-295.
Kargül, Mehmet:	Tehdit ve Fırsatları ile Dünya Ekonomisi , Nobel Yayınları, 3.baskı, 2017.
Karimi, Khadija :	“Çin’in Orta Asya’da Ekonomik Diplomasisi: Yeni İpek Yolu Projesi,” Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 2018.

Karluk, Rıdvan:	Türkiye Ekonomisi , Beta Yayınları, İstanbul.
Keleş Suğun Şıvga:	Rusya Federasyonu Ülke Raporu, İzmir Ticaret Odası ,2017 http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1509100776.pf , 10.06.2018.
Kılıç, Ramazan:	Türkiye-AB ilişkileri ve Gümrük Birliği , 2.Bs. Siyasal Kitapevi, Ankara, 2005.
Kılıç, Tuncer:	“ ABD’yi Dengeleyecek Güç Yaratılmazsa, İnsanlık Büyük Acılarla Karşılaşır”, Teori Dergisi , sayı: 180, Ocak 2005.s.41-55.
Kindleberger, Charles:	Uluslararası İktisat , Çev.Nejdet Serin, Ankara,1970.
	KPMG: Endüstriyel Üretimde Sektörel Bakış , https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/02/sektorel-bakis-2018-endustriyel-uretim.pdf 28 Mayıs 2019.
Laçiner, Sedat :	“Hazar Enerji Kaynakları Ve Enerji-Siyaset İlişkisi”, OAKA , Cilt: 1, 2016,s.36-75.
Luzyanin, Sergey:	“Chinesse ‘Roots’ and Russian ‘Branches’ in Central Asia onthe Correlation of Chinese and Russian Policy in the Region”, Central Asia and Caucasus Journal , 2006,s.40-55.
M.Fritz:	A History of Thought on Economic İntegration ,Economic Integratin,World Wide,Regional,Sectoral , Ed.by.F.Machlup, The Macmillian Press.Ltd.London, 1978.

Malinvaud, Edmund:	Lectures on Microeconomic Theory , North Holland, Amsterdam 1988.
	Market Analyses About China: https://www.globaltrade.net/international-trade-import-exports/m/c/market-reports/China.html , 2 Mayıs 2019.
Moscow Exchange:	Trading Volumes in April: 2019 , https://www.moex.com/n23544/?nt=201 , 14 Mayıs 2019.
	National Brueau of Statisitc of China : http://www.stats.gov.cn/english/ , 2 Mayıs 2019.
Orhan Selma Seviç,Ahmet Can Bakkalcı:	“Çin’de İkili İstihdam Yapısı ve Küresel Etkileri”, https://dergipark.org.tr/download/article-file/197650 2 Mayıs 2019
Özdemir, Mehmet :	“Avrasya Birliği'nin Türkiye İçin Alternatif Bir Entegrasyon Olabilirliğinin Etüdü”,Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale,2015.
Özder, Adem :	“ Avrasya Kavramı ve Önemi”, Avrasya İncelemeleri Dergisi , 11/2,2013,s 65-88.
Özgöker, Uğur:	“Gümrük Birliğinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri” , SunconTurkey, http://www.subconturkey.com/2010/Nisan/koseyazisi-Gumruk-Birliginin-ekonomi-uzerine-etkileri.html , 12 Ocak 2019.

Pamukoğlu, Mustafa:	“ Rus Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkiler”, Teori Dergisi ,sayı 317,Haziran 2016,s.25-37.
Perinçek, Doğu :	“Paylaşımçı Asya Çağı”, Teori Dergisi , sayı:316,Mayıs 2016,s,7-15.
Russian Federation Federal State Statistics Service:	History Russia's state statistics , http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/main/ , 11 Mayıs 2019.
Sabır, Hasan:	“Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, http://dergipark.gov.tr/marusbd/issue/289/1352 , 01 Şubat 2019.
Sandalcılar, Ali Rıza, Kezban Ayrılan Cihan:	“Türkiye ve Gürcistan Arasındaki Dış Ticaretin sektörel Analizi, UİİİD-IJEAS , 2018, s.362-378.
Savrul Burcu Kılıç, Hasan Alp Özel:	“Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Entegrasyonların Başarı Şartları”, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi , Cilt:3, Sayı:2 ,Aralık 2014.s.37-54.
Seyitoğlu, Halil:	Uluslararası İktisat , Güzam Can yayınları, İstanbul,2013.
Shi, Qin:	Çin, Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin,1997,
Slomab, John, Alison :	Wride Economics, Pearson Education ,seven edition,2017.

South China Morning Post:	Xi's new Silk Road 'has no political agenda,15 Mayıs 2017. https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2094410/china-hold-next-global-trade-summit-2019-xi-jinping , 28 Mayıs 2019.
Suputnik Türkiye:	BDT'nin Tarihi, Amaçları ve Hedefleri, 12.01.2017, https://sptnkne.ws/hmxq , 03 Haziran 2019
Südüpak, Ömer Buğra:	“Modern İpekyolu Üzerinde Enerji Rekabeti ve Enerji Ekonomilerinin Ticarete Açılan Kapısı Türkiye'nin Önemi”, Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives , 2013, S.25–44.
Swanström, Niklas, Nicklas Norlinling:	”The Shanghai Cooperation Organization, Trade And The Roles Of Iran, India And Pakistan”, Central AsianSurvey ,2007,s. 432-445.
Şahin, Hüseyin:	Türkiye Ekonomisi , Ezgi Yayıncılık, Bursa 1998, s.328.
Şanlı, Bahar:	“Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi ,2008,s.13-30.
Şanlı, Orhan:	Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri/Statik ve Dinamik Etkiler”,Aydın Adnan Mendere Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2016.
Şen, Faruk:	Türkiye AB İlişkilerinin Beş Temeli ve Bu Çerçevede Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB 'ye Olası Etkilerinin Tahmini , SPK Yayınlar, 2006.

Şen, Semih:	“Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’nin Ekonomik ve Mali Etkileri: Güncel Bir Değerlendirme” Finans Politik & Ekonomik Yorumlar , Cilt: 51, Sayı: 589,2014,s,37-52.
Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı:	Türkiye-Özbekistan Dış Ticaret verileri , 2018, http://urlkısaltma.com/xrtaJ ,23 Mayıs 2019.
Tatar, Justyna Szcudlik:	“ China’s New Silk Road Diplomacy”, The Polish Institute of Public Affaires , No. 34 (82), December 2013, s.1-8.
TC Dış İşleri Bakanlığı:	Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (SAARC) , http://www.mfa.gov.tr/guney-asya-bolgesel-isbirligi-orgutu.tr.mfa 03 Haziran 2019.
TC Dış Ticaret Bakanlığı:	Türk Cumhuriyetleri ve BDT Ülkeleri İle Ticari ve Ekonomik İlişkiler, 27 Aralık 2018, https://anl.ticaret.gov.tr/ikili-i%CC%87liskiler/turk-cumhuriyetleri-ve-bdt/bdt , 03 Haziran 2019.
TC Dış Ticaret Bakanlığı:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) , http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa , 03.06.2019
TC Dış İşleri Bakanlığı:	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) , http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-teskilati-_eit_.tr.mfa , 05 Haziran 2019.

TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı:	Üye Olunan Uluslar arası Kuruluşlar Listesi, http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-132196/uye-olunan-uluslararasi-kuruluslar-listesi.html ,03.06.2019.
TC Merkez Bankası:	https://www.tcmb.gov.tr/ ,08.06.2018.
TEB BNP Paribas Ortaklığı:	Rusya Ekonomik Göstergeler: https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/rusya/ekonomik-ve-politik-anahat?home_critere_pays=45 , 10 Mayıs 2019.
TEB BNP Paribas Ortaklığı:	Çin: Ekonomik Göstergeler, https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/cin/ekonomik-ve-politik-anahat?home_critere_pays=11 , 1 Mayıs 2019.
The Central Bank Of Russian Fedaretion:	http://www.cbr.ru/eng/ 11 Mays 2019.
The Voice of Russia:	Members will have privileges-Medvedev, 20 Mart 2012, http://english.ruvr.ru/2012_03_20/68952155 , 4 Nisan 2019.
Tinbergen, Jan:	International Economic Integration , Amsterdam,1965.
Trade Map	: http://www.ITCTradeMap.org/Bilateral_TS.aspx ,07.06.2019.
Tufaner, Mustafa Batuhan ,Hasan Boztoprak, İlyas Sözen:	“Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Türkiye İçin Avrupa Birliği'ne Bir Alternatif: Avrasya Gümrük Birliği”, International Conference On Eurasian Economies , 2017,s.271-280.

TUİC Akedemi:	Bağımsız Devletler Topluluğu-BDT (Commonwealth Of Independent States-CIS), Ağustos 2014, http://www.tuicakademi.org/bagimsiz-devletler-toplulugu-bdt-commonwealth-of-independent-states-cis/ , 03 Haziran 2019.
TUSKON:	Türkiye Avrasya Dış Ticaret Köprüsü, http://tuskon.org/faaliyet/detay.php?id=22 , 06 Haziran 2019.
Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi:	Hindistan Türkiye Ticari İlişkileri , 26 Aralık 2008, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/998/hindistan_-_turkiye_ticari_iliskileri , 21 Mayıs 2019.
Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Bakanlığı:	Türkiye Rusya İlişkileri , http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-siyasi-iliskileri.tr.mfa 15 Mayıs 2019.
Türkiye Çelik Üreticileri Derneği:	Ocak-Ekim Döneminde Dünya Ham Çelik Üretimi , http://celik.org.tr/ocak-ekim-doneminde-dunya-ham-celik-uretimi-5-6-artti/ , 21 Mayıs 2019.
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı:	https://www.ab.gov.tr/_233.html , 08.06.2019.
TC Ticaret Bakanlığı,	Yurt Dışı Teşkilatı Ülke Verileri , https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati ,08.06.22019.

Türkiye Çelik Üreticileri Derneği	: http://celik.org.tr , 06.06.2019.
Türkiye İhracatçılar Meclisi:	https://www.tim.org.tr/tr/default.html ,05.05.2019.
Tüymebayev, Canseyit:	Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları, http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=181&lang=TR , 25 Nisan 2019.
Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği:	Ukrayna ile Türkiye Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği , https://turkey.mfa.gov.ua/tr/ukraine-tr/trade , 22 Mayıs 2019.
United Nations:	https://www.un.org , 11.5.2019.
Uyar, Süleyman:	Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine etkileri, 27 Haziran, 2010, http://enm.blogcu.com/gumruk-birligi-nin-turkiye-ekonomisi-uzerindeki-etkileri/8318355 , 15 Ocak 2019.
Vajda, Imre:	Integration,Economic Unions and National State ,Foreign Trade In A Planned Economy ,Cambridge, 1971.
	Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century MaritimeSilkRoad: http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html , 25 Mayıs 2019.

Wei, CUI:	“ Çin Başkonsolos’u CUI Wei'nin Çin-Türkiye Ekonomi Paneli'ndeKonuşması”,27Mayıs2019,İstanbul, http://istanbul.chineseconsulate.org/tur/xwdt/t1667260.htm , 07 Haziran 2019.
World Bank Data:	https://data.worldbank.org/ , 02.06.2019.
World Population Review:	Saarc Countries2019: http://worldpopulationreview.com/countries/saarc-countries/ 03.06.2019.
Yardımcıoğlu Murat Yardımcıoğlu-Hüseyin Koçarlan:	“Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şangay İşbirliği Örgütü” http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/107664 , 02 Haziran 2019.
Yenisu, Ersin, Yasemin Keskin Benli:	“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi”, Gazi Journal of Economics Business ,, https://dergipark.org.tr/download/article-file/314055 , 11.06.2019,s.49-71.
Yıldıran, Mustafa:	İpekyolu Ekonomileri Türkiye İçin Alternatif Vizyon, İstanbul , Hiperlink Yayınları, 2013.
Yıldırım, Ertuğrul, Cihan Dura:	“ Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri Konusunda Literatüre Bir Bakış” , Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi , No:28,2007.s.141-177.
Yıldız, Mircan:	Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği, Uludağ Üniversitesi , http://www.academia.edu/7022221/BÜTÜNLEŞME_BİÇİML

	ERİ_VE_AVRUPA_BİRLİĞİ, 16 Aralık 2018.
Yiğit, Mehmet:	Ekonomik Entegrasyon , İstanbul, Beta Yayınları,2003.
Yücememiş, Başak Tanınmış:	“Türkiye, Özbekistan, Kazakistan Ekonomik İlişkileri ve Bankacılık Sistemi”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi ,cilt 9, sayı17, Temmuz 2017. S.161-203.
Zorlu, Kürşat:	“Yeni Avrasyacılık Ekseninde Gümrük Birliği Süreci “ http://www.tasam.org/trTR/Icerik/25735/yeni_avrasyacilik_ekseninde_gumruk_birligi_sureci , 06 Haziran 2019.
	ЧИСЛО ОРГАНИЗАЦИЙ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ http://www.gks.ru/bgd/regl/b14_13/IssWWW.exe/Stg/d02/13-13.htm , 16 Nisan 2019